

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

SODU VEIDU UN MĒRU IETEKMĒJOŠIE APSTĀKĻI

MAĢISTRA DARBS

2. kursa studente **Jolanta Mančinska**

Studenta apliecības Nr.jm16029

Maģistra darba vadītāja: Dr.iur.prof. **Valentija Liholaja**

Rīga 2018

ANOTĀCIJA

Maģistra darba autore Jolanta Mančinska. Maģistra darba tēma: **Sodu veidu un mēru ietekmējošie apstākļi**. Maģistra darba zinātniskā vadītāja: Dr.iur.prof. Valentija Liholaja.

Maģistra darba aktuālais teorētiskais un praktiskais uzdevums, kas jārisina – likumdevēja Krimināllikuma 46.pantā formulēto soda noteikšanas vispārīgo principu, kuri obligāti ņemami vērā, nosakot soda veidu un mēru katrā konkrētajā gadījumā, objektīva piemērošana, tā kā konstatējams, ka ikdienā, izskatot lietas par līdzīgi izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem, tiesa bieži vien soda veidu un mēru piešķir formāli, īpaši neanalizējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, radīto kaitējumu, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, uzsvāru liekot uz apsūdzētā personību, kas bieži vien tiek atspoguļota pēc pašas vainīgās personas vārdiem.

Maģistra darba mērķis – teorētiski izpētīt soda veidu un mēru ietekmējošos apstākļus, kā arī izanalizēt to atšķirības tiesu nolēmumos līdzīga rakstura mantiskos noziedzīgos nodarījumos, proti, lietās par zādzību un laupīšanu izdarīšanu.

Autore izpētīja soda jēdzienu, tā veidu un mēru ietekmējošo apstākļu vēsturisko aspektu, analizēja ārvalstu regulējumu par sodiem, to ietekmējošiem apstākļiem, veidiem un mēriem, Latvijā pastāvošo normatīvo regulējumu par sodiem, soda noteikšanas vispārīgos principus. Praktiskajā nodaļā autore veica pētījumu par tiesu nolēmumiem, kuros dažādas tiesas taisījušas notiesājošus spriedumus par līdzīga rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

Atslēgvārdi: krimināltiesības, noziedzīgs nodarījums, sods, atbildību pastiprinoši un mīkstinoši apstākļi.

ANNOTATION

Author of the Master's paper is Jolanta Mančinska. Topic of the Master's Paper: **Circumstances influencing types of punishment and penalties.** Scientific Adviser of Master's paper: Dr.iur.prof. Valentija Liholaja.

The actual theoretical and practical task of the Master's paper is objective application of general principles of punishment determination formulated in the Article 46 of the Criminal Law, which shall be mandatory taken into account, defining the punishment type and penalty in each specific case, considering cases for similar criminal deeds, the court quite often defines punishment type and penalty formally, without trying to analyze nature of a criminal deed, caused harm, circumstances extenuating and aggravating the responsibility, emphasizing the personality of the accused, which is quite often reflected according to words of the guilty person.

Aim of the Master's paper – to theoretically examine circumstances influencing the punishment type and penalty, as well as to analyze their differences in judgments of court in property criminal deeds of similar nature, namely, in cases on theft and robbery.

Author looked through the term of punishment, its historical origin and historical aspect of circumstances influencing the punishment type and penalty, analyzed theoretical regulation of foreign normative standards regarding punishments, analyzed theoretical regulation of normative standards existing in Latvia regarding punishments, analyzed general principles of punishment determination when selecting the punishment type and the penalty in the Criminal Law. Author performed a study and analyzed real judgments of court, in which different courts had made verdicts of guilty regarding commitment of criminal deeds of similar nature.

Keywords: criminal law, criminal deed, punishment, circumstances extenuating and aggravating the responsibility.

SATURS

IEVADS	5
1. SODA VEIDU UN MĒRU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU JĒDZIENS VĒSTURISKAJĀ ASPEKTĀ	7
2. SODA VEIDU UN MĒRU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU REGULĒJUMS ĀRVALSTU NORMATĪVAJOS KRIMINĀLTIESĪBU AKTOS.....	15
3. KRIMINĀLSODS, TĀ VEIDI UN VISPĀRĪGIE NOTEIKŠANAS PRINCIPI	22
3.1. Kriminālsodu sistēma	23
3.2. Kriminālsodu veidi.....	25
3.2.1. Pamatsodi	26
3.2.2. Papildsodi.....	33
3.3. Soda noteikšanas vispārīgie principi	37
3.4. Soda noteikšana par salīdzināmos apstākļos izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem .	48
4. SODA MĒRU NOTEIKŠANA PRAKSĒ.....	53
4.1. Soda veidu un mēru noteikšana par zādzību	54
4.2. Soda veidu un mēru noteikšana par laupīšanu	66
KOPSAVILKUMS	78
IZMANTOTAS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS	81

IEVADS

Kriminālsodu nosaka tādā apmērā, kādu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu paredz Krimināllikuma (turpmāk arī KL) sevišķās daļas attiecīgā panta sankcija, ievērojot šā likuma vispārīgās daļas noteikumus. Nosakot soda veidu, ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, kā arī vainīgā personību. Nosakot soda mēru, ņem vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Brīvības atņemšanas sodu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu piemēro, ja soda mērķis nav sasniedzams, nosakot kādu no attiecīgā panta sankcijā paredzētajiem vieglāka soda veidiem (KL 46.pants).

Autore savā profesionālajā darbībā ir saskārusies ar gadījumiem, kad par līdzīgu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu tiesa piespriež dažādus soda veidus. Jautājumi, ko autore savā darbā pēta, ir krimināltiesībās nosakāmie sodi, to veidi un mērs, kā arī sodu ietekmējošie apstākļi, jo šī problēma pastāv ne tikai Latvijā, bet arī citās valstīs.

Krimināltiesību teorijā ir nostiprināta atziņa, ka katrs nodarījums rada kaitējumu jeb izraisa kaitīgas sekas, kas izpaužas noteiktu ar Krimināllikumu aizsargātu interešu apdraudējumā¹, turklāt kaitējums ir svarīgākā noziedzīgā nodarījuma pamatīpašība, kas izpaužas valsts, sabiedrības un atsevišķu personu nozīmīgāko interešu apdraudējumā tādā mērā, ka pret šo apdraudējumu nepieciešams vērsties ar krimināltiesību represijām, proti, ar kriminālatbildību, kas ir pats smagākais juridiskās atbildības veids.

Kriminālsods ir piespiedu līdzeklis, ko personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, likuma ietvaros valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā noteiktajos gadījumos nosaka prokurors, sastādot prokurora priekšrakstu par sodu.

Valstīs pastāvošie normatīvie akti par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu paredz dažādus soda veidus un mērus, taču tieši tiesas uzdevums, sodot vai attaisnojot vainīgo personu, ir izvērtēt gan izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, gan radīto kaitējumu, gan likumpārkāpēja personību, atbilstoši taisnīguma, institucionālās neatkarības un objektivitātes principam.

Mērķis: teorētiski izpētīt soda veidu un mēru ietekmējošos apstākļus un izanalizēt to atšķirības tiesu spriedumos līdzīgos zādības un laupīšanas kriminālprocesos.

Lai sasniegtu mērķi, tika izvirzīti šādi **uzdevumi**:

1) izpētīt soda veidu un mēru ietekmējošo apstākļu jēdzienu vēsturiskajā aspektā Latvijā;

¹ Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 247.lpp.

2) savākt, apkopot, salīdzināt un izanalizēt ārvalstu: Vācijas, Austrijas, Šveices, Lietuvas un Krievijas krimināltiesību normas par sodu veidu un mēru ietekmējošiem apstākļiem, akcentējot pozitīvos aspektus;

3) izpētīt Krimināllikumā paredzētos sodus, to veidus;

4) veikt konkrētu zādzības un laupīšanas krimināllietu pētījumu, analizēt tiesas spriedumos noteiktos sodus;

5) iedziļināties krimināltiesiskajās problēmās saistībā ar sodu veidu un mēru ietekmējošiem apstākļiem, piedāvājot to risinājumus.

Maģistra darba uzrakstīšanai tika izmantotas šādas **metodes**: salīdzināšana, indukcija, dedukcija, analīze, sintēze, aprakstošā, analogija, vēsturiski loģiskā metode.

1. SODA VEIDU UN MĒRU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU JĒDZIENS VĒSTURISKAJĀ ASPEKTĀ

Vēstures gaitā Latvijas teritorijā izpratne par sodu bija dažāda, jo bija spēkā vairāki krimināltiesību normatīvie akti, kuros bija paredzēti dažādi soda veidi.

Latvijas teritorijā soda institūtu regulējošo normatīvo aktu tendences attīstība jāskata, sākot ar neatkarības iegūšanu 1918.gadā, jo sākās Latvijas unikālā krimināltiesību sistēmas attīstība. Tiesa gan, šī attīstība jau tika bāzēta uz esošo sistēmu. Latvijai iegūstot neatkarību, tās teritorijā spēkā bija 1903.gada 22.marta Sodu likumi², kuri tika ieviesti, Latvijai esot okupētai. Saskaņā ar 1903.gada 22.marta Sodu likumu 2.pantu, atsevišķi neizdalot pamatsodus un papildsodus, tika noteikti šādi sodu veidi: nāves sods, spaidu darbi uz visu mūžu vai uz noteiktu laiku, izsūtījums nometinājumā, ieslodzījums pārmācības namā, ieslodzījums cietoksnī, ieslodzījums cietumā, arests un naudas sods. 1903.gada 22.marta Sodu likuma 53.-59.pantam tika paredzēti sodu mīkstinošie un pārvēršanas apstākļi. Taču iepriekš minētā likuma 53.pantā bija noteikts, ka: “ja atzīst, ka vainīgais vainu pamazinošu apstākļu dēļ pelna saudzību, sods viņam mīkstināms uz šādiem pamatiem: 1) nevar piespriest augstāku soda mēru, kāds likumā noteikts par izdarīto noziedzīgo nodarījumu; 2) ja likumā par noziedzīgo nodarījumu noteikta soda zemākā robeža, tiesa var sodu pamazināt līdz šāda soda veida zemākam likumīgam apmēram; 3) ja likumā par noziedzīgo nodarījumu soda zemākā robeža nav sevišķi noteikta, tiesa var pamazināt šo sodu līdz tāda soda veida zemākam likumīgam apmēram, vai arī, izņemot tālāk norādītos gadījumus, pāriet uz citu sodu šādā pakāpenībā: no nāves soda – uz mūža spaidu darbiem vai uz laiku no desmit līdz piecpadsmit gadiem; no mūža spaidu darbiem – uz spaidu darbiem uz noteiktu laiku; no spaidu darbiem uz noteiktu laiku – uz ieslodzījumu pārmācības namā; no izsūtījuma nometinājumā – uz ieslodzījumu cietoksnī uz laiku, ne mazāku par vienu gadu; no ieslodzījuma pārmācības namā – uz ieslodzījumu cietumā, un no ieslodzījuma cietumā – uz arestu.”³

Saskaņā ar 1903.gada 22.marta Sodu likuma 60.pantu, kas izdarījis līdz sprieduma, rezolūcijas vai verdikta pasludināšanai divus vai vairākus noziedzīgus nodarījumus, sodāms ar smagāko no sodiem, kurus tiesa piespriedusi par šiem nodarījumiem. Tiesa varēja paaugstināt tās piespriesto smagāko sodu līdz augstākam likumā par šo nodarījumu noliktam soda apmēram, ievērojot to, ka sods nedrīkst pārsniegt visu vainīgajam piespriesto sodu kopsummu.

² Mincs P., Ehlers H., Jakobi P., Lauva J. Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga, 2016, 29.lpp.

³ 1903.gada 22.marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Otrais izdevums. Rīga, 1925.

Tomēr, ja smagākais sods bija spaidu darbi vai ieslodzījums pārmācības namā, bet par kādu citu nodarījumu, kuru iztiesāja pēc kopības, tiesa bija piespriedusi naudas sodu, arestu vai ieslodzījumu cietoksnī uz laiku, ne ilgāku par vienu gadu, tad tiesa nevarēja paaugstināt viņas piespriedto smagāko sodu. Šā likuma 67.pants paredzēja, ja notiesātais izdarīja ar agrāko pilnīgi vienādu vai vienāda veida nodarījumu, sods, kuru piesprieda par šo nodarījumu, izņemot gadījumus, kuros par noziedzīgu nodarījumu atkārtojumu sevišķi sodi noteikti likumā, paaugstināms atbilstoši šā likuma 64.pantam, ja līdz jaunā, pilnīgi vienādā vai vienāda veida noziedzīgā nodarījuma izdarīšanai pagājis no soda izciešanas par agrākiem: smagu noziegumu – ne vairāk par pieciem gadiem, noziegumu – ne vairāk pa trim gadiem un pārkāpumu – ne vairāk par vienu gadu. Savukārt šā likuma 64¹.pants noteica gadījumu, ka sods palielināms arī tad, ja noziedzīgais nodarījums nodarīts aiz huligāniskiem iemesliem – aiz sevišķas nepamatotas ļaunprātības, bez iemesla no cietušā puses. Tiesa varēja paaugstināt sodu dienestā esošai personai, kas izdarījusi vispārēju noziedzīgu nodarījumu vai piedalījies tajā: vai nu pārkāpjot dienesta padotības attiecības, vai izlietojot nelietīgi savus pienākumus vai pilnvarojumu, vai piedraudot ar spaidiem vai citādu nelietīgu varas izlietošanu, vai arī pārkāpjot savu dienesta pienākumu pret privātpersonām, ja par tādu varas pārkāpšanu, tās nelietīgu izlietošanu vai draudiem likumā nebija noteikti sevišķi sodi.⁴

1933.gada 24.aprīlī stājās spēkā Sodu likums⁵, aizstājot 1903.gada 22.marta Sodu likumus. 1933.gada Sodu likuma 2.pants kā sodus noteica spaidu darbus, pārmācības namu, cietumu, arestu un naudas sodu. Līdz ar to Latvijas teritorijā vairs netika piemērots nāves sods un izsūtījums nozinājumā, taču vienlaikus no 1903.gada 22.marta Sodu likumiem tika pārņemti spaidu darbi, pārmācības nams, cietums, arests un naudas sods, tādējādi neveicot īpaši vērienīgu sodu politikas reformu. 1933.gada Sodu likuma 52.pantā, neskaitot redakcionālos izlabojumus sakarā ar nāves soda, izsūtījuma nozinājumā un cietokšņa soda atmešanu, tika ieviests ļoti svarīgs grozījums, kas noteica, ka vainu mīkstinošos apstākļos var pieļaut arī pāreju no aresta uz brīvību šajā virzienā, it īpaši tādēļ, ka šis kodekss vispār tiecās paplašināt tiesas ieskatu brīvību. Bez vispārējā formulējuma par “vainu pamazinošu apstākļu atzīšanu”, šis kodekss atbilstoši 1903.gada Sodu likuma paraugam savā vispārējā daļā nav uzņēmis sodu mīkstināšanas iemeslu kazuistisko uzskaitījumu. Tomēr šā likuma 8., 47. un 49.pantā jau bija paredzēti augstāk minētie apstākļi. Šā likuma 52.panta piemērošana tiesai bija

⁴ 1903.gada 22. marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Otrais izdevums. Rīga, 1925.

⁵ 1933.gada 24.aprīļa Sodu likums. Rīga, 1934.

saistoša, neatkarīgi no viņas atzinuma par vainu pamazinošiem apstākļiem. Īpaša soda mīkstināšana paredzēta nepilngadīgajām personām šā likuma 54. un 55.pantā.⁶

Attiecībā uz pastiprinošiem apstākļiem līdzīgi kā 1903.gada Sodu likumos 1933.gada Sodu likuma vispārējā daļā nebija norādīta apvienota formula sodāmības pastiprināšanai, kāda pastāvēja tās mīkstināšanai, kaut gan vispārējā daļā nebija vairs ietverts to apstākļu kazuistiskais uzskaitījums, kuri varētu šajā ziņā ietekmēt soda apmēra noteikšanu. Šādus apstākļus 1933.gada Sodu likums līdzīgi kā 1903.gada Sodu likumi, ierindoja galvenajā kārtā atbilstošu noteikumu veidā sevišķajā daļā kā nosacījumus, kas rada attiecīgā normālā noziedzīgā nodarījuma sastāva kvalificētās pazīmes. 1933.gada Sodu likuma sevišķajā daļā tika lietota jaunākās likumdošanas tehnikas radītā vispārīgā formula “sevišķi svarīgos gadījumos”, nenorādot sīkāk attiecīgos apstākļus, kurus noteikt atvēlēts tiesai. 1933.gada Sodu likuma 58.-64. pantā norādīja tikai šādus sodāmības pastiprināšanas apstākļus: reālo kopību, nodarījuma izdarīšanu amata veidā vai aiz paraduma, nepamatotu ļaunprātību, dienesta pienākumu pārkāpšanu un noziedzīgās darbības atkārtojumus. 1933.gada Sodu likuma atbilstošie noteikumi ievērojami atšķiras no 1903.gada Sodu likuma noteikumiem.⁷

Ne 1903.gada Sodu likumos, ne 1933.gada Sodu likumā nav iekļautas izsmelošas soda jēdziena definīcijas un šī institūta mērķis, tāpēc no šiem normatīvajiem aktiem vien nevar secināt, kāds ir bijis soda mērķis, taču, ņemot vērā 19.gadsimtā valdošos uzskatus un principus, tā primārais mērķis salīdzinājumā ar mūsdienām bija samērā primitīvs, proti, sodīt vainīgo. Sods pastāvēja, lai sodītu.

1940.gadā, kad Latvija tika okupēta un kļuva par PSRS sastāvdaļu, Latvijas teritorijā stājās spēkā Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (turpmāk – KPFSR) 1926.gada kriminālkodekss, kurš paredzēja dažādus tā saucamos sociālās aizsardzības līdzekļus jeb mūsdienu izpratnē sodus, taču, kas attiecas uz soda jēdzienu un mērķi, šā kodeksa 9.pantā bija nostiprināti šādi soda mērķi: novērst jaunu noziegumu izdarīšanu; iespaidot citus svārstīgus sabiedrības locekļus; iekļaut noziedzīgas darbības izdarītājus darbaļaužu valsts kopsdzīves nosacījumos. Tāpat šis pants paredzēja, ka sociālās aizsardzības līdzekļu nolūks nav sagādāt fiziskas ciešanas vai pazemot cilvēka cieņu, nedz arī atmaksāt vai sodīt. Tātad šā kodeksa 9.pants paredzēja gan ģenerālo, gan speciālo prevenciju, kam arī mūsdienu Latvijā ir liela nozīme soda mērķu noteikšanā. Soda definīcija KPFSR kriminālkodeksā netika iekļauta. KPFSR kriminālkodeksa 47.pantā tika ietvētas pastiprinošie apstākļi: a) nozieguma izdarīšana ar nolūku atjaunot buržuāzijas varu; b) iespēja ar nozieguma izdarīšanu kaitēt valsts vai darba

⁶ Mincs P., Ehlers H., Jakobi P., Lauva J. Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Rīga, 2016, 26.lpp.

⁷ Ibid, 30.lpp.

ļaužu interesēm, kaut arī noziegums nebūtu tieši vērstas pret valsts vai darba ļaužu interesēm; c) nozieguma izdarīšana grupā vai bandā; c1) tas apstākļi, ka noziegumu, izņemot gadījumus, kad šī persona atzīstama par nesodītu, vai kad no pirmā nozieguma izdarīšanas vai tā sprieduma taisīšanas dienas pagājis noilguma laiks; pie tam tiesa tomēr var, atkarībā no pirmā nozieguma rakstura, neatzīt šo apstākli par pastipriņošu; d) nozieguma izdarīšana aiz mantkārīgām vai citām zemiskām tieksmēm; e) nozieguma izdarīšana ar sevišķu cietsirdību, vardarbību vai viltību, vai pret personām, kas noziedzniekam pakļautas, vai ir viņa gādībā, vai pēc sava vecuma vai citiem nosacījumiem atrodas sevišķā bezpalīdzības stāvoklī. KPFSR kriminālkodeksa 48.pantā tika iekļauti apstākļi, kas ir atzīstāmi par mīkstinošiem: a) kaut arī pārkāpjot nepieciešamās aizstāvības robežas, bet lai aizsargātu no apdraudējuma Padomju varu, revolucionāro tiesisko kārtību vai paša vai citas personas personību un tiesības; b) pirmo reizi; c) aiz iemesliem, kuriem nepiemīt mantkārīgas vai citas zemiskas tieksmes; d) draudu, piespiešanas vai dienesta vai materiālās atkarības ietekmē; e) stipra dvēseles uztraukuma ietekmē; f) bada vai trūkuma stāvoklī vai grūtu personīgo vai ģimenes apstākļu sagādīšanās ietekmē; g) aiz izpratnes trūkuma, neapzinības vai nejaušas apstākļu sagādīšanās; h) pirms pilngadības sasniegšanas, vai sievietei atrodoties grūtniecības stāvoklī.⁸

Latvijas teritorijā, stājoties nacistiskajai iekārtai, atkārtoti stājās spēkā 1933.gada Sodu likums. Pēc nacistu padzīšanas no Latvijas teritorijas spēkā stājās 1961.gada Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas kriminālkodekss (turpmāk – LPSRK)⁹, kurā arī netika iekļauta soda jēdziena definīcija, taču tā 20.pants jau skaidri iezīmēja soda mērķi, proti, tas paredzēja, ka sodu piemēro, ne vien lai sodītu par izdarīto noziegumu, bet soda mērķis ir arī labot notiesātos un tos pāraudzināt, lai tie godīgi izturētos pret darbu, precīzi pildītu likumus, cienītu sociālistiskās sadzīves noteikumus; soda mērķis ir arī panākt, lai tiklab notiesātie, kā arī citas personas neizdarītu jaunus noziegumus; soda mērķis nav sagādāt fiziskas ciešanas vai pazemot cilvēka cieņu. Šī nolieguma frāze daļēji tika aizgūta no KPFSR kriminālkodeksa. Līdz ar to ar LPSRK precīzi noteica soda mērķi, pēc būtības pastāvot atrunai, ka vainīgais netiek sodīts tāpēc, ka tas vienkārši ir jāsoda un to nosaka attiecīgā kārtība, bet gan šis mērķis kļuva liberāls tādā ziņā, ka, piemērojot sodu notiesātajam, gandrīz visos gadījumos tika pieļauta cerība, ka tas spēs atgriezties sabiedrībā un integrēties tajā kā jau sodu izcietusi persona, kura vairs nevēlas izdarīt noziedzīgus nodarījumus. Šāds skaidrojums gan ir diezgan tuvu mūsdienu soda mērķa izpratnei. Tāpat LPSRK 20.pantā iekļautais, ka soda mērķis nav sagādāt fiziskas ciešanas vai pazemot cilvēka cieņu, liecina par likumdevēja vēlmi parādīt sabiedrībai, ka pastāvošā iekārta nav

⁸ KPFSR Kriminālkodeks. Ar pārgrozījumiem līdz 1940.gada 15.novembrim. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisāriāta izdevums. 1940, 19-20.lpp.

⁹ Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Avots. 1984.

tendēta uz tikai sodošās funkcijas pildīšanu, bet gan, cita starpā, arī uz stingru cilvēktiesību ievērošanu. Kaut arī LPSR kriminālkodess nesaturēja soda definīciju, zinātniskā literatūra norāda, ka sods padomju krimināltiesībās ir valsts piespiedu līdzeklis, ko saskaņā ar krimināllikumu piemēro tiesa Padomju valsts vārdā personām, kas vainīgas noziegumu izdarīšanā, savienojot sodīšanas uzdevumus ar labošana un pāraudzināšanas uzdevumiem.¹⁰ Pirmkārt, no šī skaidrojuma izriet, ka sodu piemēro tikai saskaņā ar tiesas spriedumu. Otrkārt, konkrēta kriminālsoda noteikšana un piemērošana ir saistīta ar noteiktu tiesību atņemšanu vainīgajai personai vai arī ierobežošanu notiesātajam, sagādājot tam zināmas ciešanas un ierobežojumus, turklāt sodu var uzlikt tikai tai personai, kas ir vainīga nozieguma izdarīšanā, un tas ir vērstis tikai pret pašu notiesāto. Treškārt, kriminālsodā izpaužas noziedzīgā nodarījuma un to izdarījušās personas sociāli politiskais nosodījums un negatīvais novērtējums, kas izteikts valsts vārdā. Jāsecina, ka LPSRK izpratnē likumīga, pamatota un taisnīga soda noteikšana bija svarīgs līdzeklis cīņā pret noziedzību un tiesiskās kārtības nostiprināšanai. Sods nodrošināja nepieciešamo sodīšanas iedarbību, sekmēja notiesāto labošana un pāraudzināšanu, kā arī soda institūts palīdzēja panākt to, lai kā notiesātie, tā arī citas personas neizdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus. Realizēt LPSRK ietverto soda mērķi nozīmēja panākt, ka cilvēks, kurš saņēmis sodu, tā ietekmē būtiski pārvērtē savu rīcību, izprot nozieguma izdarīšanas nepieļaujamību un negodīgumu.¹¹ LPSRK definēja vairākus sodu veidus, taču ne visus. Minētā kodeksa 21.pants paredzēja šādus pamatsodus: brīvības atņemšana, noņemšana, izsūtījums, labošanas darbi bez brīvības atņemšanas, tiesības atņemšana ieņemt noteiktus amatus vai tiesības atņemšana uz zināmu nodarbošanos, atbrīvošana no amata, naudas sods, sabiedriskais nopelums. Papildsodi saskaņā ar minēto pantu bija mantas konfiskācija, vecāku tiesību atņemšana, militārās dienesta pakāpes vai speciālā nosaukuma atņemšana. Līdz ar to LPSRK jau paredzēja to, ka saskaņā ar tā normām notiesātajam līdzās pamatsodam varēja papildus piespriest arī kādu papildsodu.

Saskaņā ar LPSRK 36.pantu par mīkstinošiem apstākļiem bija atzīstāmi: 1) ja vainīgais novērsis izdarītā nozieguma kaitīgās sekas vai labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu, vai novērsis nodarīto kaitējumu; 2) ja noziegums izdarīts smagu personīgu vai ģimenes apstākļu sagādīšanās dēļ; 3) ja noziegums izdarīts draudu vai piespiešanas ietekmē, materiālas vai citādas atkarības dēļ; 4) ja noziegums izdarīts stipra psihiska uzbudinājuma ietekmē, ko izraisījusi cietuša pret tiesiska darbība; 5) ja noziegums izdarīts, aizsargājoties pret sabiedriski bīstamu apdraudējumu, kaut arī pārkāpjot nepieņemamās aizstāvēšanās robežas; 6) ja noziegums izdarījis nepilngadīgais; 7) ja noziegumu izdarījusi sieviete grūtniecības stāvoklī; 8)

¹⁰ Blūma M.; Dzenltis J., Graužinis S., Kajke V., Krastiņš U., Lisagors J., Niedre A., Rudzītis O. Vispārīgā redakcijā Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Avots. Rīga, 1982., 110.lpp.

¹¹ Ibid, 111.-112.lpp.

ja nozieguma izdarītājs vaļsirdīgi atzinies un nožēlojis izdarīto vai pieteicies par vainīgu. Taču tā 37.pantā ir minēti atbildību pastiprinošie apstākļi, proti 1) ja noziegumu izdarījusi persona, kas jau agrāk izdarījusi kādu noziegumu; atkarībā no pirmā nozieguma rakstura tiesa var nepiešķirt šim noziegumam pastiprinoša apstākļa nozīmi; 2) ja noziegumu izdarījusi organizēta grupa; 3) ja noziegumus izdarīts mantkārīgu vai citādu zemisku tieksmju dēļ; 4) ja noziegumam bijušas smagas sekas; 5) ja noziegums izdarīts pret mazgadīgo, sirmgalvi vai personu, kas atrodas bezpalīdzības stāvoklī, kā arī izmantojot cietušā dienesta, materiālo vai citādu atkarību; 6) ja nepilngadīgie uzskūti izdarīt noziegumu vai ja nepilngadīgie iesaistīti noziegumā kā līdzdalībnieki; 7) ja noziegums izdarīts ar sevišķu cietsirdību vai nīrgāšanos par cietušo; 8) ja noziegums izdarīts, izmantojot sabiedriska posta apstākļus; 9) ja noziegums izdarīts vispārbīstamā veidā; 10) ja persona, par kuru bija galvojis kolektīvs, sabiedriskā galvojuma laikā vai viena gada laikā pēc šāda galvojuma termiņa izbeigšanās izdarījusi jaunu noziegumu; 11) ja noziegums izdarīts dzērumā. Atkarībā no nozieguma rakstura tiesa varēja neatzīt to par atbildību pastiprinošu apstākli.¹²

Līdz ar Latvijas Republikas Neatkarības deklarācijas pieņemšanu 1990.gada 4.maijā, sākās valsts pārejas posms gan tiesību nozarē, gan arī citās jomās. Šī posma laikā 1961.gada LPSRK tika pārdēvēts par Latvijas kriminālkodeksu, kura jaunā redakcija stājās spēkā 1995.gada 1.novembrī. Latvijas kriminālkodeksa 20.pantā palika iekļautais soda mērķis, taču no tā tika izslēgta atziņa par sociālistiskās sadzīves noteikumu cienīšanu, kas, jāatzīst, bija pamatoti, jo nav skaidrs, kā minētā atziņa pēc būtības ir saistīta ar krimināltiesībām. Tāpat Latvijas kriminālkodekss vairs neparedzēja pamatsodu labošanas darbi bez brīvības atņemšanas, taču vienlaikus pie pamatsodiem tika iekļauts soda veids – personas, kas nav Latvijas Republikas pilsonis, izraidīšana no valsts, kas lielā mērā raksturoja to, ka valsts ir atguvusi savu unikālo identitāti, jo daudz kas bija jāpakārto tam, ka jau pastāvēja Latvijas Republikas pilsoņa institūts. Tāpat jāatzīmē, ka saglabājās pārējie pamatsodi un visi trīs papildsodi.

Soda jēdziens un tā mērķis Latvijas teritorijā nemitīgi ir attīstīties un transformēties, kas ir izskaidrojams ar dažādu varu un iekārtu pastāvēšanu Latvijas teritorijā dažādos laikos. Ja 1903.gada Soda likumos un 1933.gada Soda likumā iztrūka soda definīcijas, tad ar KPFSR kriminālkodeksu un LPSR kriminālkodeksu šajā ziņā notika vērienīgs progress, jo tajos tika iekļauts soda mērķis, no kura arī varēja noteikt tā definīciju. Mērķis saturēja gan ģenerālo, gan speciālo prevenciju, kā arī sodošās un pāraudzināšanas funkcijas pildīšanu, piepildot soda jēdzienu ar saturu.

¹² Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Avots. 1984.

Kad Saeima 1998.gada 17.jūnijā pieņēma KL, tad tā 46.pantā divās daļās tika noteikts, ka tiesa piespriež sodu tādā apmērā, kādu nosaka šā likuma sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un ievērojot šā likuma vispārīgās daļas noteikumus. Nosakot sodu, tiesa ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

2005.gada 28.septembrī Saeima pieņēma grozījumus KL, kas stājās spēkā 2005.gada 1.oktobrī, ar kuriem KL 46.panta otrā daļa tika izteikta šādā redakcijā: “Tiesa, nosakot sodu, un prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu, ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.”¹³

Ar Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojumu Nr.6 (prot. Nr. 1, 32.§) apstiprinātās Kriminālsodu politikas koncepcijas (turpmāk – Koncepcija)¹⁴ 1.2.sadaļā „Kriminālsodu noteikšana” bija secināts, ka kriminālsodu piemērošanas kārtība nebija pietiekami elastīga, bet paredzētā valsts reakcija uz izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem nebija daudzveidīga. Piemērojamā soda individualizāciju bieži vien bija saistīta tikai ar kvantitatīviem rādītājiem – piespriestajiem brīvības atņemšanas gadiem, piespiedu darba stundām vai naudas soda apmēru. KL neparedzēja plašas iespējas kombinēt sodus, krimināltiesiskos piespiedu līdzekļus un krimināltiesiskos pienākumus, savukārt KL Sevišķās daļas pantu sankcijas dažreiz noteica vien izvēli starp nesamērīgi lielu represiju un faktisku atbrīvošanu no tās, kas ierobežoja iespējas taisnīgi sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Piemēram, par tādiem noziegumiem kā narkotisko vielu realizācija publiskās izklaides vai svētku pasākumu norises vietās (KL 253.¹panta trešā daļa) un atkārtota laupīšana (KL 176.panta trešā daļa) ir paredzēta brīvības atņemšana uz laiku no astoņiem līdz 15 gadiem. Ievērojot konkrētas lietas apstākļus, tiesa bieži vien risināja dilemmu, vai piespriet brīvības atņemšanu uz astoņiem gadiem reāli vai nosacīti, kaut gan nosacītais sods šajā gadījumā bija nesamērīgi viegla, bet reāla brīvības atņemšana – nesamērīgi barga reakcija uz izdarīto.¹⁵

Praksē nepietiekami aktīvi tika izmantotas iespējas noteikt personām papildsodus, uzlikt nosacīti notiesātajām personām saistošus pienākumus. Nosakot pārkāpējam reālu vai nosacītu brīvības atņemšanu, ārpus uzmanības bieži palika citi krimināltiesiskie līdzekļi, kas varētu sekmēt soda mērķu sasniegšanu.

¹³ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 28.09.2005. [27.05.2017.]

¹⁴ Kriminālsodu politikas koncepcija: Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc> [aplūkots 27.05.2017.].

¹⁵ Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā”, pieņemts 13.12.2012. sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) Pieejams: www.titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument#_ftn4 [aplūkots 05.05.2017.]

Vēsturiski attīstījās doma, ka soda piemērošanai jābūt individualizētai. Taču reglamentējošo normu nepilnību dēļ analogi faktori un apstākļi dažādos spriedumos bija vērtējami atšķirīgi. Piemēram, kāda nozīme bija tādiem faktiem, ka apsūdzētais nebija sasniedzis pilngadības vecumu, ka apsūdzētajam bija nepilngadīgi bērni, ka apsūdzētais agrāk bijis sodīts par līdzīgu noziedzīgu nodarījumu. Tiesu spriedumos bija arī gadījumi, ka noteiktā kriminālsoda piemērošanu tiesa pamatoja ar apsūdzētā nopelniem valsts labā,¹⁶ faktu, ka sieva strādāja divās darba vietās un viņai bija neapmaksāti kredīti.¹⁷

Laika gaitā izkristalizējās ideja, ka soda individualizācija arī prezumēja tādu krimināltiesisko sodu un līdzekļu piemērošanu, kas atbilst tieši konkrētajam gadījumam, proti, pastāvot citiem apstākļiem un faktiem, krimināltiesiskajai represijai bija jābūt citai. Praksē bieži piesprieda līdzīgus sodus, faktiski neievērojot atbildību pastiprinošo un mīkstinošo apstākļu esamību, apsūdzētā vecumu, noziedzīgu nodarījumu recidīvu un citus apstākļus. Kaut gan tiesas spriedumos gandrīz vienmēr bija uzskaitīti atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi un bija atsauces uz personu raksturojošiem datiem, pārsvarā gadījumu šie fakti minimāli ietekmēja soda veida un mēra izvēli. Kaut gan KL bija paredzēts, ka kriminālsods nosakāms, ievērojot izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu esamību, atsevišķo faktu nozīme kriminālsoda veida un mēra izvēlē KL nebija noteikta vai arī bija skaidrota ļoti vispārīgi. Piemēram, uzskaitot apstākļus, kas pastiprināja un mīkstināja atbildību, likumā nebija nekādu norādījumu par to, kādam jābūt sodam, konstatējot attiecīgos apstākļus. Likumā nebija arī norādījumu par personu raksturojošo datu nozīmi, piespriežot sodu likumpārkāpējam.

Ievērojot minēto, 2012.gada 13.decembrī tika izdarīti grozījumi KL 46.pantā, kas noteica, ka sodu nosaka tādā apmērā, kādu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu paredz šā likuma sevišķās daļas attiecīgā panta sankcija, ievērojot šā likuma vispārīgās daļas noteikumus. Nosakot soda veidu, ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, kā arī vainīgā personību. Nosakot soda mēru, ņem vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Brīvības atņemšanas sodu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu piemēro, ja soda mērķis nav sasniedzams, nosakot kādu no attiecīgā panta sankcijā paredzētajiem vieglāka soda veidiem.¹⁸

¹⁶ Rīgas apgabaltiesas 14.12.2006. spriedums lietā Nr. KA-04-0746-06/17 [nav publicēts]

¹⁷ Latgales apgabaltiesas 30.12.2003. spriedums lietā Nr. 1840001703 [nav publicēts]

¹⁸ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2012. [09.03.2018.]

2. SODA VEIDU UN MĒRU IETEKMĒJOŠO APSTĀKĻU REGULĒJUMS ĀRVALSTU NORMATĪVAJOS KRIMINĀLTIESĪBU AKTOS

Sodu veidu un mēru ietekmējošo apstākļu izpratne valstu nacionālajos tiesību aktos ir līdzīga. Pēc autores domām, atsevišķu valstu sodu veidu un mēru ietekmējošo apstākļu regulējumu normatīvajos krimināltiesību aktos apskats dos iespēju to savstarpējai salīdzināšanai un izvērtēšanai, un iespējamo grozījumu izdarīšanai KL atbildību pastiprinošo un atbildību mīkstinošo apstākļu papildināšanai.

Vācijas Kriminālkodeksa¹⁹ (turpmāk – Vācijas KK) trešās nodaļas otrajā apakšnodaļā ir regulēti soda veida un mēra noteikšanas principi. Saskaņā ar Vācijas KK 46.§ soda noteikšanas pamatā ir likumpārkāpēja vaina. Turklāt tiek apsvērtas soda iedarbības sekas, kas sagaidāmas no sodīšanas par nozieguma izdarītāja turpmāko dzīvi. Taisot spriedumu, tiesa apsver apstākļus, kas liecina par labu vai sliktu likumpārkāpējam. Jo īpaši vērā tiek ņemti vainīgā motīvi un mērķi, domāšanas veids, kas izriet no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, un tā izdarīšanā parādītā griba, pienākuma neizpildīšanas pakāpe, nodarījuma izdarīšanas veids un kaitīgās sekas, likumpārkāpēja iepriekšējā dzīve, viņa personiskie un materiālie apstākļi, viņa uzvedība pēc nodarījuma, it īpaši viņa centieni atlīdzināt zaudējumus, kā arī likumpārkāpēja centieni panākt vienošanos ar cietušo. Apstākļus, kas jau ir noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmēs, nevar ņemt vērā.

Saskaņā ar Vācijas KK 47.§ īslaicīga brīvības atņemšana ir nosakāma tikai izņēmuma gadījumos. Tiesa nosaka brīvības atņemšanu uz laiku, mazāku par sešiem mēnešiem, ja ir īpaši nodarījuma vai likumpārkāpēja personības apstākļi, kas padara neizbēgamu brīvības atņemšanas soda noteikšanu, lai iedarbotos uz šo personu vai aizsargātu tiesisko kārtību.

Vācijas KK atbildību mīkstinošie apstākļi atsevišķi nav izdalīti; tie ietverti Vācijas KK 46.§ kā soda noteikšanas pamats. Vācijas KK 49.§ ir iekļauti nosacījumi, kas jāievēro, ja konstatēti likumā paredzētie īpašie mīkstinošie apstākļi. Ja brīvības atņemšana noteikta uz laiku, maksimālais sods var tikt noteikts līdz trim ceturtdaļām no paredzētā lielākā laika. Šis nosacījums attiecas arī uz naudas sodu dienas likmju veidā. Iespējams arī samazināt brīvības atņemšanas sodu, kas zemāks par likumā noteikto soda minimālo robežu, bet atkarībā no šīs Vācijas KK paredzētās minimālās robežas. Saskaņā ar Vācijas KK 49.§ ir iespējama arī soda

¹⁹ Strafgesetzbuch zuletzt geändert durch Art.1 Gv.30.10.2017 I 3618. [Vācijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://dejure.org/gesetze/StGB/> [aplūkots 18.03.2018.]

mīkstināšana pēc tiesas ieskata līdz likumā paredzētajam minimālajam laikam vai sodu brīvības atņemšanas veidā var aizstāt ar naudas sodu.

Vācijas KK nav norādīti nedz mīkstinošie, nedz pastiprinošie apstākļi, taču viens no punktiem, kas ņemams vērā, ir vainīgā motīvi un mērķi, domāšanas veids, kas izriet no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas. Latvijā tās tiek attiecināms pie vainīgā personības, līdz ar to autore uzskata, ka varētu papildināt KL 46.panta trešo daļu ar to, ka nosakot soda mēru tiesai jāizvērtē ne tikai mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, bet arī motīvus un mērķus, kādēļ tika izdarīts noziedzīgs nodarījums.

Krievijas Federācijas kriminālkodeksā²⁰ (turpmāk – KF KK) 10.nodaļā ir reglamentēti soda veidu un mēru ietekmējošie apstākļi. KF KK 10.nodaļas pantos ir noteikti soda noteikšanas vispārējie principi, atbildību mīkstinošie apstākļi, soda noteikšana, ņemot vērā atbildības mīkstinošos apstākļus, atbildību pastiprinošie apstākļi. Smagāku sodu var noteikt noziedzīga nodarījuma recidīva gadījumā vai noziedzīgu nodarījumu kopības gadījumā.

Nosakot sodu, vērā ņem noziedzīga nodarījuma raksturu un sabiedrisko bīstamību, vainīgā personību, tai skaitā atbildību mīkstinošos un atbildību pastiprinošos apstākļus, kā arī noteikta soda ietekmi uz notiesātā labošanu un viņa ģimenes dzīves apstākļiem.

KF KK 61.panta pirmajā daļā tāpat kā KL 47.panta pirmajā daļā, ir ietverti šādi atbildību mīkstinoši apstākļi ir uzskaitīti šādi atbildību mīkstinošie apstākļi:

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, pārkāpjot nepieciešamās aizstāvēšanās, galējās nepieciešamības, noziedzīgo nodarījumu izdarījušās personas aizturēšanas, attaisnojama profesionālā riska, pavēles un rīkojuma izpildīšanas tiesiskuma nosacījumus;

- noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pieteicies par vainīgu, vainīgais aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu, citu noziedzīgā nodarījuma līdzdalībnieku nosaukšanu un kriminālvajāšanu, noziedzīga nodarījumā iegūtās mantas meklēšanu;

Taču KL nav ietverti šādi KF KK ietvertie atbildību mīkstinošie apstākļi:

- neliela smaguma un vidēja smaguma noziedzīga nodarījuma izdarīšanu pirmo reizi netiešu apstākļu sakritības dēļ. Saskaņā ar KF KK 15.panta pirmo daļu noziedzīgos nodarījumus iedala neliela smaguma, vidēja smaguma, smagos un sevišķi smagos noziedzīgos nodarījumos;

- noziedzīgo nodarījumu izdarījusi nepilngadīga persona;
- noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona grūtniecības stāvoklī;
- vainīgajam ir mazgadīgi bērni;

²⁰ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ в последней редакции, действующей с 19.02.2018 года. [Krievijas Federācijas kriminālkodekss] Pieejams: www.logos-pravo.ru/ugolovnyy-kodeks-rf-uk-rf [aplūkots 02.04.2018.]

- noziedzīgais nodarījums izdarīts smagu dzīves apstākļu rezultātā vai līdzjūtības motīva dēļ;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts fiziskas vai psihiskas piespiešanas rezultātā vai materiālās, dienesta vai kādās citas atkarības dēļ;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts cietušā prettiesiskas vai amorālas uzvedības ietekmē;

- medicīniskas vai citas palīdzības sniegšana cietušajam pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, vainīgais labprātīgi atlīdzinājis cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu vai morālo kaitējumu vai citas darbības, lai novērstu radīto kaitējumu.

Autoresprāt, būtu izvērtējams, vai nepieciešams grozījumos KL aizgūt no KF KK tādu atbildību mīkstinošo apstākli kā medicīniskas vai citas palīdzības sniegšana cietušajam pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, jo tas norāda uz vainīgās personas patiesu nožēlošanu.

Tāpat kā KL 47.panta otrajā daļā, atbilstoši KF KK 61.panta otrai daļai, nosakot sodu, par atbildību mīkstinošu apstākli var atzīt arī citu ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu saistītu apstākli, kurš šajā likumā nav paredzēts. Saskaņā ar KF KK 61.panta trešo daļu par atbildību mīkstinošu apstākli atkārtoti pats par sevi nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šā likuma Sevišķajā daļā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme, kas ir līdzīgi nostiprināts arī KL 47.panta trešajā daļā.

KF KK 63.panta pirmajā daļā ir norādīti šādi atbildību pastiprinošie apstākļi:

- noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu;

- noziedzīgais nodarījums izraisījis smagas sekas;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts personu grupā, personu grupā saskaņā ar iepriekšējo vienošanos, organizētā grupā vai noziedzīgā organizācijā;

- vainīgajam ir ļoti aktīva loma noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, iesaistot personas, kuras sirgst ar psihiskiem traucējumiem vai atrodas alkohola ietekmē, kā arī iesaistot personu, kas nav sasniegusi vecumu, no kura iestājas kriminālatbildība;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts rasistisku, ideoloģisku, politisku, nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts tāda naida dēļ, kas izriet no citu personu likumīgām darbībām, kā arī ar nolūku noslēpt citu noziedzīgo nodarījumu vai atvieglot tā izdarīšanu;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu vai tās tuviniekiem, izmantojot tās dienesta darbību vai kāda sabiedriskā pienākuma pildīšanu;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts pret sievieti, apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī, kā arī attiecībā pret mazgadīgo, citu bezpalīdzības stāvoklī esošu personu, kas atrodas kādā atkarībā no vainīgā;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot sevišķu cietsirdību, sadismu pret cietušo, cietušā mocīšanu vai spīdzināšanu;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, lietojot ieročus vai sprāgstošas vielas vai tās imitējošas vielas, speciāli izgatavotus priekšmetus, narkotiskos līdzekļus, psihotropās vielas, stipras iedarbības vielas, indīgas vai radioaktīvas vielas, ārstnieciskas vai citas ķīmiski farmaceitiskās vielas, kā arī pielietojot fizisko vai psihisko piespiešanu;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot sabiedriskā posta apstākļus, stihiskas nelaimes, kā arī masu nekārtību, bruņota konflikta vai kara laikā;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, ļaunprātīgi izmantojot citas personas uzticību vai dienesta stāvokli vai vienošanos;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot formas tērpu vai varas pārstāvja dokumentus;

- iekšlietu sistēmas pārstāvja ar nodomu izdarīts noziedzīgais nodarījums;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts pret nepilngadīgo personu, kuru izdarīja kāds no vecākiem vai cita persona, kurai saskaņā ar likumu ir pienākums audzināt nepilngadīgo, kā arī pedagogs vai cits izglītības sistēmas, ārstniecības iestādes, sociālās iestādes darbinieks vai citas organizācijas darbinieks, kura pienākumos ir uzraudzīt nepilngadīgo;

- noziedzīgais nodarījums izdarīts propagandas nolūkā vai ar mērķi atbalstīt terorismu vai attaisnot to.

Turklāt tiesnesis (tiesa), kas nosaka sodu, atkarībā no noziedzīga nodarījuma sabiedriskās bīstamības rakstura un pakāpes, tā izdarīšanas apstākļiem vai vainīgā personības par atbildību pastiprinošajiem apstākļiem var noteikt noziedzīga nodarījuma izdarīšanu alkohola, narkotisko, psihotropo vielu vai to analogu, vai citu apreibinošu vielu ietekmē.

Kopumā vērtējot iepriekšminētos KF KK noteiktos atbildību pastiprinošos apstākļus, lielākā daļa no tiem ir līdzīgi ar KL 48.panta pirmajā daļā ietvertajam apstākļiem. Tai pat laikā jāatzīmē, ka KF KK ir noteikti vairāki tādi atbildību pastiprinošie apstākļi, kas nav paredzēti KL 48.panta pirmajā daļā. Autore uzskata, ka būtu izvērtējams, vai papildināt KL 48.panta pirmo daļu ar tādiem atbildību pastiprinošiem apstākļiem, kā noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot formas tērpu vai varas pārstāvja dokumentus, iekšlietu sistēmas pārstāvja ar nodomu izdarīts noziedzīgais nodarījums, jo iekšlietu sistēmas un citiem varas pārstāvjiem jārada piemērs KL respektēšanā un pārzināšanā.

KF KK 61.panta otrajā daļā, līdzīgi kā KL 48.panta ceturtajā daļā ir noteikts, ka par atbildību pastiprinošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šā likuma Sevišķajā daļā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

Austrijas Kriminālkodeksa²¹ (turpmāk – Austrijas KK) 32.§ reglamentēts, ka soda noteikšanā ņem vērā noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vainu. Tiesai, nosakot sodu, jāsalīdzina atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi, ja vien tie jau nav paredzēti krimināltiesību normas sankcijā, kā arī jāievēro soda un citu iespējamo nodarījuma seku ietekme uz personas turpmāko sabiedrisko dzīvi. Sākumā jāņem vērā, kādā mērā nodarījums saistīts ar personas uzvedības novirzēm vai personas vienaldzīgu uzvedību, kas apdraud ar likumu aizsargātās vērtības, un kādā mērā nodarījums izskaidrojams ar ārējiem apstākļiem vai motīviem, kas varēja rasties personai, kurai ir tieksme vērsties pret vērtībām, kas aizsargātas tiesību normās. Sodu nosaka tik smagu, cik liels ir kaitējums vai zaudējums, ko nodarījusi persona, kura izdarījusi noziedzīgo nodarījumu. Turklāt tiesa ņem vērā arī iespējamo kaitējumu, kas varētu rasties personas vainas dēļ.

Austrijas KK 34.§ satur īpašus atbildību mīkstinošus apstākļus, no kuriem vairāki ir tādi, kas nav ietverti KL 47.panta pirmajā daļā. Atšķirīgi ir arī tas, ka šie atbildību mīkstinošie apstākļi Austrijas KK paragrāfu secībā seko aiz sevišķi pastiprinošajiem apstākļiem, kas noteikti 33.§. Par sevišķi mīkstinošiem apstākļiem atzīstams tas, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītājs to izdarījis pēc astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas līdz divdesmit viena gada vecumam vai, atrodoties nenormāla psihiska stāvokļa ietekmē, viņš slikti sapratis notiekošā būtību, vai, ja viņš ļoti neaudzināts; kļuvis par vainīgu tikai tāpēc, ka nav novērsis seku iestāšanos tādā gadījumā, kad likums seku nodarīšanu saista ar soda piedraudējumu; izdarījis noziedzīgu nodarījumu tikai aiz neapdomības; izdarījis nodarījumu, jo radās vilinoša iespēja, nevis ar iepriekšēju nodomu; ja noziedzīgais nodarījums bijis pabeigts, taču tas nav nodarījis nekādu kaitējumu, vai arī izdarīts tikai noziedzīgā nodarījuma mēģinājums; persona izdarījusi nodarījumu jau sen un visu laiku uzvedusies likumpaklausīgi; izdarītājs vai viņam personiskajās attiecībās tuva persona noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vai tā seku iestāšanās rezultātā ieguvuši nopietnus miesas bojājumus vai kaitējumu veselībai vai citu būtisku faktisko vai tiesisko kaitējumu u.c. Saskaņā ar Austrijas KK 34.§ otro daļu atbildību mīkstinošs apstākļis ir nesamērīgi ilgais tiesvedības process, kas nebija atkarīgs no izdarītāja vai viņa aizstāvja uzstājības.

Austrijas KK 33.§ norādīti sevišķi pastiprinošie apstākļi, kas ņemami vērā, vainīgajam nosakot sodu. Ja persona izdarījusi nodarījumu, pastiprinošie apstākļi ir: persona izdara vairākus viena un tā paša vai dažāda veida noziedzīgos nodarījumus vai izdarījusi noziedzīgo nodarījumu ilgākā laika posmā; tā jau bijusi notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu,

²¹ Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974 (NR: GP XIII RV 30 AB 959 S. 84. BR: S. 326. NR: Einspr. d. BR: Einspr. d. BR: 1000 AB 1011 S. 98.) [Austrijas Kriminālkodekss] Pieejams: www.jusline.at/gesetz/stgb/gesamt [aplūkots 02.04.2018.]

kuru raksturo vienādas kaitīgas īpašības; persona pamudinājusi citu personu izdarīt noziedzīgo nodarījumu; persona ir bijusi viena vai vairāku noziedzīgo nodarījumu iniciatore vai uzskūditāja vai ir pildījusi vadošo lomu tāda nodarījuma izdarīšanā; rīkojusies, vadoties no rasistiskiem, nacionālistiskiem vai citiem īpaši nosodāmiem motīviem u.c., recidīva gadījums. Reibuma stāvoklis zināmos apstākļos var būt atbildību mīkstinošs apstākļi atbilstoši Austrijas KK 35.§.

Atbilstoši **Šveices Kriminālkodeksa**²² (turpmāk – Šveices KK) 63.pantam tiesnesis nosaka soda mēru atbilstošu personas vainai, ņemot vērā pamudinošos motīvus, iepriekšējo dzīvi un apsūdzētā personiskās attiecības. Šveices KK 64.pantā salīdzinoši mazāk minēti apstākļi, kas mīkstina sodu, piemēram, persona rīkojusies, vadoties no vērā ņemamiem pamudinošiem motīviem; ja personu nopietnā kārdināšanā ievēdis cietušais ar savu uzvedību; ja persona bijusi nikna vai cietusi lielas sāpes, ko izraisījis netaisnīgs kairinājums vai nepelnīts apvainojums; ja personai vecumā no astoņpadsmit līdz divdesmit gadiem vēl nav pilnīga priekšstata par sava noziedzīgā nodarījuma prettiesiskumu. Saskaņā ar Šveices KK 107.pantu, ja ir mīkstinoši apstākļi, par pārkāpumiem aresta vietā nosaka naudas sodu. Šveices KK 67.pants par soda pastiprināšanas apstākļi nosaka recidīvu. Citi atbildību pastiprinoši apstākļi īpaši nav minēti. Šveices KK 65.pantā paredzēti soda aizstāšanas gadījumi. Ja tiesnesis atrod par iespējamu mīkstināt sodu, viņš nosaka, piemēram, katorgas cietuma vietā ieslodzījumu cietumā uz laiku no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem; ieslodzījuma cietuma vietā nosaka arestu vai naudas sodu. Atbilstoši Šveices KK 66.pantam, ja likums paredz soda mīkstināšanu saskaņā ar personisko ieskatu, tiesnesis nav saistīts ar soda veidu un mēru, kas paredzēts par nozieguma vai kriminālpārkāpuma izdarīšanu. Tomēr tiesnesi saista soda minimālais apmērs, kas noteikts likumā konkrētajam soda veidam. Par pārkāpumu, ja ir mīkstinoši apstākļi, aresta vietā nosaka naudas sodu atbilstoši Šveices KK 107.pantam.

Lietuvas kriminālkodeksā²³ 54.pantā ir paredzēts, ka tiesa, nosakot sodu, ņem vērā:

1) izdarītā noziedzīgā nodarījuma bīstamības pakāpi, 2) vainas formu un veidu, 3) noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas motīvus un mērķus, 4) noziedzīga nodarījuma stadiju, 5) vainīgā personību, 6) noziedzīga nodarījuma līdzdalībnieka piedalīšanās formu un veidu, 7) atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Salīdzinot Latvijas KL 47.panta un Lietuvas KK 59.panta ietvertos mīkstinošus apstākļus, tika konstatēts, ka tie ir ļoti līdzīgi, taču Lietuvā vēl ir ietverti tādi mīkstinoši apstākļi kā 1) vainīgais palīdzēja cietušajam, vai mēģināja ar citiem aktīviem darbībām mēģināja izslēgt

²² Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. März 2018) [Šveices Kriminālkodekss] Pieejams: www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html#fn-#index1-1 [aplūkots 29.03.2018.]

²³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas [Lietuvas Republikas Kriminālkodekss] Pieejams: www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150 [aplūkots 29.03.2018.]

smagāko seku iestāšanos; 2) vainīgais izdarīja noziedzīgo nodarījumu pēc cietušā lūguma, kurš atrodas bezcerīgā stāvoklī; 3) noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu pareibinošu vielu ietekmē pret vainīgā gribu.

Salīdzinot Latvijas KL 48.panta un Lietuvas KK 60.pantā ietvertos pastiprinošus apstākļus, tika konstatēts, kā Latvijā ir vairāk pastiprinošo apstākļu nekā Lietuvā un tie ir ļoti līdzīgi, savukārt Lietuvas KK vēl ir ietverts šāds pastiprinošs apstāklis: ja noziedzīgs nodarījums izdarīts huligānisku vai mantkārīgo iemeslu dēļ.

Soda veidu un mēru noteikšanas principi ir ietverti visos autores izvēlētajos krimināllikumos – to reglamentējums attiecīgi ir plašāks vai šaurāks.

Salīdzinoši ar Vācijas KK KL ir pietiekami plašs un saprotams mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu uzskaitījums, jo Vācijas KK nav ietverti nedz mīkstinoši, nedz pastiprinoši apstākļi. Ņemot piemēru no Vācijas KK, KL 46.panta trešo daļu varētu papildināt ar vēl vienu nosacījumu, ka tiesnešiem jāvērtē papildus mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem motīvus un mērķus, ar kuru izdarīts noziedzīgs nodarījums, it īpaši, ja nav konstatēti nedz mīkstinošie, nedz pastiprinošie apstākļi.

Autoresprāt, būtu izvērtējama nepieciešamība KL aizgūt no KF KK tādu atbildību mīkstinošo apstākli kā medicīniskas vai citas palīdzības sniegšana cietušajam pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, jo tas arī norāda uz vainīgās personas īsto nožēlošanu, ar to varētu papildināt KL 47.panta pirmās daļas 3.punktu.

3. KRIMINĀLSODS, TĀ VEIDI UN VISPĀRĪGIE NOTEIKŠANAS PRINCIPI

Ikvienā valstī, sabiedrībā vai ļaužu kopumā pastāv savas uzvedības un rīcības normas, kas izstrādātas atbilstoši tur pastāvošajai kultūrai, tradīcijām, uzskatiem un attīstībai, turklāt katrs no šiem veidojumiem paredz arī mehānismu kā nodrošināt šo normu ievērošanu.

Krimināltiesību centrālie jēdzieni – noziedzīgs nodarījums un sods – ir cieši saistīti,²⁴ turklāt sods ir viens no galvenajiem kriminālpolitikas realizēšanas līdzekļiem.

Noziedzīgs nodarījums kā sociālās dzīves negatīva parādība un sods kā reakcija nepārtraukti saistīti savā starpā no seniem laikiem,²⁵ taču noziedzīga nodarījuma un soda savstarpējā saistība nenozīmē, ka tie būtu viens otram pakļauti jēdzieni. Tas apstākļi, ka pēc savas secības pirmajā vietā vienmēr ir noziedzīgs nodarījums, bet sods – otrajā vietā, nepavisam neliecina par soda jēdziena pakļautību noziedzīga nodarījuma jēdzienam vai par to, ka soda jēdziens ir noziedzīga nodarījuma jēdziena sastāvdaļa. Protams, lai pamatotu kriminālatbildību un pareizi noteiktu konkrētu soda mēru, nepieciešams konstatēt noziedzīga nodarījuma faktu, pilnīgi atklājot to un pierādot personas vainu tajā.²⁶

Kriminālatbildības pamats definēts KL 1.pantā, kas noteic, ka pie kriminālatbildības saucama un sodāma tikai tāda persona, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, tas ir, kura ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarījusi šajā likumā paredzētu nodarījumu, kam ir visas noziedzīga nodarījuma sastāva pazīmes.

Tomēr nedrīkst aizmirst, ka pēc tam, kad noskaidrots nodarījuma notikums un persona, kas to izdarījusi, ne mazāk svarīga ir problēma noteikt soda veidu un mēru, kas atbilst ne vien lietā konstatētajiem konkrētajiem apstākļiem, bet arī noziedzības apkarošanas vispārīgajiem mērķim un uzdevumiem.²⁷

Atbilstoši KL 35.pantam kriminālsods ir piespiedu līdzeklis, ko personai, kura ir vainīga noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, KL ietvaros valsts vārdā piespriež tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos nosaka prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu.

Kriminālsods atšķiras no citiem sodiem (administratīviem, disciplināriem u.c.) ar to, ka šis sods ir sekas noziedzīgam, nevis kādam citam mazāk kaitīgam nodarījumam, ka to uzliek tiesa ar spriedumu vai prokurors ar priekšrakstu valsts vārdā, bet nevis kāda cita institūcija vai

²⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008, 335.lpp.

²⁵ Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 192.lpp.

²⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. 2008, 335.lpp.

²⁷ Ibid.

amatpersona, un ka tas vainīgajam saistīts ar sodāmības rašanos, kam ir zināmas tiesiskas sekas.²⁸ Turklāt kriminālsodu piespriež tikai fiziskai personai, kura pati un vainojami ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu.²⁹

Savukārt spēkā esošajā KL redakcijā soda mērķi ir uzskaitīti KL 35.pantā, proti, soda mērķi ir: 1) aizsargāt sabiedrības drošību; 2) atjaunot taisnīgumu; 3) sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu; 4) resocializēt sodīto personu; 5) panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Tāpat secināms, ka speciālās prevencijas uzdevums ir panākt, lai notiesātais neizdarītu jaunus noziedzīgus nodarījumus, savukārt vispārējās prevencijas uzdevums ir panākt, lai tos neizdarītu citas personas. Turklāt soda speciālā prevencija tiek sasniegta, ja noziedznieks ir labojies, ko atspoguļo soda efektivitātes kritērijs – recidīvs.

3.1. Kriminālsodu sistēma

Ievērojams Latvijas tiesību zinātnieks Pauls Mincs ir minējis, ka ar sodu sistēmu saprot to soda veidu kopību, kurus piemēro zināmā laikā zināmā valstī. Kad šie soda veidi nostādīti savā starpā tādā attiecībā, ka pastāv pakāpeniska pāreja no viena sodu veida uz otru, tad pieņemts runāt par sodu skalu.³⁰ Latvijas Kriminālsodu sistēma ir analoga citu Eiropas kontinentālo tiesību saimes valstu kriminālsodu sistēmām.³¹

2012.gada 13.decembrī, Saeima pieņēma likumu “Grozījumi Krimināllikumā”, kas stājās spēkā 2013.gada 1.aprīlī. KL tika grozīts, lai radītu iespēju efektīvāk reaģēt uz noziedzīgiem nodarījumiem, novērst jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, vienlaikus nodrošinot atbilstību starp valsts vārdā piemērojamo krimināltiesisko represiju un personu kopīgajām un individuālajām interesēm.³² Ar minētajiem grozījumiem KL tika noteikti jauni kriminālsodu mērķi un kriminālsodu piemērošanas kārtība un pārskatītas KL sevišķās daļas pantu sankcijas.³³

Līdz minētajiem grozījumiem KL 35.panta otrā daļa paredzēja, ka soda mērķis ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Vienlaikus citu valstu

²⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A., 2008, 337.lpp.

²⁹ Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds 13.03.2007./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/154290-kriminalsods-un-citi-kriminalie-piespiedu-ietekmesanas-lidzekli/> [aplūkots 15.02.2018.]

³⁰ Mincs P., 2005, 211.lpp.

³¹ Hamkova.D. Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. Aktuālās tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011, 363.lpp.

³² Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255471-kriminalsods-nav-valsts-atreibiba-par-izdarito-noziedzigo-nodarijumu/> [aplūkots 16.02.2018.]

³³ Ibid.

krimināltiesības atzīst arī citus soda piemērošanas mērķus. Kaut gan noziedzīga nodarījuma recidīva novēršana ir viens no galvenajiem soda mērķiem, tikai ar krimināltiesībām vien nav iespējams garantēt, ka persona pēc soda izciešanas neizdarīs jaunu noziedzīgu nodarījumu. Efektīva sodu izpildes sistēma būtiski palielina iespējas novērst noziedzīgu nodarījumu recidīvu, jo dod iespēju tiesas noteiktajā laikā un veidā resocializēt personu. Nosakot krimināltiesiskās represijas veidu un mēru, svarīgi ievērot arī sabiedriskās drošības intereses. Respektīvi, soda un krimināltiesisko piespiedu līdzekļu bardzība pamatojama arī ar sabiedrisko interešu aizsardzību. Ievērojot minēto, ar 2012.gada 13.decembra grozījumiem, KL 35.panta otrajā daļā tika paplašināts ietverto soda mērķu uzskaitījums, t.i., ne tikai sodīt, bet arī atjaunot taisnīgumu, aizsargāt sabiedrības drošību, resocializēt vainīgo personu, atturēt citas personas no noziegumu izdarīšanas.³⁴

Likuma grozījumi paredzēja arī konkretizēt soda noteikšanas principus, proti, nosakot soda veidu, jāņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs un radītais kaitējums, kā arī vainīgā personība, savukārt, nosakot soda mēru, jāņem vērā atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi.

Būtiski ir vērst uzmanību arī uz jauno KL 46.panta ceturto daļu, kas paredz, ka brīvības atņemšanas sodu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu piemēro, ja soda mērķis nav sasniedzams, nosakot kādu no attiecīgā panta sankcijā paredzētajiem vieglāka soda veidiem. Minētā norma ir novitāte Latvijas krimināltiesiskajā regulējumā. Vajadzība pēc šādas normas bija definēta Kriminālsodu politikas koncepcijā, proti, mainīt pieeju, lielāku uzsvāru liekot tieši uz brīvības atņemšanai alternatīviem sodiem.³⁵

Vienlaikus ar likuma grozījumiem tika pārskatīti atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi, veicot grozījumus KL 47. un 48.pantā.

Saskaņā ar grozījumiem no KL 47.panta pirmās daļās kā atbildību mīkstinošie tika izslēgti tādi apstākļi, ka 1) noziedzīgais nodarījums izdarīts smagu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ; 2) noziedzīgs nodarījums izdarīts vardarbības iespaidā, materiālas vai citādas atkarības dēļ; 3) noziedzīgo nodarījumu izdarījusi grūtniece. Autore uzskata, ka šie apstākļi tika izslēgti pamatoti, jo tie attiecās vairāk uz personību, kā arī ir problemātiski pierādīt, vai tiešām noziedzīgais nodarījums izdarīts smagu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ, taču to var attiecināt un vērtēt kā vainīgā personību. Kā arī ar 2012.gada 13.decembra grozījumiem KL 47.panta pirmās daļas trešā (vainīgais sekmējis citas personas nozieguma atklāšanu) un ceturta (vainīgais labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu vai novērsis radīto kaitējumu) punkta

³⁴ Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255472-kriminalso-du-politikas-reforma-ir-pabeigta/> [aplūkots 16.02.2018.]

³⁵ Ibid.

secība ir mainīta, kas autoresprāt ir loģiski, jo tas, ka vainīgais labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu ir būtiskāk, tā kā attiecās tieši uz konkrēto noziedzīgo nodarījumu un vairāk norāda uz vainīga nožēlošanu. Taču tas, ka vainīgais sekmējis citas personas nozieguma atklāšanu, nepierāda to, ka persona nožēlo izdarīto, līdz ar to tas nav tik būtisks, kā tas, ka vainīgais atlīdzinājis cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu un būs pēc tā loģiskā secībā.

Ar 2012.gada 13.decembra grozījumiem KL 48.panta pirmā daļa tika papildināta ar 16.punktu, kurš nosaka, ka noziedzīgs nodarījums, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, vai tīšs noziedzīgs nodarījums pret personas veselību vai tikumību un dzimumneaizskaramību izdarīts nepilngadīgā klātbūtnē. Kā arī iepriekš minētā panta 6.punktā tika nomainīts vecums, proti, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kas nav sasniegusi astoņpadsmit gadu vecumu, taču līdz grozījumiem bija, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kas nav sasniegusi piecpadsmit gadu vecumu. Vecuma grozījumi ir svarīgi, jo persona līdz 18 gadiem skaitās nepilngadīga, līdz ar to var uzskatīt, ka personai ir ierobežotas fiziskas spējas pasargāt sevi no apdraudējuma. Kā arī KL 48.panta pirmās daļas 14.punkts tika paplašināts ar citiem tolerances jēdzieniem un spēkā esošā KL redakcijā par pastiprinošo apstākli atzīstams, ne tikai ja noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ, bet arī nacionālu, etnisku vai reliģisku motīvu dēļ. Tāpat tika papildināts KL 48.panta pirmās daļas 15.punkts ar vārdiem: “vai noziedzīgs nodarījums pret tikumību un dzimumneaizskaramību”, kas iever sevī izvarošanu, seksuālo vardarbību, pavešanu netiklībā.

3.2. Kriminālsodu veidi

KL 36.pantā, norādot KL paredzētos sodu veidus, ir veidota Latvijas Republikā esošo kriminālsodu sistēma – likumā noteiktā kārtībā izveidots kriminālsodus izsmelošs uzskaitījums, ko personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, var piespriest tiesa vai likumā paredzētajos gadījumos noteikt prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu. Sodi uzskaitīti secībā, pārejot no smagākā soda veida uz vieglākiem sodiem.³⁶

Ir svarīgi izvēlēties un piemērot pārkāpējam tādu sodu, kas ir samērīgs un maksimāli atbilst cietušā, sabiedrības un arī pārkāpēja interesēm. Visu iesaistīto pušu interešu ievērošana ir svarīgs priekšnosacījums efektīvai kriminālsodu politikai.³⁷

KL 36.pantā uzskatītos soda veidus klasificē: pēc soda noteikšanas kārtības un to juridiskā nozīmīguma – pamatsodos, papildsodos un sodos, ko var piemērot gan kā pamatsodos,

³⁶ Krastiņš U., Liholaja V., 2015, 177.lpp.

³⁷ Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255471-kriminalods-nav-valsts-atreibiba-par-izdarito-noziedzigo-nodarijumu/> [aplūkots 16.02.2018.]

gan kā papildsodus; pēc tiesiskā aspekta un sodīšanas ietekmes apjoma – sodos, kas saistīti ar brīvības atņemšanu vai ierobežošanu, un sodos, kas nav saistīti ar to; sodos, kam noteikti termiņi un kam tādi nav noteikti; pēc to nodarījuma smaguma – sodi, kas piemērojami kriminālpārkāpumiem, mazāk smagiem, smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, kā arī sodi, kas piemērojami visiem KL norādītajiem noziedzīgiem nodarījumiem; mantiskajos sodos un sodos, kas nav saistīti ar mantas samazinājumu; pēc personas, kurai sods tiek piemērots – vispārējie sodi un speciālie.³⁸

Proti, saskaņā ar KL 36.panta pirmās daļu personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, var piespriest vienu no šādiem pamatsodiem: brīvības atņemšana, piespiedu darbs, naudas sods, savukārt saskaņā ar minētā panta otro daļu bez pamatsoda notiesātajam var piespriest šādus papildsodus: mantas konfiskācija, izraidīšana no Latvijas Republikas, piespiedu darbs, naudas sods, tiesību ierobežošana, probācijas uzraudzība.

Tātad no KL 36.panta satura redzams, kādus kriminālsodus iedala pamatsodos un kādus papildsodus. Piespiedu darbs un naudas sods var tikt piemērots gan kā pamatsods, gan kā papildsods, taču jāņem vērā, ka personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, var piespriest tikai vienu pamatsodu. To nevar piespriest papildus citiem sodiem, ja tas ir piespriests kā pamatsods. Savukārt personu, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, nevar sodīt, nepiespriežot viņai pamatsodu.³⁹ Sodu izciešanas kārtību nosaka Latvijas Sodu izpildes kodekss un citi normatīvie akti.

3.2.1. Pamatsodi

Brīvības atņemšana Latvijas sodu sistēmā ir visplašāk piemērojamais un visbargākais pamatsoda veids, kas savā būtībā ir saistīts ar personas piespiedu turēšanu ieslodzījumā, proti, izolēšanu no agrākās vides, ierastā dzīvesveida, pastāvošiem sociāliem kontaktiem, kā arī ar notiesātā uzraudzību. Ierobežojumi, kas noteikti sakarā ar brīvības atņemšanas soda izpildīšanu, rada notiesātajam papildu fizisku un psiholoģisku slodzi un grūtības. Brīvības atņemšanas sodu izcieš apcietinājuma vietā.⁴⁰

KL 38.pantā norādītās brīvības atņemšanas soda kā kriminālsoda veida pazīmes ir līdzīgas, kādas tās bija paredzētas Latvijas kriminālkodeksā (23.pants), atšķirības meklējamas nepilngadīgo kriminālatbildības īpatnībās, jo KL paredz lielāku maksimālo brīvības atņemšanas termiņu nekā tas bija Latvijas kriminālkodeksā. Secinājums – brīvības atņemšanas soda kā

³⁸ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A., 2008. 341.lpp.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid, 345.lpp.

kriminālsoda veida pazīmes ir pārmantotas no Latvijas kriminālkodeksa.⁴¹ Ja apskata senākus normatīvos aktus, tad tajos, piemēram, 1903.gada Sodu likumos brīvības atņemšana dalījās vairākos veidos: ieslodzījums cietoksnī, cietumā, pārmācības namā (Sodu likumu 2.pants). KL ieslodzījuma vietas nedala, pastāv cietums, bet atšķirības meklējamas cietuma tipos – slēgtais, daļēji slēgtais un brīva režīma cietums (Latvijas Sodu izpildes kodekss (turpmāk – LSIK) 13.pants). Ja aplūko ārzemju likumdevēja pieredzi, tad secināms, ka šāds iedalījums ir plaši pārstāvēts Eiropas valstīs, kā arī Krievijas Federācijā.⁴²

Ir radušās diskusijas par bargāko veidu – mūža ieslodzījumu. Brazīlijā, Kolumbijā, Horvātijā, Nikaragvā, Norvēģijā, Portugālē un Venecuēlā vispār nav paredzēts tāds soda veids kā mūža ieslodzījums, taču šajās valstīs persona var tikt notiesāta uz laiku, kas ir ievērojami ilgāks nekā laiks, kurā uz mūžu notiesātajiem citās valstīs rodas tiesības uz nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu no soda izciešanas. Piemēram, Horvātijā, lai arī formāli nav mūža ieslodzījuma, maksimālais brīvības atņemšanas soda termiņš ir 40 gadi. Savukārt citas valstis ir atteikušās no jēdziena “mūža ieslodzījums” izmantošanas, ņemot vērā principu, ka katram notiesātajam ir jābūt iespējai ieslodzījumā laboties, kā arī iespējai tikt atbrīvotam⁴³. Turklāt, pētot zinātnieku un psihologu atzinumus par uz mūžu ieslodzītajiem un to morālo stāvokli, secināts, ka ilgtermiņa ieslodzījums uz notiesātajiem var atstāt sociāli degradējošu iespaidu. Nonākot ieslodzījumā, ilgtermiņā notiesātajiem var rasties vairākas psiholoģiskas problēmas un viņos ir vērojama tendence arvien vairāk atsvešināties no realitātes, kā arī ar mūža ieslodzījumu netiek sasniegts viens no soda mērķiem – personas resocializācija.⁴⁴

KL 38.pants paredz divu veidu brīvības atņemšanas sodus – brīvības atņemšana uz noteiktu laiku (no 15 dienām līdz 20 gadiem) un brīvības atņemšana uz mūžu (mūža ieslodzījums). Šajā sakarā norādams, ka KL 38.pantā, redakcijā līdz 2013.gada 31.martam, brīvības atņemšanas termiņš tika noteikts no 3 mēnešiem līdz 20 gadiem, līdz ar to termins “īslaicīga brīvības atņemšana”, kas ir no 15 dienām līdz 3 mēnešiem, līdz šim KL nebija sastopams. Turklāt īslaicīgu brīvības atņemšanu var noteikt KL īpaši paredzētajos gadījumos par kriminālpārkāpumiem un noziegumiem, par kuriem paredzēta brīvības atņemšana uz laiku ne ilgāku par pieciem gadiem.

Brīvības atņemšanas sodu uz laiku nosaka gados, mēnešos un dienās saskaņā ar KL 52.panta ceturto daļu. Brīvības atņemšanas soda izciešanas kārtību nosaka LSIK un saskaņā ar

⁴¹ Mincs P., 2005. 345.lpp.

⁴² Уголовный кодекс Российской Федерации [Krievijas Federācijas kriminālkodekss]. Pieejams: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/ [aplūkots 12.03.2018.].

⁴³ Šileikiste L.Tiesības uz cerību: mūža ieslodzījums Latvijā. Jurista Vārds, 09.04.2013/ Nr.14 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255898-tiesibas-uz-ceribu-muza-ieslodzijums-latvija/> [aplūkots 13.03.2018.]

⁴⁴ Ibid.

minētā likuma 50.¹ pantu visi notiesātie, izņemot ar īslaicīgu brīvības atņemšanu notiesātie, ir pakļauti soda progresīvās izpildes sistēmai, kas pamatojas uz notiesāto diferenciaciju katra brīvības atņemšanas iestādes veida un režīma ietvaros, kā arī notiesāto pārvietošanu no viena cietuma uz cita veida cietumu, ņemot vērā izciestā soda daļu un notiesātā uzvedību. Tās mērķis ir panākt soda izpildes režīma atbilstību notiesātā uzvedībai un resocializācijas pakāpei, nodrošinot soda izpildi, kā arī viņa optimālu iekļaušanos dzīvē pēc atbrīvošanas.⁴⁵

Analizējot jaunāko statistiku par notiesāto personu sadalījumu pēc tiesas noteiktajiem soda veidiem, redzams, ka brīvības atņemšanas sodu 2016.gadā piemēroja 3 484 personām.⁴⁶

Piespiedu darbs ir piespiedu iesaistīšana sabiedrībai nepieciešamajos darbos, ko notiesātais vai persona, kurai piespiedu darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, izcieš, veicot dzīvesvietas apvidū piespiedu darba izpildes institūcijas noteiktos darbus no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā un bez atlīdzības. Piespiedu darbs ir visjaunākais soda veids. Piespiedu darbam kā soda veidam, piemīt vairākas pozitīvas iezīmes: pirmkārt, to var noteikt gan kā pamatsodu, gan kā papildsodu, kas padara šo soda veidu elastīgu un plaši pielietojamu, otrkārt, piespiedu darbs nav saistīts ar izolāciju no sabiedrības, kā arī piespiedu darbs ir viens no sabiedrībā izciešamajiem sodiem, kurus raksturo mazāka represivitāte, tiem noteikta vieglāka soda izciešanas kārtība, to izpilde saistīta ar sabiedrības līdzdalību likumpārkāpēja uzraudzīšanā, atbalstīšanā, ar vietējās sabiedrības gatavību uzņemties atbildību par šiem likumpārkāpējiem.⁴⁷

Lai arī piespiedu darbs zināmā mērā ierobežo personas brīvību (piemēram, pēc saviem ieskatiem izmantot brīvo laiku pēc pamatdarba vai mācībām, jāstrādā noteiktā vietā un noteikts stundu skaits), tomēr šāda minimāla brīvības ierobežošana nav saistāma ar brīvības atņemšanu, ieslodzījumu, jo persona turpina uzturēties ierastajā vidē.⁴⁸

Negatīvā iezīme šim soda veidam ir tā pielietošana – KL 40.pants nosaka, ka šo soda veidu nevar piemērot darba nespējīgām personām, kas šo personu grupu nostāda nevienlīdzīgā stāvoklī, jo šai personu grupai var piespriest naudas sodu vai uzreiz brīvības atņemšanu, kas nozīmē, ka tikai tādēļ, ka persona nevar strādāt, viņai jāizcieš ar brīvības atņemšanu saistīts sods, kas var būt nesamērīgs ar tā nodarījumu.

Augstākā tiesa norāda, ka, lai gan KL nav konkrēti paskaidrots, kādas personas atzīstamas

⁴⁵ Krastiņš U., Liholaja V., 2015, 180.-181.lpp.

⁴⁶ Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2016.gadā. Pieejams: https://www.ta.gov.lv/LV/publikacijas_un_statistika_1509/statistikas_dati_58/notiesato_personu_skaits_243 [aplūkots 10.04.2018.]

⁴⁷ Reigase A. Kriminālsoda - piespiedu darbs- saturs un mērķis. Jurista vārds, 09.09.2008./Nr.34. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/180601-kriminalsoda-brpiespiedu-darba-brsaturs-un-merkis/> [aplūkots 10.04.2018.]

⁴⁸ Reigase.A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010, 98.lpp.

par darbnespējīgām, atbilstoši juridiskajā literatūrā noteiktajam, darbnespējīgas personas ir invalīdi, pensionāri, grūtnieces u.c.,⁴⁹ kā arī šāda atziņa nostiprināta arī Augstākās tiesas judikatūrā.⁵⁰

Autore piekrīt A.Reigases teiktajam,⁵¹ ka šāds uzskatījums nav izsmeļošs, ir aptuvenš un nekonkrēts, tāpēc tās būtu jāprecizē, vērsot uzmanību uz īpatnībām, kas jāņem vērā, piespriežot piespiedu darbu kādai no minētajām personu grupām. Attiecībā uz invalīdiem nepieciešams izvērtēt, kādas grupas invalīdiem KL 40.panta izpratnē nevar piemērot piespiedu darbu – piemēram, tikai 1. vai 2.grupas invalīdiem, kā tas tagad noteikts Krievijas Federācijas Kriminālkodeksa 49.panta ceturtajā daļā, ar likumu sašaurinot personu loku, kurām nevar piemērot “obligātos darbus”.⁵²

Tāpat Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģija uzskata, ka katrā konkrētā gadījumā soda veidu un mēru ietekmējošie apstākļi ir vērtējami individuāli. KL nav noteikts, ka soda veids – piespiedu darbs nav piemērojams pensijas vecumu sasniegušiem apsūdzētiem, nav arī izskaidrots, kādas personas atzīstamas par darbnespējīgām. Analizējot normatīvos aktus, kas regulē darba tiesiskās attiecības, sociālo aizsardzību, var secināt, ka noteikts vecums, slimība, invaliditāte, maternitāte pilnīgi atņem vai daļēji ierobežo personas spēju strādāt un tāpēc šādām personām nepieciešama sociālā aizsardzība. Pienākuma uzlikšana strādāt var nelabvēlīgi ietekmēt šo personu veselības stāvokli. Turklāt pensijas vecumu sasniegušām personām ir tiesības, nevis pienākums, turpināt vai uzsākt darba tiesiskās attiecības. Augstākā tiesa konstatē, ka L.K. dzimusi 1945.gadā – tātad sasniegusi vecumu, no kura viņai ir tiesības saņemt valsts nodrošinātu vecuma pensiju. Līdz ar to Augstākā tiesa atzīst, ka L.K. nav piemērojams tāds soda veids kā piespiedu darbs.⁵³

Līdz ar to autore uzskata, ka vajadzētu diferencēt invalīdus un pensionārus, un iesaka, lai likumdevējs konkrēti noteiktu, ka 1. un 2.grupu invalīdiem piemērot piespiedu darbus nevar, kā arī noteikt, ka piespiedu darbus var piemērot pensionāriem līdz 70 gadiem ar viņu piekrišanu, ja to ļauj pensionāra veselības stāvoklis.

Iesaistīšanai piespiedu darbā noteikts ierobežojums – darbs jāveic dzīvesvietas apvidū. LSIK izpratnē “dzīvesvieta” ir personas, kam piespriests piespiedu darbs, deklarētā

⁴⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma “AFS”, 2007, 144.lpp.

⁵⁰ Augstākās tiesas 16.06.2014. lēmums lietā Nr. SKK-0154/2014. Pieejams: <https://tiesas.lv/nolemumi/pdf/253296.pdf> [aplūkots 06.02.2018.]

⁵¹ Reigase.A., 2010, 103.lpp.

⁵² Наумов А.В. Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации. Комментарий судебной практики и доктринальное толкование. Под ред. Г.М.Резника. Москва: Волтерс Клувер, 2005, с.126.

⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 27.02.2015. lēmums lietā Nr. SKK – 48/2015 Krimināllieta Nr. 11390066312. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3684> [aplūkots 06.04.2018.]

dzīvesvieta.⁵⁴ Taču ir konstatēts, ka tiesu praksē dažkārt piespiedu darbs tiek piemērots arī personām bez noteiktas dzīvesvietas, taču tās nav pareizi, jo tad tiek apgrūtināta soda izpilde un pārsvarā, tādos gadījumos piespiedu darbs netiek izpildīts.

Piespiedu darbs ir aktīvi piemērojams kriminālsods – ar katru gadu pieaug to cilvēku skaits, kuriem tiesas piespriež šo sodu, 2016.gadā sasniedzot 50,2% no notiesāto kopskaita.⁵⁵

Autore skeptiski skatās uz šādu statistiku, jo jāņem vērā, ka Latvijas sodu sistēmā pastāv tikai trīs pamatsodi, kā arī piespiedu darbs kā soda veids ir gan pamatsods, gan papildsods, līdz ar to dati var būt neprecīzi.

Ņemot vērā, ka persona, kurai piespriests sods – piespiedu darbs – sodu izcieš savas dzīves vietas apvidū, tad pašvaldība ir visieinteresētākā persona, lai notiesātais pildītu sodu, jo tas savukārt ietaupa pašvaldības līdzekļus, kas paredzēti vides uzkopšanā. 2003.gada 18.decembrī beigās tika pieņemts Valsts probācijas dienesta likums.⁵⁶

Likumdevējs ir paredzējis sankciju personām, kas nepilda piespriesto sodu. KL 40. panta trešā daļa nosaka, ka, ja persona, kas notiesāta ar piespiedu darbu, vai persona, kurai piespiedu darbs noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, ļaunprātīgi izvairās no soda izciešanas, tiesa neizciesto sodu aizstāj ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, četras darba stundas rēķinot kā vienu īslaicīgas brīvības atņemšanas dienu.

Sākotnēji soda neievērošanas sankcija tika nomainīta pret arestu. Līdz 2002.gada 25.aprīlim astoņas piespiedu darba stundas rēķinot ka vienu aresta dienu, pēc 2002.gada 25.aprīļa līdz 2009.gada 16.jūnija grozījumiem astoņu piespiedu darbu stundas aizstāja ar divām, bet kopš 2009.gada 16.jūnija tās grozīja uz četrām, kas ir palicis arī aktuālajā redakcijā. Ja analizē kriminālsoda – piespiedu darbs – noteikšanas stundu robežas, kas ir no četrdesmit līdz divsimt astoņdesmit stundām, tad maksimālais laiks, ko persona var izciest brīvības atņemšanas iestādē, ir trīs mēneši, ja tai nomaina sodu.⁵⁷

Taču jāņem vērā tiesību doktrīnā izteikts viedoklis, ka ļaunprātīgu izvairīšanos no piespiedu darba izciešanas raksturo vairākas pazīmes: 1) piespiedu darba izciešanas nosacījumi un kārtība tiek pārkāpta atkārtoti; 2) pārkāpšana notiek bez attaisnojuma; 3) par iepriekšējo pārkāpumu persona ir rakstveidā brīdināta.⁵⁸

Likumdevējs paredzējis, ka piespiedu darbs kā papildsods var tikt piemērots pie nosacītas brīvības atņemšanas, ko noteic KL 55.panta piektā daļa. Ja piespiedu darbs tiek piemērots kā

⁵⁴ Reigase.A., 2010, 107.lpp.

⁵⁵ Notiesāto personu sadalījums pēc tiesas noteiktajiem soda veidiem (skaitļos). CSB, 2016. Pieejams: data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgadsabkart/SK0080.px/table/tableViewLayout2/?rxid [aplūkots 18.03.2018.]

⁵⁶ Valsts probācijas dienesta likums: LV likums. Pieņemts 18.12.2003. [25.03.2018.]

⁵⁷ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts: 16.06.2009.[15.03.2018.]

⁵⁸ Reigase A., 2010, 233.lpp.

papildsods, tad tas var tikt piemērots no četrdesmit līdz simts stundām, tātad, maksimālā robeža samazināta gandrīz trīs reizes. Autore vērtē to kā samērīgu, jo, ja persona tiks nosacīti sodīta ar brīvības atņemšanu, un vēl papildsodu – piespiedu darbs, kas būs robežās no četrdesmit līdz divsimt astoņdesmit stundām, tad teorētiski personai piespriesti divi pamatsodi, taču likums to aizliedz. Savukārt galvenais ir, lai tiktu sasniegtu KL 35.panta noteikts soda mērķis.

Naudas sods ir naudas summa, ko tiesa vai prokurors uzliek samaksāt valsts labā kā pamatsodu, bet tiesa – arī kā papildsodu. Naudas sodu var piespriest par kriminālpārkāpumiem, mazāk smagiem un smagiem noziegumiem robežās no trīs līdz divsimt Latvijas Republikā noteiktajām minimālajām mēnešalgām. Naudas sods var tikt noteikts gan kā pamatsods, gan kā papildsods, turklāt 2008.gadā Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesneši lēma, ka naudas sodu kā papildsodu tiesa drīkst piemērot, notiesājot par jebkādu noziedzīgu nodarījumu, ja ir pamats uzskatīt, ka piemērošana sekmēs soda mērķa sasniegšanu.⁵⁹

Tika veikti vairāki grozījumi KL attiecībā uz naudas sodu un tā izpratni kā soda veidu: pirms tam naudas sods bija definēts kā naudas piedziņa, tad tagad tas noteikts kā uzdevums, ko tiesa vai prokurors ir uzdevis likumā noteiktā kārtībā. KL nosaka, ka naudas sods ir naudas summa, ko tiesa vai prokurors uzliek samaksāt valsts labā 30 dienu laikā šajā pantā noteiktajos apmēros kā pamatsodu, bet tiesa — arī kā papildsodu. Naudas sods kā pamatsods atbilstoši noziedzīga nodarījuma kaitīgumam un vainīgā mantiskajam stāvoklim nosakāms: 1) par kriminālpārkāpumu — trīs līdz simt Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā; 2) par mazāk smagu noziegumu — piecu līdz tūkstoš Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā; 3) par smagu noziegumu, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ne ilgāku par pieciem gadiem, — desmit līdz divu tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā. Kā arī KL 41.panta otrajā divi primā daļā paredzēts, ka atbilstoši noziedzīga nodarījuma kaitīgumam un vainīgā mantiskajam stāvoklim tiesa naudas sodu kā pamatsodu var noteikt arī par tāda smaga nozieguma izdarīšanu, par kuru šajā likumā paredzēta brīvības atņemšana uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, un par sevišķi smaga nozieguma izdarīšanu, ja noziegums nav izraisījis cilvēka nāvi, nav radījis smagus miesas bojājumus vismaz vienai personai vai mazāk smagus miesas bojājumus vairākām personām, nav saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, nav saistīts ar narkotisko un psihotropo vielu nelegālo apriti un nav izdarīts organizētā grupā, no trīssimt līdz desmit tūkstošu Latvijas Republikā noteikto minimālo mēnešalgu apmērā.

⁵⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 25.04.2008. kopsapulces lēmums. Pieejams: [http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/paraugi/kl-01\[1\].07.08.doc](http://at.gov.lv/files/uploads/files/docs/conferences/paraugi/kl-01[1].07.08.doc) [aplūkots 15.03.2018.]

KL noteic sekas, ja persona noteiktajā laikā nesamaksā naudas sodu, ja tas nepārsniedz trīsdesmit minimālo mēnešalgu apmēru, aizstāj ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vienu minimālo mēnešalgu rēķinot kā četras īslaicīgas brīvības atņemšanas dienas, taču ne vairāk par trim mēnešiem; nesamaksāto naudas sodu, ja tas nepārsniedz divsimt minimālo mēnešalgu apmēru, aizstāj ar brīvības atņemšanu, vienu minimālo mēnešalgu rēķinot kā četras brīvības atņemšanas dienas, taču ne vairāk par vienu gadu; nesamaksāto naudas sodu, ja tas pārsniedz divsimt minimālo mēnešalgu apmēru, aizstāj ar brīvības atņemšanu, vienu minimālo mēnešalgu rēķinot kā piecas brīvības atņemšanas dienas, taču ne vairāk par pieciem gadiem.

Pamatojoties uz faktu, ka KL 36.pantā sodi norādīti pēc bardzības pakāpes, tad naudas sods šobrīd ir vieglākais sods, bet brīvības atņemšana bargākais. Taču praksē ļoti reti piemēro naudas sodu, saskaņā ar statistikas pārskatu par notiesāto personu skaitu 2016.gadā naudas sodu piemēroja 207 personām, taču piespiedu darbus 4322 personām, to var izskaidrot ar to, ka tiesa nepareizi piemēro KL 46.pantu, izvēloties soda veidu.

Bieži spriedumos ir motivācija, ka “tiesas ieskatā personas materiālais stāvoklis ierobežo iespēju noteikt naudas sodu un tādējādi konkrētajā gadījumā apsūdzētajam nosakāms sods piespiedu darba veidā.” Autore uzskata, ka tas nav pareizi, jo, nosakot vainīgajam soda veidu, jāievēro KL 46.panta otrajā daļā norādītie soda veidu ietekmējošie apstākļi.

Šādu atziņu arī vairākkārt norādījusi Augstākā tiesa, ka saskaņā ar KL 41.panta otro daļu vainīgās personas mantiskais stāvoklis ņemams vērā, nosakot naudas soda kā pamatsoda apmēru, taču tas nevar būt kritērijs soda veida izvēlei. Nosakot vainīgajam soda veidu, jāievēro KL 46.panta otrajā daļā norādītie soda veidu ietekmējošie apstākļi, un tikai tad, kad tiesa, pamatojoties uz šiem apstākļiem, atzinusi par iespējamu noteikt vainīgajam sodu naudas soda veidā, tā, nosakot šā soda apmēru, ņem vērā vainīgās personas mantisko stāvokli.⁶⁰ Apsūdzētā mantiskais stāvoklis nevar būt par iemeslu, lai liegtu viņam piemērot naudas sodu un noteiktu smagāku sodu.⁶¹

Likumdevējs 2009.gadā bija uzsācis diskusiju par naudas soda kā vieglākā soda pārskatīšanu un noteikt, ka piespiedu darbs ir vieglāks sods kā naudas sods. Argumenti bija šādi: naudas sodu ir iespējams aizstāt gan ar arestu, gan ar brīvības atņemšanu, savukārt piespiedu darbu tikai ar arestu; no sociālā viedokļa maksimālais naudas sods – divsimt Latvijas Republikā noteiktās minimālās mēnešalgas – ir bargāks sods kā maksimālais piespiedu darbs – divsimt astoņdesmit stundas, jo prasa no personas lielāku personisko ieguldījumu tā izpildē; piespiedu darbu persona izpilda no pamatdarba vai mācībām brīvajā laikā, un tā izpildi pilnībā organizē valsts, savukārt naudas sodam paredzētie līdzekļi personai ir pašai jānopelna, un tas

⁶⁰ Augstākās tiesas 22.06.2012. lēmums lietā Nr. SKK-127/2012 (16870000906) [nav publicēts]

⁶¹ Augstākās tiesas 29.04.2014. lēmums lietā Nr. SKK-150/2014 (11518003013) [nav publicēts]

var atstāt būtisku ietekmi uz ģimenes budžetu.⁶²

KL noteiktais sods – arests tika izslēgts 2012.gadā, līdz ar to šis arguments nav ņemams vērā. Ja analizē personas ieguldījumu naudas soda izpildē, tad autores pretarguments ir šāds: personas amata pienākumi var būt ar mazāku ieguldījumu kā piespiedu darbs. Piespiedu darbs ir fizisks darbs, taču amata pienākumus pildot persona var nepielietot tādu pašu fizisko spēku pakāpi. Attiecībā uz ģimeni jānorāda, ka ne visiem notiesātajiem tāda ir. Likumdevējam ir jānosaka tiesai izlemt, kurš konkrētā un atsevišķā gadījumā būs vieglāks sods un kuru piespriet, ja netiek pildīts vieglākais. Autore atbalsta Augstākās tiesas lēmumu, ka soda piemērošanai jābūt individualizētai, kas šajā gadījumā tiesai īpaši būtu jāņem vērā, līdz ar to nav nepieciešams pārskatīt soda veidus pēc to bardzības pakāpes un veikt izmaiņas šī brīža soda veidu uzskaitījumā.

Tā kā ir pamanāms, ka tiesa reti piemēro vieglāko sodu – naudas sodu, kaut gan to paredz KL, autore aicina likumdevēju izvērtēt KL 35.panta paredzēto pamatsodu uzskaitījumu, piespiedu darbu atzīstot par vieglāku soda veidu, nekā naudas sods, jo savā būtībā naudas sods ietekmē personas mantisko stāvokli un dzīves kvalitāti. Turklāt Latvijā naudas sods kā vieglākais no soda veidiem tieši personas mantiskā iemesla dēļ faktiski arī netiek piemērots.

Svarīgi izvēlēties un piemērot pārkāpējam tādu sodu, kas ir samērīgs un maksimāli atbilst cietušā, sabiedrības un arī paša pārkāpēja interesēm, izprotot savu vainīgumu caur soda izciešanu, pēc kā spētu pilnvērtīgi atgriezties sabiedrībā.

3.2.2. Papildsodi

Papildsods pastiprina piespriesto sodu, līdz ar to tas nav piemērojams bez pamatsoda, taču tiesa pēc saviem ieskatiem var konkrētā gadījumā lemt par vairāku papildsodu noteikšanu, jo likums to neaizliedz, kā tas ir ar pamatsodiem. Saskaņā ar KL 36.pantu personai, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu var piespriet šādus papildsodus: mantas konfiskācija, izraidīšana no Latvijas Republikas, piespiedu darbs, naudas sods, tiesību ierobežošana un probācijas uzraudzība.

Mantas konfiskācija saskaņā ar KL 41.pantu ir notiesātā īpašumā esošās mantas piespiedu bezatlīdzības atsavināšana valsts īpašumā. Konfiscēt var arī notiesātā īpašumā esošu mantu, ko tas nodevis citai fiziskajai vai juridiskajai personai. Nosakot mantas konfiskāciju kā papildsodu, tiesai precīzi jānorāda, kāda manta tiek konfiscēta. Mantas konfiskācija kā soda sistēmas sastāvdaļa meklējama jau 1903.gada Sodu likumu 271.pantā, kurā tika noteikts, ka

⁶² Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru kabineta 09.01.2009. rīkojums Nr.6. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=186355> [aplūkots 21.03.2018.].

notiesājot personu par vairākiem smagiem noziegumiem tiesa varēja lemt par visas mantas atņemšanu (konfiskāciju) apsūdzētajam. Latvijas Kriminālkodeksā mantas konfiskācija tika iekļauta, taču tās piespriešana tika stingri regulēta – to tiesa varēja piespriest tikai tad, ja šāds sods noteikts panta sankcijā.⁶³ Arī aktuālajā KL redakcijā likumdevējs stingri regulē tā piemērošanu, to var piemērot tikai, ja tas paredzēts Sevišķās daļas panta sankcijā, kā arī šo papildsodu var noteikt tikai tiesa.⁶⁴

Krimināllikumā jau pastāv mantiska rakstura sods – **naudas sods** un Kriminālprocesa likuma 358.pantā ir paredzēta iespēja konfiscēt noziedzīgi iegūtu mantu.

Mantas konfiskācija nav sods, ko piemēro, lai atsavinātu noziedzīgā ceļā iegūtos līdzekļus. KL nostiprināta plašāka pieeja – šā soda piemērošanas iespēja nav saistīta ar to, kā un kādā veidā persona ieguvusi mantu. Fakts, ka manta ir mantota, saņemta kā dāvana vai nopirkta par algu, nav šķērslis tās konfiskācijai. Mantas konfiskācija šajā aspektā ir līdzīga naudas sodam – tās mērķis nav atsavināt noziedzīgā ceļā iegūto, bet gan sodīt personu ar mantisko piedziņu.⁶⁵

Izraidīšana no Latvijas Republikas nozīmē, ka citas valsts pilsoni vai personu, kurai ir pastāvīgās uzturēšanās atļauja citā valstī, var izraidīt no Latvijas Republikas, ja tiesa atzīst, ka, ievērojot lietas apstākļus un vainīgā personību, nav pieļaujama viņa atrašanās Latvijas Republikā. Šādu sodu paredzēja arī Latvijas kriminālkodeksa 242.pants. Atšķirās to attiecināmība – Latvijas kriminālkodekss paredzēja, ka izraidīt var visus, kas nav Latvijas pilsoņi, tajā skaitā arī bezvalstniekus. Otra atšķirība bija tā, ka šo sodu varēja piespriest gan kā pamatsodu, gan kā papildsodu. Personas izraidīšana no valsts bija paredzēta arī 1933.gada Sodu likuma 34.pantā.⁶⁶

KL 43.pants nosaka, ka šo sodu var piespriest kā papildsodu kopā ar brīvības atņemšanu vai naudas sodu, nosakot ieceļošanas aizliegumu uz laiku no trim līdz desmit gadiem un izpildot to pēc pamatsoda izciešanas vai pēc atbrīvošanas no soda izciešanas pirms termiņa likumā noteiktajā kārtībā, vai pēc sprieduma spēkā stāšanās nosacītas notiesāšanas gadījumā, kas paredzēts gadījumos, kad personai piespriež nosacītu brīvības atņemšanu vai tā tiek nosacīti atbrīvota.

Izraidīšana no Latvijas Republikas kā KL pants ir ticis grozīts vairākas reizes, taču svarīgākie grozījumi ir veikti 2007.gadā, jo KL 43.pants tika papildināts ar termiņa

⁶³ Krimināllikums: LV likums Pieņemts 17.06.1998. [01.01.2012. red.]

⁶⁴ Judins A. Tiesību ierobežošana Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 11.10.2005/Nr.38. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/118566-tiesibu-ierobezosana-latvijas-kriminaltiesibas/> [aplūkots 15.02.2018.]

⁶⁵ Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru kabineta 09.01.2009. rīkojums Nr.6. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=186355> [aplūkots 21.03.2018.].

⁶⁶ Krastiņš U. Liholaja V. Niedre A., 2008. 362.lpp

ierobežojumu – trīs līdz desmit gadi, izslēdzot iespēju personu izraidīt uz mūžu.⁶⁷ Sodi, kas piemērojami uz mūžu, nesasniedz soda sistēmas mērķus – taisnīguma atjaunošana un personas resocializācija. Personai, atņemot iespēju atgriezties mūsu valstī, nerada tai stimulu resocializēties attiecībā uz mūsu sabiedrībā pastāvošo uzvedības modeli. Tā tiek sodīta, ar šo sodu ir iespējams sasniegt mērķi – novērst noziedzīga nodarījuma recidīvu, taču izpratnē, ka persona neveiks noziedzīgu nodarījumu citā valstī.

Tiesību ierobežošana saskaņā ar KL 44.pantu ir noteiktu tiesību atņemšana vai tāda aizlieguma noteikšana, kas personai neļauj izmantot noteiktas tiesības, ieņemt noteiktu amatu, veikt noteiktu profesionālu vai cita veida darbību, apmeklēt noteiktas vietas vai pasākumus. Papildsods – tiesību ierobežošana izpaužas personas tiesību atņemšanā uz laiku no viena gada līdz pieciem gadiem. Papildsodu var noteikt gan tiesa, gan ar prokurora priekšrakstu par sodu. Dažos KL Sevišķās daļas pantos ir norādīts, tieši kādas personas tiesības var tikt ierobežotas pēc noteiktu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, bet gan tiesa, gan prokurors priekšrakstā par sodu var lemt arī, ja šis papildsods nav iekļauts KL Sevišķās daļas pantā sankcijā (KL 44.panta trešā daļa).⁶⁸

Latvijas kriminālkodeksā šo sodu varēja noteikt arī kā pamatsodu, kaut tikai vienā gadījumā, kas ir šā likuma 150.pants – pircēju apkrāpšana. 1933.gada Sodu likums paredzēja tiesību ierobežošanas sodu, ko pieļāva kā papildsodu.⁶⁹

Ar KL grozījumiem, kas stājās spēkā 2013.gada 1.aprīlī būtiski ir grozīta KL norma par papildsoda – tiesību ierobežošana izpratni, saturu un attiecināmību. Pirms grozījumiem šajā pantā, tiesību ierobežošanas sods tika tulkots šauri – to piemērojot, drīkstēja ierobežot tiesības veikt uzņēmējdarbību, noteiktu nodarbošanos, ieņemt noteiktu amatu, iegūt likumā paredzēto atļauju vai tiesības. Šis uzskaitījums ierobežoja tiesas iespējas katrā konkrētajā gadījumā noteikt pārkāpējam tādas uzvedības aizliegumus, kas sekmētu jaunu noziedzīgu nodarījumu novēršanu – nebija paredzēta iespēja ierobežot personas tiesības apmeklēt kafejnīcas, restorānus, izklaides pasākumus nakts laikā, notiesājot personas par huligānismu; aizliegums apmeklēt noteiktas vietas; aizliegums iegādāties un glabāt ieročus; ierobežot darījumu slēgšanu.⁷⁰ Papildinājums KL 44.panta pirmajā daļā – “veikt citas darbības, apmeklēt vietas un pasākumus” ir nodrošinājis tiesu personai piespriest tādu tiesību ierobežošānu, kas ļauj sasniegt soda sistēmas mērķi – sabiedrības drošība. Pirms spēkā stājās pēdējie KL grozījumi, papildsodu

⁶⁷ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2007. [25.03.2018.]

⁶⁸ Judins A. Tiesību ierobežošana Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 11.10.2005/Nr.38. Pieejams:<http://www.juristavards.lv/doc/118566-tiesibu-ierobezosana-latvijas-kriminaltiesibas/> [aplūkots 15.02.2018.]

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=186355> [aplūkots 21.03.2018.]

– tiesību ierobežošana maksimāli varēja noteikt uz termiņu – pieci gadi, kas radīja šaubas, vai pie noteiktiem pārkāpumiem, kas sistemātiski atkārtājušies, šāds termiņš būtu adekvāts, piemēram, persona sistemātiski vada transportlīdzekli reibumā, pastāv risks nenasniegt soda sistēmas mērķi – noziedzīga nodarījuma recidīva novēršana. Šobrīd KL 44.pants papildināts ar norādi, ka, ievērojot noziedzīgā nodarījuma veidu un raksturu, šā likuma Sevišķajā daļā īpaši paredzētajos gadījumos personai var ierobežot tiesības arī uz ilgāku laiku, bet ne ilgāku par desmit gadiem.

Ja papildsods – tiesību ierobežošana – noteikta pie pamatsoda – brīvības atņemšana – tad persona šo ierobežojumu vai aizliegumu sāk izciest jau ieslodzījuma vietā, to pašu principu attiecinot uz citiem pamatsodiem – tiklīdz persona sāk izciest pamatsodu, tā sāk izciest arī papildsodu (KL 44.panta ceturtnā daļa), kas ir būtiska atšķirība no papildsoda – izraidīšana no Latvijas Republikas.

Attiecībā uz papildsoda – tiesību ierobežošana – piespriešanu kopā ar papildsodu – piespiedu darbs, par papildsoda izciešanas sākuma brīdi Augstākās tiesas Krimināllietu departaments norādījis, ka personai ierobežojumi jau tiek uzlikti ar sprieduma, tajā skaitā arī ar priekšraksta par sodu, stāšanos likumīgā spēkā, ne ar faktisko brīdi, kad persona uzsāk piespiedu darba izciešanu.⁷¹

KL 51.pants nosaka, ka tiesai ir jāpievieno daļēji vai pilnībā soda neizciesto daļu, taisot jaunu spriedumu. Ja persona tiek notiesāta saskaņā ar KL 312.pantu, spriedumā jāpievieno visi neizciestie sodi, kā to nosaka likums, līdz ar to personai papildsodu – tiesību ierobežošana – ko tā nav pildījusi, pievieno jaunajam spriedumam, bet termiņu nosaka, atņemot no soda noteikšanas termiņa laiku, cik pagājis no pirmajā spriedumā noteiktā pamatsoda izpildes sākuma līdz brīdim, kad spēkā stājas jaunais spriedums. Tātad – nav pamatojuma papildsodu pagarināt. Nosakot sodu ar jauno spriedumu, tiesa nepārtrauc papildsoda – tiesību ierobežošana izciešanu, taču jaunajā spriedumā nosaka atlikušo papildsoda – tiesību ierobežošana – termiņu. Šādā veidā tiek atjaunots taisnīgums un netiek pārkāptas notiesātās personas tiesības uz taisnīgu tiesu.

Probācijas uzraudzība, ko piespriež tiesa vai priekšrakstā par sodu nosaka prokurors kā piespiedu līdzekli, lai nodrošinātu notiesātās personas vai personas, kurai papildsods noteikts ar prokurora priekšrakstu par sodu, uzvedības uzraudzību, sekmētu šīs personas resocializāciju un jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas novēršanu (KL 45¹.pants). Kriminālsoda – probācijas uzraudzības kā kriminālsoda ieviešanas mērķis bija nodrošināt efektīvu notiesāto uzvedības uzraudzību un jaunu noziedzīgu nodarījumu novēršanu gadījumos, kad personas,

⁷¹ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 21.12.2010. lēmums lietā Nr. SKK - 597/2010. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/arohive/department2/2010/skk%20597.doc> [aplūkots 18.03.2018.]

kuras izdarījušas smagus vai sevišķi smagus noziegumus, pēc kriminālsoda izpildes, kas saistīts ar izolāciju no sabiedrības, atgriežas sabiedrībā.⁷² Personai papildsoda – probācijas uzraudzība – izciešanas brīdis ir atkarīgs no piespriestā pamatsoda. Tātad, ja personai piespriests ar brīvības atņemšanu saistīts sods, tad papildsoda – probācijas uzraudzība – izciešanas brīdis sākas, kad persona izcietusi pamatsodu, savukārt, ja personai piespriež pamatsodu – piespiedu darbs vai naudas sods, tad izciešanas brīdis sākas ar pamatsoda izciešanas uzsākšanas brīdi. Ja persona, kurai ar tiesas spriedumu vai prokurora priekšrakstu par sodu noteikta probācijas uzraudzība, bez attaisnojoša iemesla pārkāpj tās noteikumus, tiesa pēc Valsts probācijas dienesta iesnieguma saņemšanas var aizstāt neizciesto papildsoda laiku.

Papildsoda – probācijas uzraudzība – izciešanas brīdis sākas, kad persona izcietusi pamatsodu, savukārt, ja personai piespriež pamatsodu – piespiedu darbs vai naudas sods, tad izciešanas brīdis sākas ar pamatsoda izciešanas uzsākšanas brīdi.

Likuma redakcijā līdz 2017.gada 8.jūnijam bija noteikts, ja tiek piespriests nosacīts brīvības atņemšanas sods, tad probācijas uzraudzību nepiemēro, taču ar 2018.gada 1.janvāri KL 55.panta piektā daļa ir izteikts šāda redakcijā “nosacīti notiesājot, var piespriest papildsodus. Papildsodu – probācijas uzraudzība – izpilda tikai tad, ja tiesa nolemj izpildīt spriedumā noteikto pamatsodu.”⁷³

3.3. Soda noteikšanas vispārīgie principi

KL 46.pantā uzskaitīti soda noteikšanas vispārīgie principi, kas obligāti jāievēro tiesai, nosakot sodu vainīgajai personai un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu. Lemjot par personai piespriežamo soda veidu, saskaņā ar KL 46.panta otro daļu, jāņem vērā noziedzīga nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, vainīgā personība. Savukārt izvērtējot nosakāmo soda mēru, jāņem vērā KL 46.panta trešajā daļā noteiktais, proti, apstākļi, kas mīkstina vai pastiprina vainīgās personas atbildību. KL 46.panta pirmajā daļā noteikts, ka sods piespriežams tādā apmērā, kādu nosaka KL Sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Taču, konkrētajā pantā noteikts arī, ka sods visos gadījumos nosakāms, ievērojot KL Vispārīgās daļas noteikumus, ņemot vērā gan vainas formu, gan noziedzīga nodarījuma izdarīšanas stadiju, gan vainīgā lomu nodarījumā, ja tas izdarīts dalībā vai līdzdalībā, gan citi

⁷² Judins A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziegumu recidīvs. Jurista Vārds, 31.08.2010./Nr.35. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/215753-probacijas-uzraudziba-un-dzimumnoziegumu-recidivs/> [aplūkots 02.04.2018.]

⁷³ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 08.06.2017 [01.02.2018.]

Vispārīgās daļas pantu norādījumi.⁷⁴ KL 46.panta ceturrtā daļa paredz, ka nosakot sodu, tiesa izvērtē apstākļus un, ja nav iespējams piemērot vieglāko sodu, tikai tad piemēro smagāko, respektīvi, brīvības atņemšanu.

Likuma redakcija līdz 2013.gada 31.martam KL 46.panta soda noteikšanas kritēriji, proti pirmajā daļā likumdevējs izvirza tiesai prasību piespriest sodu tādā apmērā, kādu nosaka likuma sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Visos gadījumos pie soda noteikšanas jāievēro Krimināllikuma Vispārīgās daļas noteikumi, kas reglamentē soda noteikšanu atkarībā no vainas formas, noziedzīgā nodarījuma stadijas, personas lomas nodarījumā, ja tas izdarīts dalībā vai līdzdalībā utt.⁷⁵ Atbilstoši KL 46.panta otrajai daļai tiesai, nosakot sodu, un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu, jāņem vērā: 1) izdarītā nodarījuma raksturs un radītais kaitējums, 2) vainīgā personība, 3) atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi.

Iepriekšminētie faktori ir nodalāmi un analizējami patstāvīgi, nepieļaujot to nepamatotu attiecināšanu uz kādu no šiem invertējuma kritērijiem vai arī viena un tā paša apstākļa ņemšanu vērā vairakkārt. Faktoros, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas, likumdevējs ir izkārtojis noteiktā secībā, un tādā kārtībā tie arī ir izvērtējami, sākot ar noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Tikai pēc tam izvērtējama noziedzīgā nodarījuma izdarītāja personība, kas var zināmā mērā koriģēt arī izdarītā kaitīguma vērtējumu. Arī apstākļi, kas mīkstina vai pastiprina atbildību (te precīzāk būtu runāt par to, ka šie apstākļi mīkstina vai pastiprina sodu), izvērtējami saistībā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu vai ar vainīgā personību atkarībā no tā, kādu saturu likumdevējs tajos ir ielicis. Šāda secība un kārtība ļauj gan ņemt vērā katru no KL 46.panta otrajā daļā minētajiem faktoriem, gan arī izvērtēt tos kopumā, paturot prātā, ka sods tiek noteikts par izdarīto noziedzīgo nodarījumu.⁷⁶

Likumdevējam ir jāparedz tāds tiesiskais regulējums, kas nepieļauj novirzes no kriminālsodu politikas mērķiem un vienlaikus nodrošina plašas iespējas izvēlēties katram konkrētajam gadījumam atbilstošu krimināltiesiskās represijas veidu un mēru. Kriminālsodu politikas mērķi paredz atjaunot taisnīgumu, novērst noziedzīgu nodarījumu recidīvu, aizsargāt sabiedrisko drošību, atturēt citus cilvēkus no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas, resocializēt notiesāto personu. Tāpēc soda noteikšanas vispārīgo principu galvenais uzdevums ir samērīga

⁷⁴ Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 05.05.2009./Nr.18. Pieejams:<http://www.juristavards.lv/doc/191260-noziedziga-nodarijuma-raksturs-un-raditais-kaitejums/> [aplūkots 15.03.2018.]

⁷⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 20.03.2018.]

⁷⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 20.03.2018.]

soda veida noteikšana apsūdzētajai personai, nepieļaujot nesamērīgi bargu vai nesamērīgi mīkstu sodu piespriešanu.⁷⁷ Lai KL 46.pantā minētos principus varētu taisnīgi un atbilstoši piemērot, ir nepieciešams veikt pareizu un precīzu noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, jo nepareiza informācija par noziedzīga nodarījuma raksturu, kaitīgumu un pašu vainīgo personu var novest pie nepareizas principu piemērošanas un gala rezultātā pie nepareizas un nesamērīgās soda piespriešanas. Kā piemēru var minēt soda individualizācijas principu, kas izriet no KL 46. panta otrās daļas, kā arī no taisnīguma principa, jo neindividualizēts sods, proti, tāds, kas noteikts, neievērojot visus lietas apstākļus un vainīgā personību, kā to prasa likums, nevar būt taisnīgs.⁷⁸ Jāatzīst, ka šis ir aktuāls jautājums mūsdienu krimināltiesību praksē, jo katra principa piemērošana noved pie konkrēta rezultāta, piemēram, pareizi piemērojot KL 48.pantā minētos noteikumus, iespējams noteikt atbildību pastipriņošos apstākļus. Tādā veidā nosakot sodu, kas ir tuvāks KL Sevišķas daļas pantā paredzētajai maksimālajai soda robežai vai, konstatējot atbildību pastipriņošu apstākli, zūd iespēja piemērot KL 49.panta nosacījumus. Tāpēc faktori, kas tiek ņemti vērā, raksturojot noziedzīgu nodarījumu, vainīgā personību, atbildību pastipriņošos vai mīkstinošos apstākļus, ir vērtējami individuāli un tie nedrīkst tikt nepareizi attiecināti uz kādu no citiem principiem.

Ar 2013.gada 1.aprīļa KL grozījumiem arī tika konkretizēti soda noteikšanas principi un kritēriji – tika nošķirti kritēriji soda veida un soda mēra noteikšanai. KL pirms šiem apjomīgajiem grozījumiem noteica, ka KL 46.pantā uzskaitītie soda noteikšanas vispārīgie principi tiesai un prokuroram bija jāievēro, nosakot sodu. Ar šiem grozījumiem Latvija kriminālsodu sistēma tiek tuvināta Eiropas Savienības valstu sodu sistēmām, kurās ir paredzēti salīdzinoši vieglāki sodi un retāk tiek piemērota brīvības atņemšana kā soda veids par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tomēr autore uzskata, ka attiecīgo grozījumu rezultātā radītā lētāka sodu īstenošana un darba atvieglošana atbildīgajām iestādēm nevar un nedrīkst būt par iemeslu nepamatoti zemāku sodu noteikšanai un samērīguma un taisnīguma principa ignorēšanai.

Soda veida izvēle notiek saskaņā ar KL 46.panta otrā daļu, proti, nosakot soda veidu, ņem vērā izdarītā 1) noziedzīgā nodarījuma raksturu, 2) radīto kaitējumu un 3) vainīgā personību.

Izanalizējot tiesas praksi, parasti spriedumos tiek norādīts KL 7.pants un fakts, ka persona izdarījusi kriminālpārkāpumu, mazāk smagu, smagu vai sevišķi smagu noziegumu, taču autore

⁷⁷ Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 05.05.2009./Nr.18. Pieejams:<http://www.juristavards.lv/doc/191260-noziedziga-nodarijuma-raksturs-un-raditais-kaitejums/> [aplūkots 15.03.2018.]

⁷⁸ Ibid.

pilnīgi piekrīt profesores V.Liholajas teikajam⁷⁹, ka tas fakts jau ņemts vērā, likumdevējam norādot sodu konkrētā panta sankcijā par šo noziedzīgo nodarījumu, ievērojot tā kaitīguma pakāpi, tāpēc tas pats par sevi nevar ietekmēt soda veida izvēli. Arī KL komentāros pausts viedoklis, ka izvērtējot noziedzīga nodarījuma raksturu, nepietiek vien ar norādi, ka tas klasificēts, piemēram, kā smags noziegums, bet nepieciešama norāde arī uz tiem konstatējamiem apstākļiem, kas raksturo tieši šo noziegumu, atšķir to pēc kaitīguma pakāpes no citiem tāda paša veida noziegumiem. Par noziedzīgā nodarījuma raksturu var liecināt tā izdarīšanas apstākļi, veids un paņēmieni, cietušā personība, vainīga motivācija, kvalificējošie apstākļi, noziedzīgā nodarījuma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši noziedzīgo nodomu realizēt līdz galam, utt. Visi šie elementi liecina par noziedzīga nodarījuma raksturu, kas katrā atsevišķā gadījumā ir individuālu pazīmju kopums.⁸⁰

Tāpat nosakot soda veidu ir būtiski individualizēt noziegumu un motivējot soda veidu, aprakstīt, kas atšķir konkrēto noziedzīgo nodarījumu no citiem tāda paša veida noziedzīgajiem nodarījumiem, taču praksē tikai formāli norādīts noziedzīga nodarījuma klasifikācija, tādējādi ignorējot Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma 4.punktā ietvertās rekomendācijas, ka, “izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, ņemami vērā tie konstatējamie apstākļi, kas raksturo konkrēto noziedzīgo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgajiem nodarījumiem. Analizējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, tiesām jāvērtē konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, to vidū noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, laiks, vieta, paņēmieni, vainīgā motivācija, personas loma noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nozieguma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši to izdarīt līdz galam, kvalificējošie apstākļi utt.”⁸¹

Autore uzskata, ka noziedzīgā nodarījuma raksturu nedrīkst izklāstīt vai pieminēt tikai formāli, jo pareiza noziedzīga nodarījuma rakstura novērtēšana ir būtiska, lai varētu noteikt taisnīgu sodu.

Tāpat radītais kaitējums ņemams vērā pie soda veida noteikšanas. Neraugoties uz likuma priekšrakstu un judikatūrā norādīto, ka, “nosakot sodu, tiesai jāņem vērā cietušajam radītais kaitējums”,⁸² praksē lielākoties uz to tiek tikai formāli norādīts bez jebkāda izvērtējuma, kas ir īpaši būtiski kriminālprocesos, kuros tiek lemts jautājums par soda veida noteikšanu par

⁷⁹ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteiksana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

⁸⁰ Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 205.lpp.

⁸¹ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007/2008. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/iudikatura/tiesii-prakses-apkopoiumi/kjiminaltiesibas/> [aplūkots 02.04.2018.]

⁸² Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 03.10.2006. lēmums lietā Nr. SKK-647 [nav publicēts]

vairākiem saskaņā ar vienu un to pašu KL pantu un daļu kvalificējamiem noziedzīgiem nodarījumiem, kad cietušajiem nodarītais materiālais kaitējums ir izvērtējams un pakļaujas salīdzinājumam.⁸³

Kā norādīts judikatūrā,⁸⁴ tas nenozīmē, ka ar noziedzīgu nodarījumu, kura sastāvs ir formāls, netiek nodarīts kaitējums vispār, jo, kā noteikts KL 6.panta pirmajā daļā, par noziedzīgu nodarījumu atzīstams ar nodomu (tīši) vai aiz neuzmanības izdarīts kaitīgs nodarījums, tāpēc atbilstoši KL 46.panta otrajai daļai jāizvērtē radītais kaitējums.⁸⁵

Atkarībā no noziedzīgā nodarījuma rakstura un sastāva veida šis kaitīgās sekas var izpausties kā kaitējums, kas pakļaujas salīdzinājumam un izvērtējamam (fiziskais, materiālais kaitējums), vai arī var būt grūti izvērtējamas un aprēķināmas (morāls kaitējums). Ja noziedzīga nodarījuma sastāvs konstruēts kā materiāls, „taustāmā” (fiziskā, materiālā) kaitējuma konstatācija ir obligāta. Kaitējuma neesamība šajā gadījumā liedz kvalificēt noziedzīgu nodarījumu kā pabeigtu. Tomēr nav pamata šajā gadījumā automātiski norādīt uz kaitējuma neesamību kā atbildību mīkstinošo apstākli. Nepareiza ir tiesu prakse, atzīstot par atbildību mīkstinošo apstākli faktu, ka persona, kura mēģinājusi izdarīt noziedzīgu nodarījumu vai gatavojusies tam, faktiski nav radījusi kaitējumu aizsargātām interesēm vai radītais kaitējums nav liels.⁸⁶

Autore uzskata, ka radīto kaitējumu varētu attiecināt uz soda mēra noteikšanu un ņemt to vērā ar atbildību mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem, tā kā praksē var rasties gadījumi, kad vainojamai personai nav ne atbildību mīkstinošu, ne pastiprinošu apstākļu, taču radītais kaitējums nezūd, jo tas būtu vērtējams caur to, ka dzīvē reāli katrs nodarījums rada kaitējumu jeb izraisa kaitīgas sekas, kas izpaužas noteiktu ar KL aizsargātu interešu apdraudējumā.⁸⁷

Autore pilnībā piekrīt profesores V.Liholajas viedoklim, ka teorētiski gan nav izslēgta radītā kaitējuma izvērtēšana arī noziedzīgos nodarījumos ar nošķeltu vai formālu sastāvu, piemēram, kā tas varētu būt neslavas celšanas gadījumā, kad, tīši izplatot apzināti nepatiesus, citu personu apkaunojošus izdomājumus, tiek aizskarts ne tikai šīs personas, bet arī tās ģimenes locekļu gods un cieņa vai arī visas dzimtas reputācija, taču arī tādus gadījumus ir jākonstatē, ka reāls kaitējums patiešām ir nodarīts.⁸⁸

⁸³ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteiksana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

⁸⁴ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 19.09.2014. lēmums lietā Nr.SKK-417/2014 [nav publicēts]

⁸⁵ U. Krastiņš, V. Liholaja., 2015, 206.lpp.

⁸⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 15.03.2018.]

⁸⁷ Krastiņš.U., Liholaja. V., 2015, 247.lpp.

⁸⁸ Liholaja.V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vards. 12.12.2006./Nr.49. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/149555-soda-noteikšanas-principi-likums-un-prakse/> [aplūkots 13.03.2018.]

Kā piemēru var minēt, ka kaitējums veidojas caur to, kādas intereses tiek apdraudētas – ir būtiski, vai zādzība ir izdarīta no veikala vai no dzīvokļa, kur varēja būt visa ģimene un noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā kāds no ģimenes locekļiem varēja sastapt zagli, un tad sekas nav prognozējamas, līdz ar to tādā gadījumā varēja jau tikt apdraudētas ne tikai īpašuma intereses, bet arī personas dzīvības un veselības intereses.

Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums nav vienīgie apstākļi, kas ietekmē nosakāmo soda veidu, vainīgā personība ir arī tikpat būtisks pie soda veida noteikšanas. Atšķirībā no noziedzīga nodarījuma rakstura soda lielu nozīmi pievērš ziņām par apsūdzētā personību, kas spriedumos ir noteicošais faktors pie soda veida izvēles.

Parasti tiesas ļoti plaši analizē apsūdzētā personību, pat tādus faktus, kas ir nenozīmīgi un tādām ziņām nav būtiskas nozīmes (piemēram, vai apsūdzētais ir pilsonis vai nepilsonis, kā arī ģimenes stāvokli, proti vai viņš ir precējies vai neprecējies), taču nenorādot būtiskākus.

Ziņas, kuras raksturo personību un kuram ir krimināltiesiska nozīme, skar četrus cilvēka dzīves un darbības aspektus: 1) fizisko stāvokli, 2) psihisko stāvokli, 3) sociālo statusu un 4) tiesisko statusu, un to izvērtēšana ļauj, no vienas puses, noskaidrot personas noziedzīgās uzvedības cēloņus, tās noziedzīgo tieksmju stabilitāti, bet, no otras puses noteikt maksimāli lietderīgo soda veidu, lai sasniegtu tā mērķi.⁸⁹

Tāpēc autore pilnībā piekrīt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2006.gada 18.marta spriedumā norādītajam, ka pirmās instances tiesa gan ņēmusi vērā O.L. un T.L. sociālo un ģimenes stāvokli, taču “nekādu sīkāku paskaidrojumu par šo apstākļu nozīmi taisnīga soda noteikšanā apsūdzētajiem tiesa nav sniegusi, tādēļ nav īsti saprotams, kā apsūdzēto sociālais stāvoklis, par kuru lietā nav ziņu, un ģimenes stāvoklis – T.L. atraitne, bet O.L. – šķirtenis bez nepilngadīgiem bērniem – ietekmējuši tiesas nolēmumu par sodu un kāda ir šā sociālā un ģimenes stāvokļa priekšrocība vai arī – tieši otrādi – negatīva nozīme taisnīga soda noteikšanā par izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem.”⁹⁰

Līdzīgu jautājumu varētu uzdot pēc iepazīšanās ar Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 2016.gada 28.jūnija spriedumu, kurā par apsūdzētā personību raksturojošās ziņa, tiesa konstatē, ka A.P. agrāk ir sodīts, pēdējo reizi pirms šī noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2012.gada 1.novembra spriedumu, sods ir izciests. Tiesas sēdē paskaidroja, ka strādā Olainē noliktavā, dzīvo ar civilsievu un viņas 10 gadus veco bērnu, narkotiskās vielas nelieto trīs gadus. Tiesa, izvērtējot iepriekš norādīto personu raksturojošo informāciju, secināja, ka apsūdzētais turpinājis savas noziedzīgās darbības, kas

⁸⁹ Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 204.lpp, 206.lpp

⁹⁰ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 18.03.2006. spriedums lietā Nr.PAK-231 [nav publicēts].

saistītas ar neatļautām darbībām ar psihotropām vielām un, izvērtējot iepriekš spriedumā norādītos apstākļus, un pierādījumus, kas var ietekmēt piespriežamā soda veidu un mēru, kā arī, ievērojot KL 35.panta otrajā daļā definēto soda mērķi, atzina, ka A.P. par katru noziedzīgo nodarījumu nosakāms panta sankcijā paredzētais brīvības atņemšanas sods un KL 253.¹panta pirmās daļas sankcijā obligāti paredzētais papildsods – policijas kontrole.⁹¹

Grūti pateikt, ka tā ir argumentēta motivācija un pietiekoši noskaidrotas ziņas par personību, jo nav ziņu nedz par personas fizisko, nedz psihisko stāvokli, kā arī ir tikai daļēji pieminēta informācija par sociālo stāvokli. Tātad no sprieduma satura izriet, ka faktiski sods ir pamatots ar to, ka A.P. jau iepriekš bija sodīts un turpinājis savas noziedzīgās darbības, taču citas ziņas netiek vērtētas un ņemtas vērā. Autore uzskata, ka acīmredzama problēma tajā apstākļi, ka vairumā gadījumu personību raksturojošās ziņas tiek saņemtas tikai iztiesāšanas laikā un no paša apsūdzētā vārdiem, kas nav apstiprinātas ar kāda rakstveida ziņām.

Soda mēra izvēle notiek saskaņā ar KL 46.panta trešo daļu, proti, nosakot soda mēru, ņem vērā atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Likumdevējs KL 47.panta pirmajā daļā uzskaitītos atbildību mīkstinošos apstākļus saista ar 1) vainīgā personību, 2) vainīgā attieksmi pret izdarīto noziedzīgo nodarījumu un cietušo pēc noziedzīgā nodarījuma atklāšanas, 3) noziedzīga nodarījums izdarīšanas apstākļiem. Katram atbildību mīkstinošajam apstāklim ir savs saturs, jēga un ietekme soda noteikšanas procesā, gan lemjot par soda piemērošanu KL Sevišķās daļas panta sankcijā paredzētajos ietvaros, gan arī piemērojot KL 49.panta nosacījumus.⁹²

Visbiežāk konstatējamais atbildību mīkstinošais apstāklis ir savas vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana, taču atzīstams tas ir tikai, ja pastāv trīs personas darbības: 1) noziedzīgā nodarījuma izdarītās pieteicies par vainīgu; 2) vaļširdīgi atzinies; 3) nožēlojis izdarīto un tikai pastāvot visiem trim elementiem kopā var atzīt par atbildību mīkstinošu apstākli.⁹³

Par atbildību mīkstinošu nav uzskatāma vainas daļēja atzīšana un nožēlošana, ja vien nodarījums daļā, kurā apsūdzētais sevi par vainīgu neatzīst, tiek atzīts par pierādītu un persona par to tiek notiesāta.

Autoresprāt, atsevišķos gadījumos tiek pārprasts vai pat, iespējams, apzināti nepareizi iztulkots Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta secinājums, ka “apsūdzētā, kurš atzīst, ka viņš izdarījis viņam inkriminētās darbības, iebildumus pret viņa darbību juridisko kvalifikāciju nevar uzskatīt par vainas neatzīšanu”. Šādu secinājumu Senāta Krimināllietu departaments izdarījis, ņemot vērā, ka apsūdzētais konsekventi atzinis vienu

⁹¹ Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 28.06.2016. spriedums [nav publicēts]

⁹² Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 208.lpp.

⁹³ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 11.06.2008.gada lēmums lietā Nr.SKK-313/2008, krimināllietā Nr.11515001207 [nav publicēts]

sitienu ar dūri cietušajam pa seju, notriecot viņu pie zemes – uz betona plāksnēm, kā rezultātā tam nodarīts smags, dzīvībai bīstams miesas bojājums, kas bijis par iemeslu psihiskam veselības traucējumam, taču izteicis iebildumus pret viņa darbību juridisko kvalifikāciju, norādot, ka, “nebūdamis jurists, savu darbību juridiskajā vērtējumā viņš var arī labticīgi maldīties”.⁹⁴

Autoresprāt, lielāka problēma ir tā, ka īsti tiesnesei jāvērtē, vai apsūdzētā persona nožēlo izdarīto, un tās viedoklis ir subjektīvs, tāpēc nevar noteikt viennozīmīgo risinājumu, taču līdz ar to tiesnesei jābūt dzīves un darba pieredzei. Autore prakses laikā piedalījās tiesas sēdē, kur noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pieteicies par vainīgu, vaļširdīgi atzinies, taču autorei radās šaubas, ka viņš nožēlo izdarīto, jo viņa izteicieni tiesas sēdē, kā arī uzvedība radīja tieši otrādu priekšstatu, proti attieksme pret notikušo bija nihilistiska, kā arī frāze: “tas ir manas dzīvesveids, līdz ar to es turpināšu zagt” liek aizdomāties, ka tas nav īsta nožēlošana.

Tāpat līdzīgs jautājums ir par vainas atzīšana apelācijas instances tiesā. Grūti spriest, vai apsūdzētais atzīst savu vainu vaļširdīgi, vai tikai, lai gūtu mīkstinošu apstākli.

2015.gada 8.jūnija Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija nolēma neatzīt vainas atzīšanu apelācijas tiesā kā atbildību mīkstinošu apstākli, apelācijas instances tiesā apsūdzētais savu vainu nozieguma izdarīšanā, ka paredzēts KL 180.panta pirmajā daļā, atzina pilnībā. Krimināllietu tiesu kolēģijas ieskatā šāds apstāklis nav atzīstams par apsūdzētā atbildību mīkstinošu apstākli. Vaļširdīgā atzīšanas un izdarītā nožēlošana kopumā liecina par personas vēlēšanos neizdarīt likumpārkāpumus turpmāk. Apsūdzētais tikai pirmās instances tiesas notiesājošā sprieduma ietekmē atzina savu vainu apelācijas instances tiesā nolūkā panākt soda mīkstināšanu, tādējādi Krimināllietu tiesu kolēģija neguva pārlicību par to, ka apsūdzētais patiesi nožēloja izdarīto.⁹⁵

Autore uzskata, ka šādās situācijās būtiski, lai apelācijas instances tiesnesis izvērtētu, vai apsūdzētais patiesi nožēlo izdarīto, nevis to, ka viņš atzina vainu.

Otrs visizplatītākais mīkstinošs apstāklis ir labprātīga cietušajam ar noziedzīgo nodarījumu radītā kaitējuma atlīdzināšana vai radītā kaitējuma novēršana.

Praksē vairākos spriedumos ir konstatēts, ka par atbildību mīkstinošu apstākli tiesa atzinusi labprātīgu daļēju kaitējuma atlīdzināšanu, taču diez vai to var atzīt kā mīkstinošu apstākli it īpaši, ja summas ir diezgan lielas, taču atlīdzināts ir minimāli.

Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija nolēma atzīt⁹⁶ kā atbildību mīkstinošu apstākli, kas pēc autores domām nav pareizi, daļēju kaitējuma kompensācijas atlīdzināšanu. Arī

⁹⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 27.04.2001. lēmums lietā Nr.SKK-140 [nav publicēts]

⁹⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 08.06.2015. spriedums [nav publicēts]

⁹⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 04.06.2015. spriedums [nav publicēts]

no Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojuma par sodu noteikšanu, saskaitīšanu un aizstāšanu norādīts, ka nepareizi uzskatīt par atbildību mīkstinošu apstākli to, ka apsūdzētais atlīdzinājis cietušajiem kaitējuma kompensācijas daļu. Lai to varētu atzīt kā atbildību mīkstinošu, zaudējums jāatlīdzina pilnībā.⁹⁷

Prakses laikā konstatēts, ka no KL norādīto atbildību pastiprinošo apstākļu klāsta visbiežāk par tādiem tiek atzīts noziedzīgu nodarījumu recidīvs un noziedzīgu nodarījumu izdarīšana alkohola ietekmē. Saskaņā ar KL 27.pantā noziedzīga nodarījuma recidīvu veido personas izdarīts jauns tīšs noziedzīgs nodarījums pēc šīs personas notiesāšanas par agrāk izdarītu tīšu noziedzīgu nodarījumu, ja sodāmība par to jaunā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī nav noņemta vai nav dzēsta likumā noteiktajā kārtībā.

Ja persona par pirmo noziedzīgo nodarījumu tiek sodīta pēc tam, kad tā sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti vēlāk, nav tiesiska pamata konstatēt atbildību pastiprinošu apstākli – recidīvu, nosakot sodu par pirmo noziedzīgo nodarījumu.⁹⁸

Atbildību pastiprinošs apstāklis ir arī noziedzīga nodarījuma izdarīšana alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē (iepriekš minētā panta pirmās daļas 12.punkts). Kārtību, kādā nosakāma alkohola koncentrācija asinīs un izelpotajā gaisā unkonstatējama narkotisko vai citu apreibinošu vielu ietekme, nosaka Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumi Nr.15 “Kārtība, kādā nosakāma alkohola koncentrācija asinīs un izelpotajā gaisā un konstatējams narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaids”.⁹⁹

Judikatūrā tāpat skaidrots, ka ekspertīzes atzinums nav vienīgais pierādījums alkohola ietekmes fakta konstatēšanai. Par alkohola ietekmes pierādījumiem var būt ne tikai ziņas, kas iegūtas Ministru kabineta noteiktajā kārtībā, bet arī citi Kriminālprocesa likumā paredzētie pierādījumi.¹⁰⁰ Būtiski ir arī atzīmēt, ka šis apstāklis nav atzīstams par atbildību pastiprinošu atsevišķos KL Sevišķajā daļā paredzētajos gadījumos, kad noziedzīgs nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē (KL 262.pants).¹⁰¹

KL 48.panta otrā daļa gan noteic, ka, ievērojot noziedzīga nodarījuma raksturu, var neatzīt par atbildību pastiprinošu apstākli jebkuru no šā panta pirmajā daļā minētajiem apstākļiem. Taču, izlemjot jautājumu par soda mēru ietekmējošo apstākļu esamību, jāņem vērā

⁹⁷ Liholaja V. Tiesu prakse sodu noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem, sodu saskaitīšanā un aizstāšanā. Krimināllikuma 50., 51., 52.pants.Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/Petijums%20par%20sodiem%20OKL%2050_51_52_pants.doc [aplūkots 07.04.2018.]

⁹⁸ Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 215.lpp.

⁹⁹ Kārtība, kādā nosakāma alkohola koncentrācija asinīs un izelpotajā gaisā un konstatējams narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaids: Ministru kabineta 11.01.2005. noteikumi Nr.15. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr.8.

¹⁰⁰ Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 20.05.2014. lēmums lietā Nr.SKK-347/2014, krimināllieta Nr.11181045213 [nav publicēts]

¹⁰¹ Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 220.lpp.

2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma 19.punktā ietvertā rekomendācija, ka “konstatētie atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi nav ignorējami. Apstākļu neatzīšana par atbildību pastiprinošiem pieļaujama tad, ja tiesa piemēro KL 48.panta otro daļu, norādot uz faktiem, kuru dēļ konkrētajā gadījumā nav pamata atzīt konstatēto apstākli par atbildību pastiprinošu. Piemērojot KL 47.panta otro daļu un atzīstot par atbildību mīkstinošiem tādus apstākļus, kas nav paredzēti KL 47.panta pirmajā daļā, kā arī piemērojot KL 48.panta otro daļu un neatzīstot kādu apstākli par atbildību pastiprinošu, tiesai jāmotivē attiecīgo normu piemērošana, norādot uz faktiem, kuru dēļ konkrēti apstākļi atzīstami par atbildību mīkstinošiem un attiecīgi nav atzīstami par atbildību pastiprinošiem”.¹⁰²

Jāpiezīmē, ka praksē nav konstatēts neviens gadījums, kad būtu norādīta motivācija, kuru dēļ konkrēti apstākļi atzīstami par atbildību mīkstinošiem un attiecīgi nav atzīstami par atbildību pastiprinošiem.

Autore pilnībā pievienojas profesores V.Liholajas viedoklim, ka KL 46.panta trešajā daļā ietvertie soda mēra izvēli ietekmējošie apstākļi, proti, atbildību mīkstinošie un atbildību pastiprinošie apstākļi, nespēj nodrošināt adekvātu soda mēra izvēli, jo ir minama situācija, ka par līdzīgiem noziedzīgiem nodarījumiem dažādas tiesas piemēro dažādus soda mērus. Tai pašā laikā var secināt, ka daudzos gadījumos noteiktais soda mērs ir atkarīgs no kaitējuma apmēra, kas izraisīts ar noziedzīgu nodarījumu, lai arī tiesu nolēmumos tas tieši netiek norādīts. Tā kā ar katru noziedzīgu nodarījumu radītais kaitējums neveido kopainu par kaitējuma apmēru un būtiski neietekmē soda veida izvēli, domājams, būtu lietderīgi pārskatīt KL 46.panta otrajā un trešajā daļā soda veida un mēra noteikšanai norādītos apstākļus, ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu attiecinot uz soda mēra noteikšanu, kas ļautu individualizēt sodu par katru izdarīto noziedzīgo nodarījumu.¹⁰³

Lai noteiktu likumam atbilstošu sodu, ir jāņem vērā arī samērīguma princips, respektīvi, noteiktajam sodam jābūt samērīgam ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Samērīguma princips nav tieši noteikts normatīvajos aktos, tas izriet no citiem principiem un jēdzieniem, un tam ir liela nozīme kā nerakstītajam tiesību principam.

Samērīguma princips izriet no Latvijas Republikas Satversmes¹⁰⁴ 1.panta tiesiskas valsts jēdziena. Tiesiskas valsts princips iekļauj mūsdienu demokrātiskas sabiedrības un valsts

¹⁰² Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteiksana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

¹⁰³ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteiksana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

¹⁰⁴ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [16.03.2018.]

pastāvēšanas nostādnes – taisnīgumu, tiesisko stabilitāti, samērīgumu.¹⁰⁵ Tas arī ir cieši saistīts ar Latvijas Republikas Satversmes 92.pantā iekļauto taisnīguma principu, no kura izriet, ka katrai personai ir konstitucionālas tiesības prasīt taisnīgumu, bet tiesai katru lietu izskatīt taisnīgi. Taisnīguma princips galvenokārt izpaužas soda individualizācijā, kas tieši izriet no KL 46.panta otrās daļas noteikumiem.¹⁰⁶ Lietas taisnīgas izskatīšanas būtisks elements ir tiesas piespriedē soda taisnīgums, ko var piespried vienīgi tad, ja tiek ņemti vērā visi lietas apstākļi.¹⁰⁷ Kā arī samērīguma princips ir cieši saistīts ar likumības principa ievērošanu, kas izpaužas pareizā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācijā un taisnīga soda noteikšanā, vadoties no soda noteikšanas vispārīgajiem principiem.¹⁰⁸ Nav iespējams personai par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu noteikt samērīgu sodu, ja tas nav taisnīgs un likumīgs.

Krimināltiesībās samērīguma princips izriet no KL 46.panta otrās un trešās daļas un tas nozīmē, ka piespriedējam sodam jābūt samērīgam ar nodarījumu. Par samērīgu var atzīt tikai tādu sodīšanas veidu, kuru piemērojot, labums, ko iegūs sabiedrība, būs lielāks par indivīda tiesībām. Nosakot sodu, tam ir jāatbilst KL 35.panta otrajā daļā noteiktajam soda mērķim – aizsargāt sabiedrības drošību, atjaunot taisnīgumu, sodīt vainīgo personu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, resocializēt sodīto personu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Ir rūpīgi jāizvērtē nepieciešamais soda mērs – lai tas nebūtu pārāk bargs vai pārāk maigs, un, galvenokārt, lai, ievērojot samērīguma principu, tiktu sasniegts iepriekš minētais soda mērķis. Ja, piemērojot sodu, tiek mazināta samērīguma nozīme, sods kļūst mazāk taisnīgs.¹⁰⁹ Tādējādi netiek sasniegti KL 35.panta otrajā daļā definētais soda mērķis, kā arī zūd sodīšanas procesa būtība. Precīzāks šī principa formulējums būtu, ka tas ir nepieciešamības princips – konflikta gadījumā tas piešķir pilnvaras nodarīt minimālu kaitējumu – uzskats, viens no attaisnojumiem pielietojot spēku, ja tas nodara mazāku ļaunumu nekā, atļaut turpināt šī ļaunuma darbību.¹¹⁰

Respektīvi, princips nozīmē to, ka valsts pieļauj personai nodarīt samērīgu kaitējumu, tai nosakot brīvības atņemšanu, ja tas pasargā sabiedrības intereses. Tomēr ar piebildi, ka noteiktais sods tiek noteikts individualizēti, nav pārāk bargs un pārāk lielā mērā neierobežo personas pamattiesības, ņemot vērā to, cik smags ir tās izdarītais noziedzīgais nodarījums.

¹⁰⁵ Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Latvijas Vēstnesis, 2006, 96.lpp

¹⁰⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre., 2008, 23.lpp.

¹⁰⁷ Latvijas Republikas Satversmes tiesas 09.09.2008. lēmums lietā Nr.2008-10-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.aov.lv/?lang=l&mid=19> [aplūkots 05.03.2018.]

¹⁰⁸ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007/2008. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/iudikatura/tiesii-prakses-apkopojumi/kjiminaltiesibas/> [aplūkots 05.03.2018.]

¹⁰⁹ Von Hirsch A. Proportionality in the Philosophy of Punishment. Critneand Justice, Vol. 16, 1992, p.93.

¹¹⁰ Ashworth A. Principles of Criminal Law. Third edition. Oxford: Oxford University Press, 1999, p.70.

Noziedzīga nodarījuma smagumam jāatbilst samērīguma principam un sods jānosaka atkarībā no tā, kāds kaitīgums nodarīts ar likumu aizsargātajām interesēm. Soda un krimināltiesisko piespiedu līdzekļu bardzība samērojama ar sabiedrības interešu aizsardzību.¹¹¹

Tiesas uzdevums ir vienmēr izvērtēt to, vai izvēlētais sods ir samērīgs ar noziedzīgu nodarījumu. Piemēram, jau ASV 1984.gada notiesāšanas reformu aktā tika paredzēts un uzsvērts, ka, nosakot cietumsodu, ir jāņem vērā visi apstākļi un tam jābūt samērīgam ar izdarīto nodarījumu. Piemērojot sodu, jāņem vērā nodarījuma smagums, sabiedrības aizsardzība, adekvāta atturēšana no noziedzīgu nodarījumu turpināšanas.¹¹²

Bieži vien praksē manāma tendence, ka tiesas izvēlas vainīgajām personām piemērot nesamērīgi maigus sodus un tās tikai formāli atsaucas uz KL 46.pantu, neveicot lietas dziļāku izpēti un nevērtējot katru lietu pietiekami individuāli. Pārsvārā kļūdas tiek pieļautas pirmās instances tiesu spriedumos un pārsūdzības iespējas augstākā instancē dod iespēju piemērot samērīgu un taisnīgu sodu, tomēr šāda prakse, kad pirmās instances tiesa lemj kļūdaini un formāli, neveicina tiesas procesa ekonomijas un saprātīga termiņa principu, tādējādi radot šaubas par tiesas procesa efektivitāti Latvijā. Tā vietā, lai nolēmums tiktu pieņemts vienā instancē, tiesu neprecizitāšu dēļ tā pieņemšana paildzinās un palielinās izmaksas, izskatot lietu apelācijas un kasācijas instancē.

Svarīga loma soda noteikšanā ir 2012.gada 13.decembra grozījumiem KL, ar kuriem definēts jauns soda mērķis – ne tikai sodīt, bet arī atjaunot taisnīgumu, aizsargāt sabiedrību, resocializēt vainīgo un atturēt citus no noziegumu izdarīšanas. Grozījumi arī paredz samazināt sodu maksimālās un minimālās robežas, īpaši mantiskajiem noziegumiem. Vienlaikus bargi sodi tiek saglabāti tādiem noziegumiem, kas saistīti ar cilvēka veselības un dzīvības apdraudējumu, narkotikām, dzimumnoziegumiem – tādiem pārkāpumiem, kuri rada reālus draudus sabiedrības drošībai.¹¹³

3.4. Soda noteikšana par salīdzināmos apstākļos izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem

Kriminālsodu koncepcijas galvenais mērķis, kas tika realizēts 2012.gada 13.decembra grozījumos KL, bija būtiska brīvības atņemšanas soda samazināšana vidēji par 40% par mantiskiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas skāra arī KL 175.pantu.¹¹⁴ Par zādzību bez

¹¹¹ Pūriņa V. Samērīguma princips kriminālsoda piemērošana. Jurista Vārds, 03.09.2013., Nr.36, 22.lpp.

¹¹² Dubber M., Homel T. Criminal Law. A Comparative Approach. Oxford: Oxford University Press, 2014, p.6

¹¹³ Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts 13.12.2012. [09.03.2018.]

¹¹⁴ Par Kriminālsodu politikas koncepciju. Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=186355> [aplūkots 21.03.2018.].

kvalificējošām pazīmēm (KL 175.panta pirmā daļa) brīvības atņemšanas sods tika samazināts no 4 uz 2 gadiem; par zādzību personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās (KL 175.panta otrā daļa) – no 6 līdz 4 gadiem; par zādzību, kas izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas, ietaises, kas savieno glabātavas, vai transportlīdzekļa, – no 10 līdz 5 gadiem (KL 175.panta trešā daļa); par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, vai arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgo, indīgo vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujammieroču vai munīcijas zādzību (KL 175.panta ceturtnā daļa) – iepriekš paredzētās brīvības atņemšanas uz laiku no 3 – 15 gadiem vietā tika noteikta brīvības atņemšana uz laiku no 2 – 10 gadiem. Turklāt par KL 175.panta otrajā un trešajā daļā paredzēto smagu noziegumu bez brīvības atņemšanas sankcijā ietverta arī īslaicīga brīvības atņemšana un brīvības atņemšanai alternatīvie soda veidi – piespiedu darbs un naudas sods.¹¹⁵

Atbilstoši KL 46.panta otrajā daļā noteiktajam sods jānosaka, ņemot vērā: noziedzīgā nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, vainīgā personība. Šī krimināltiesību norma tiek pārrakstīta gandrīz katrā nolēmumā, kas tikai apstiprina to, ka tā ir formāla un nesatur apstākļu uzskaitījumu, kas raksturotu konkrēto noziedzīgo nodarījumu un ar to radīto kaitējumu.

Izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, tiesām jāvadās no tiem konstatētiem apstākļiem, kas raksturo konkrētu noziedzīgo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgajiem nodarījumiem. Tiesām jāvērtē konkrēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļi, to vidū noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, laiks, vieta, paņēmieni, vainīgā motivācija, personas loma noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nozieguma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši to izdarīt līdz galam, kvalificējoši apstākļi utt.¹¹⁶

Bieži spriedumos tiek formāli atrakstīts: “saskaņā ar KL 46.pantu, nosakot sodu apsūdzētajam, tiesa ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, apsūdzētā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus”, pat nepieminot radīto kaitējumu, nerunājot par tā izvērtēšanu. Jautājums ir, cik objektīvi tiesas balstās un izskata šos apstākļus.

KL 48.pantā uzskaitīti atbildību pastiprinošie apstākļi. Tomēr netiek nedz skaidrota to juridiskā daba, nedz norādītas konkrētas tiesiskās sekas, kurām jāiestājas sakarā ar šo apstākļu esamību. Šis formulējums tiek dots tiesu prakses apkopojumā, ko izdevusi Augstākā tiesa 2008.gada 1.jūlijā. Kā redzams, KL nav pilnīgs un to izpratne bieži ir atkarīga no paša piemērotāja izglītības līmeņa un interpretācijas spējām. Lai nebūtu vēl lielāks apjukums,

¹¹⁵ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteikšana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

¹¹⁶ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Kriminālietu departamenta un Kriminālietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatūra/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 05.03.2018]

noskaidrojot atbildību mīkstinošo vai pastiprinošo apstākļu būtību, vēlams pievērst uzmanību citu valstu pieredzei, tai skaitā, arī formulējumam.

Vislabākais skaidrojums sastopams Lietuvas kriminālkodeksā: „Tiesa, novērtējusi atbildību mīkstinošos un (vai) pastiprinošos apstākļus, to skaitu, raksturu un samēru, kā arī citus, likumā norādītos apstākļus, motivēti izvēlas vieglāku vai smagāku sodu, kā arī nosakāmā soda mēru, vadoties no soda vidējā lieluma.¹¹⁷ Šis skaidrojums der Latvijas krimināltiesību sistēmai. Tādējādi autore nonāk pie secinājuma, ka tiesa, atzīstot pastiprinošo apstākļu esamību, motivēti izvēlas smagāku sodu, kā arī nosakāmā soda mēru, vadoties no soda vidējā lieluma. Pie līdzīgas nostādnes pieturas arī Latvijas Republikas Augstākā tiesa, kura norāda, ka saskaņā ar KL 46.panta otro daļu atbildību pastiprinošie apstākļi jāņem vērā, nosakot vainīgajai personai kriminālsodu, respektīvi, tiesa nedrīkst ignorēt konstatētos atbildību pastiprinošos apstākļus. Šis secinājums jau izskanējis izstrādātajā Kriminālsodu politikas koncepcijā, turklāt tieši atzīmējot, ka „Krimināllikumu jāpapildina ar normu, kas paredzētu soda vidējā lieluma noteikšanas kārtību”. Vienlaikus izteikts piedāvājums papildināt likumu ar tiesību principiem, kas precīzāk regulētu soda noteikšanas kārtību gadījumos, ja konstatēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi.¹¹⁸

Negatīvi vērtējami likumdevēja ieviestie grozījumi KL, ar kuriem būtiski ierobežota atbildību mīkstinošu un pastiprinošu apstākļu nozīme, tādējādi attālinoties no krimināltiesisko normu integrēšanas procesa, kas notiek vadošās Eiropas valstīs,¹¹⁹ un pat robežojas ar cilvēktiesību aizsargājošo normu pārkāpšanu. Atbildību ietekmējoši apstākļi vienmēr kalpo par redzamu, izvērtējumam derīgu kritēriju, kas raksturo konkrēta noziedzīga nodarījuma smagumu un kaitīguma pakāpi, tādēļ tiem ir tieša nozīme soda noteikšanas procesā. Saskaņā ar krimināltiesību teorijas atziņām, pastāvot atbildību pastiprinošiem apstākļiem, noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai ir piemērojams bargāks sods salīdzinājumā ar sodu, kāds būtu piespriežams, attiecīgajiem atbildību pastiprinošiem apstākļiem neesot, kam pilnībā piekrita Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesneši pieņemtajā kopsapulces lēmumā. Turklāt pirmo instanču tiesu prakse rāda, ka tiesneši vēl joprojām bieži, nosakot soda veidu, vadās tikai pēc personiskās pieredzes, ignorējot atbildību pastiprinošo apstākļu esamību.¹²⁰

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas Pieejams: http://www.teisesgidas.lt/searchta.php?p_id=453631&p_query=&p_tr2=2 [aplūkots 10.02.2018.].

¹¹⁸ Kriminālsodu politikas koncepcija: Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc> [aplūkots 12.03.2018.].

¹¹⁹ Wessels J., Beulke W. Strafrecht, allgemeiner Teil: [die Straftat und ihr Aufbau]. 42. Auflage. Heidelberg: C.F. Müller, 2012, S.26.-27.

¹²⁰ Kalašņikovs V. Kriminālatbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi, promocijas darbs, Rīga: Latvijas Universitāte, 2016. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs_Vadims_vk09186.pdf?sequence=1 [aplūkots 19.03.2018.].

Juridiskajā literatūrā ar vārdu “apstākļi” izprot faktoru, kas pastāv līdzās citai parādībai vai faktam un kam ir noteikts sakars ar to.¹²¹ Savukārt kriminālatbildību pastiprinošie apstākļi domāti, nevis lai piespriestu maksimāli bargu sodu, bet gan lai palīdzētu tiesām saprast un izvērtēt noziedzīga nodarījuma kaitīguma pakāpi un prettiesiskas darbības vai bezdarbības bīstamību. Spēkā esošajā KL atbildību pastiprinošo apstākļu skaits ir 16, kā arī ir norāde uz to, ka nosakot sodu, tiesa nevar atzīt par atbildību pastiprinošiem tādus apstākļus, kuri nav norādīti šajā likumā (KL 48.panta trešā daļa). No tā secināms, ka šis apstākļu uzskaitījums ir izsmeļošs un papildināt to ir tiesīgs tikai likumdevējs. Savukārt kriminālatbildību mīkstinošo apstākļu klāsts ir daudz plašāks, tas ietver gan likumā iekļautos apstākļus, tā arī jebkuru citu apstākli, kas pēc tiesas ieskatiem ir atzīstams par tādu. Šajā sakarībā būtu piebilstams, ka atbilstoši sistēmiskai pieejai, par mīkstinošo apstākli nevar atzīt tādu apstākli, kas likumā iekļauts kā pastiprinošs vai kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

Kā atzina Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments 2007.gada 12.marta lēmumā lietā Nr. SKK-32/07 „par atbildību mīkstinošiem apstākļiem KL 47.panta otrās daļas izpratnē tiesa var atzīt tikai tādus apstākļus, kas pēc sava satura atbilst KL 47.panta jēgai un kas nav vērtējami kā personību raksturojoši apstākļi.”¹²² Tādējādi personību raksturojošs apstākļi, kas ņemams vērā un kas nepārprotami ietekmē soda noteikšanu, tomēr nav atzīstams par atbildību mīkstinošu apstākli. Lai ieviestu zināmu skaidrību un precizētu terminoloģiskās nianšes, šajā sakarībā būtu atzīstams, ka gan personību raksturojošos apstākļus, gan atbildību mīkstinošos vai pastiprinošos apstākļus, kā arī ziņas par nodarījuma raksturu un kaitīguma pakāpi, var pilnā mērā saukt arī par sodu ietekmējošiem apstākļiem, tomēr ar šo jēdzienu nevar pilnībā atklāt atsevišķa apstākļa jeb parādības būtību.¹²³

KL 46.panta trešā daļā norādīts, ka nosakot sodu, ņem vērā atbildību mīkstinošus un atbildību pastiprinošus apstākļus. Tā kā nekādi citi kritēriji likumā nav noteikti, šo soda mēru ietekmējošo apstākļu esamībai vai neesamībai ir piešķirta ļoti būtiska nozīme. Diemžēl praksē, kā jau autore minēja, tiesa neanalizē apstākļus pēc būtības. Visbiežāk tiesu spriedumos sastopamais un vienīgais vainu mīkstinošais apstākļi ir – “savu vainu atzīst”, un vēl “nožēlo”.

Taču šis apstākļi tiesu praksē jau uzskatīts kā norma, kas dod apsūdzētajam labvēlīgus apstākļus, tādus ka lieta var tikt izskatīta vienošanās procesā vai bez pierādījumu pārbaudes, kā arī sods mīkstāks. Bet grūti spriest, kā persona pie 20 sodamības var īsti nožēlot izdarīto, līdzar

¹²¹ Juridisko terminu vārdnīca. Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u.c. Rīga: Nordik, 1998, 19.lpp.

¹²² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 12.03.2007. lēmums lietā Nr. SKK32/07 [nav publicēts].

¹²³ Kalašnikovs V. Kriminālatbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi, promocijas darbs, Rīga: Latvijas Universitāte, 2016. Pieejams: http://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/31826/298-52372-Kalasinikovs_Vadims_vk09186.pdf?sequence=1 [aplūkots 19.03.2018.]

to autore uzskata, ka tiesa nevar ignorēt personu raksturojošus ziņas un rūpīgi jāizvērtē šis apstāklis.

Kā atbildību pastiprinošs apstāklis visbiežāk lietots “noziedzīgais nodarījums veido recidīvu” vai “alkohola ietekmē”. Absurdi, bet patiesi, ka šie paši faktori dažkārt netiek minēti spriedumā kā vainu pastiprinoši, lai gan lietas apstākļi uz to norāda.

KL 48.panta otrā daļa gan nosaka, ka ievērojot noziedzīga nodarījuma raksturu, var neatzīt par atbildību pastiprinošu apstākli jebkuru no pantā minētajiem 16 apstākļiem. Tomēr, lemjot par soda mēru ietekmējošo apstākļu esamību, jāņem vērā iepriekš minētās 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma 19.punktā ietvertā rekomendācija, ka “konstatētie atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi nav ignorējami”. Apstākļu neatzīšana pat atbildību pastiprinošiem pieļaujama tikai tad, ja tiesa norāda uz faktiem, kuru dēļ konkrētā gadījumā nav pamata atzīt konstatēto apstākli par atbildību pastiprinošu. Kā arī atzīstot kādu apstākli par atbildību mīkstinošu, tiesai jānorāda uz faktiem, kuru dēļ konkrēti apstākļi atzīstami par atbildību mīkstinošiem vai attiecīgi nav atzīstami par atbildību pastiprinošiem. Diemžēl praksē tas nav novērojams.

Tā tiesās veidojas situācijas, ka pie soda mēra noteikšanas, pārsvarā tiek ņemts vērā neiztrūkstošais atbildību mīkstinošais apstāklis – savas vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana, kā arī visbiežāk lietotais atbildību pastiprinošais apstāklis – noziedzīgu nodarījumu recidīvs. Ja persona nav iepriekš tiesāta vai sodāmība ir dzēsta, atbildību pastiprinošo apstākļu nav.

4. SODA MĒRU NOTEIKŠANA PRAKSĒ

Lai rastu atbildi, kādēļ dažādas tiesas (tiesneši) par vienu un to pašu noziedzīgu nodarījumu piespriež dažādus sodus, autore savā darbā praktiskajam pētījumam izvēlējusies dažādu tiesu spriedumus, kuros pie kriminālatbildības tika sauktas dažādas personas, kurām šī nav pirmā sodāmība. Autores pētījuma mērķis – izpētīt, pēc kāda principa vai motīviem vadās tiesa, pieņemot spriedumu, jo katrā lietā tiesas spriedums un piespriestais sods ir atšķirīgs.

Pētījuma gaitā veiktā nolēmumu analīze liecina, ka KL 46.pantā ietvertie faktori, kas ietekmē soda veidu un mēru, netiek izvērtēti pilnā apjomā, kā arī netiek motivēts izvēlētais soda veids un mērs, kas rezultātā sekmē nevienvērtīgu tiesību normu piemērošanu soda noteikšanā. Kā arī praksē nepietiekami aktīvi tiek izmantotas iespējas noteikt personām papildsodus, uzlikt nosacīti notiesātajām personām saistošus pienākumus.

Prakses laika autore sastapās ar nepamatotiem nolēmumiem. Viens no tādiem ir Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas nolēmums, kurā tiesa A.L. atzina par vainīgu mazāk smagu noziegumu izdarīšanā, atbildība par ko paredzēta KL 260.panta otrajā daļā. Par apsūdzēto personību noskaidrots, ka viņš agrāk nav sodīts, nav administratīvi sodīts, ir deklarētā dzīves vieta, apgādībā ir 3 gadu veca meita, strādā SIA “Rīgas satiksme” par vadītāju, veselība ir laba. Tiesa nekonstatē apsūdzētā atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus. Tiesa atzīst, ka apsūdzētajam nosakāma brīvības atņemšana uz diviem gadiem, jo uzskata šādu brīvības atņemšanas termiņu par atbilstošu sodu izdarītājam noziedzīgajam nodarījumam un apsūdzētās personībai. Ievērojot to, ka apsūdzētais ir iepriekš nesodīta personība un viņa apgādībā ir mazgadīgs bērns, tiesa uzskata, ka brīvības atņemšana uz diviem gadiem spēs resocializēt apsūdzēto un viņš pēc šī brīvības atņemšanas laika spēs sekmīgi iekļauties sabiedrībā.¹²⁴

Kā motivācija piespriestajam soda mēram un veidam tiek norādīts uz to, ka apsūdzētais ir iepriekš nesodīta persona un viņa apgādībā ir mazgadīgs bērns, taču autore uzskata, ka šāda soda argumentācija ir nepietiekoši motivēta, apsūdzētā personība ir nepietiekoši izvērtēta, kā arī netiek ņemts vērā, ka noziedzīgs nodarījums ir izdarīts aiz neuzmanības, līdz ar to noteiktais sods ir nesamērīgi bargs, jo vainīgais ir autobusa vadītājs, bet cietušais gāja pāri ielai pa brauktuvi neatļautā vietā. Autore uzskata, ka piemērojot brīvības atņemšanas sodu, tiesai īpaši rūpīgi jāmotivē pieņemtais spriedums.

Izanalizējot statistiskos datus, tika konstatēts, ka vislielākais lietu skaits ir par noziedzīgo nodarījumu pret īpašumu, līdz ar to autore izvēlējās analizēt nolēmumus, kuros noziedzīgs nodarījums kvalificēts kā noziegums pret īpašumu.

¹²⁴ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2018.gada 5.janvāra spriedums [nav publicēts]

4.1. Soda veidu un mēru noteikšana par zādzību

Atbilstoši KL 175.panta pirmajai daļai svešas kustamas mantas slepenu vai atklātu nolaupišanu (zādzība) soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu. Saskaņā ar KL 175.panta otro daļu par zādzību, ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz četriem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas. Atbilstoši KL 175.panta trešajai daļai par zādzību, ja tā izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no glabātavas, ietaises, kas savieno glabātavas, vai transportlīdzekļa, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas. KL 175.panta ceturtajā daļā noteikts, ka par zādzību, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgu, indīgu vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujammieroču vai munīcijas zādzību soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no diviem līdz desmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem.

Saskaņā ar KL 180.pantu par zādzību, krāpšanu vai piesavināšanos nelielā apmērā, izņemot šā likuma 175.panta trešajā un ceturtajā daļā, 177.panta trešajā daļā un 179.panta trešajā daļā paredzētos noziegumus, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

Ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedumu persona J.M tiek apsūdzēts KL 180.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. J.M ir izdarījis zādzību nelielā apmērā no veikala par kopējo summu EUR 31.42. Tiesa atzina saskaņā ar KL 47.panta pirmo daļu 1.punktu atbildību mīkstinošos apstākļus, ka J.M. atzinis vainu un nožēlo izdarīto. Savukārt saskaņā ar KL 48.panta pirmo daļu tiesa kā atbildību pastiprinošo apstākli atzina to, ka noziedzīgais nodarījums veido recidīvu. Tiesnesis ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas spriedumu nolēma atzīt personu par vainīgu un sodīt ar 80 stundām piespiedu darba.¹²⁵

Lai arī summa nav liela 31,42 EUR, kas nepārsniedz valstī noteiktās minimālās mēnešalgas apmēru, tomēr tas ir noziegums, par kuru paredzētā sankcija ir brīvības atņemšanas veidā, turklāt par personu ir noskaidrots, ka iepriekš 21 reizes sodīta, lielāko tiesu spriedumi tiek taisīti par mantiska rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kuros faktiski ir konstatējams nodarbošanās raksturs, taču tiesa bez īpašas motivācijas ir noteikusi nesamērīgi

¹²⁵ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas 18.02.2016. spriedums [nav publicēts]

vieglu sodu. Izanalizējot J.M. personību autore konstatēja, ka no 1980.gada persona J.M. tika sodīta 19 reizes ar brīvības atņemšanas sodu un 2 reizes ar piespiedu darbiem, minētais ļauj apšaubīt, ka pēc 21 sodāmībām Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas noteiktais sods - piespiedu darbs būs tieši tas soda veids, kas ļaus sasniegt soda mērķi, kā arī tas būs daudz audzinošāks nekā citi KL 180.panta sankcijā noteiktie soda veidi.

Pēc noteikta laika persona J.M. tiek atkal apsūdzēts par KL 180.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. J.M. izdarījis svešas kustamās mantas slepenu nolaupišanu (zādzību) nelielā apmērā. J.M ir izdarījis zādzību nelielā apmērā no veikala par kopējo summu 52,74 EUR. Ņemot vērā, ka nozagtās preces tika atgūtas nebojātas, kompensācija nav pieteikta. Saskaņā ar KL 47.panta otro daļu tiesa par apsūdzētā J.M. atbildību mīkstinošu apstākli atzīst savas vainas vaļširdīgu atzīšanu un izdarītā nožēlošanu, savukārt saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli atzīst to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas spriedumu J.M. tika atzina par vainīgu un sodīta ar brīvības atņemšana uz 4 mēnešiem.¹²⁶

Taču viņš jau ir tiesāts 23 reizes, kas liecina par to, ka zādzību izdarīšana ir kļuvusi par apsūdzēta dzīvesveidu. Turklāt, iepriekšējais noziegums izdarīts nepilnus 5 mēnešus pirms šī noziedzīgā nodarījuma. Šajā gadījumā tiesa motivēja izvēlēto soda veidu un mēru šādi: “Jauns tīšs mazāk smags noziegums šajā lietā izdarīts nedzēstas sodāmības laikā, proti, nepilnu 5 mēnešu laikā pēc iepriekšējā soda – piespiedu darbs – izciešanas par analogiska rakstura noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, līdz ar to ir secināms, ka noteiktais kriminālsods nav bijis pietiekami efektīvs un personībai atbilstošs, jo nav sasniegts KL 35.pantā definētos ģenerālās un speciālās prevencijas uzdevumus, ko pamato soda efektivitātes kritērijs – recidīvs. Minētais būtībā apstiprina par personību iegūtās ziņas – J.M. dzīvo pēc personiskā labuma principa noteikumiem un savus sociālos aspektus un intereses tendenciozi risina ar prettiesiskām darbībām, neņemot vērā sabiedrībā pastāvošās tiesību normas un sabiedrības intereses kopumā. Zādzības ir kļuvušas par J.M. prasmi, ieradumu un esības stāvokli. Tiesa, protams, novērtē, ka apsūdzētajam piemīt paškritiska attieksme pret izdarīto, taču vienlaikus secina, ka minētais būtiski neietekmē apsūdzētā personības novērtējumu kopumā un nevar radīt zināmu priekšrocību pie soda noteikšanas, tādēļ KL 35.pantā definēto preventīvo soda mērķu sasniegšanas nolūkā, apsūdzētajam par KL 180.panta pirmajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanu ir likumīgi nosakāms sankcijā paredzētais bargākais soda veids – brīvības

¹²⁶ Rīgas pilsētas Pārdaugavas 17.10.2017. spriedums. [nav publicēts]

atņemšana, jo tikai tādā veidā tiks ievērots taisnīguma princips, kas sevī ietver arī prasības, kas nepieciešamas taisnīgai lietas izskatīšanas procedūrai.”

Analizējot spriedumus par vienu un to pašu personu J.M., kura izdarīja līdzīgus noziedzīgus nodarījumus izdarāms secinājums, ka tiesa pie soda noteikšanas atšķirīgi izvērtē KL 46.pantu, proti, ka nosakot soda veidu, jāņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturs, radītais kaitējums un vainīgā personību, līdz ar to rodas situācija, kurā viena un tā pati persona līdzvērtīgos noziedzīgos nodarījumos saņem atšķirīgus sodus. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas tiesnese soda ar vieglāko sodu, proti ar piespiedu darbiem, neizvērtējot to, ka persona jau ir 21 reizes sodīta. Autoresprāt, taisnīgāks sods ir tas, kuru noteica Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas tiesnese, kura sodīja J.M. ar brīvības atņemšanu uz 4 mēnešiem, jo soda noteikšanas vispārīgo principu galvenais uzdevums ir samērīga soda veida noteikšana atbilstoši apsūdzētajai personai, nepieļaujot nesamērīgi bargu vai nesamērīgi mīkstu sodu piespriešanu.

Tāpat persona O.N. saskaņā ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 2.marta spriedumu tiek notiesāts KL 180.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā ar piespiedu darbu uz 240 stundām. O.N. slepeni nolauņēja cietušajam piederošo mantu par kopējo vērtību 140,92 EUR. Par personību noskaidrots – iepriekš 22 reizi sodīts, neprecējies, algotu darbu nestrādā. Tiesa par atbildību mīkstinošu apstākli atzina faktu, ka apsūdzētais vainu atzīst un izdarīto nožēlo. Savukārt atbildību pastiprinošs apstāklis ir tas, ka noziedzīgais nodarījums veido recidīvu. Ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas spriedumu apsūdzētajam piespriests piespriests 240 stundu piespiedu darbs.¹²⁷

Savukārt saskaņā ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas 2017.gada 6.aprīļa spriedumu O.N. tiek apsūdzēts KL 180.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Apsūdzētais izdarīja svešas kustamās mantas zādību par kopējo summu 70,88 EUR. Persona ir 23 reizes sodīta bez reģistrētas deklarētas dzīvesvietas, neprecējies, apgādībā 2003.gada dzimusi meita, kuras aprūpi O.N. īsteno tikai brīžos, kad nelieto atkarību izraisošas vielas; ar 9.klašu izglītību; algotu darbu nestrādā; kopš 2017.gada 29.marta iestājies biedrības “Neatkarība Balt.” rehabilitācijas centrā, lai izietu rehabilitācijas un sociālās adaptācijas programmu no apreibinošo vielu atkarības; ir reģistrēti administratīvie pārkāpumi; saskaņā ar apsūdzētā vārdiem – ir konstatēta smaga rakstura saslimšana, kas neietekmē darbspējas. Saskaņā ar KL 47.panta otro daļu tiesa par apsūdzētā O.N. atbildību mīkstinošu apstākli atzīst savas vainas vaļširdīgu atzīšanu un izdarītā nožēlošanu, savukārt saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli atzīst to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Tiesa nosprieda O.N. atzīt par vainīgu KL 180.panta

¹²⁷ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 02.03.2017. spriedums. [nav publicēts]

pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, un noteikt sodu – brīvības atņemšana uz 6 mēnešiem.¹²⁸

Autore, analizējot un pētot minētās lietas, konstatē, ka Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesa 2017.gada 6.aprīļa spriedumā motīvu daļā nomotivēja precīzāk, kādēļ personai tiek noteikts sods brīvības atņemšanas veidā, norādot uz soda noteikšanas vispārīgiem principiem un Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu kopsapulces 2008.gada 1.jūlija lēmuma 15.punktā norādīto rekomendāciju, kas noteic, ka atbildību pastiprinošu apstākļu esamība ir pamats bargāka soda piemērošanai salīdzinājumā ar sodu, kāds būtu piespriežams šādus apstākļus nekonstatējot, secina, ka apsūdzētajam par izdarīto noziegumu ir nosakāms inkriminētā panta sankcijā paredzētais brīvības atņemšanas sods, kas pietuvināts panta sankcijas vidējam apmēram, ar mērķi – veicināt apsūdzētā atbildību resocializācijas pasākumu īstenošanā un soda efektivitātes kritēriju sasniegšanā, ievērojot to, ka O.N. ir atzīts viens atbildību mīkstinošs un viens atbildību pastiprinošs apstākļi. Kā arī plašāk izvērtēja apsūdzētā personību.

Taču 2017.gada 2.marta spriedumā piemēroto sodu piespiedu darbu sods 240 stundu apmērā, pamato tikai ar to, ka piespiedu darbam ir augstākais audzinošais un sabiedrības labumu sniedzošais raksturs, kā arī to, ka brīvības atņemšana šajā gadījumā ir pārāk bargs sods. Savukārt, autore uzskata, ka personai, kura tiek tiesāta 22 reizes, un kura vairākas reizes ir sodīta ar piespiedu darbiem, taču tos neizcieš un rezultātā tie tiek aizstāti ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, tāds sods kā piespiedu darbi – nav lietderīgs un ir pārāk mīksts sods. Līdz ar to, ir pamats secināt, ka tiesa, spriežot par soda veidu, neņem vērā, ka iepriekšējās sodāmības visas saistītas ar mantiska rakstura pārkāpumiem, turklāt to skaits rada zināmu priekšstatu par apsūdzēto personību un faktiski sods par katru nākamo noziedzīga nodarījumu nevar palikt vieglāks.

Ir saskatāma tendence, ka tiesas, nosakot sodu nepilnīgi izvērtē personību, vai atbilstoši neņem vērā atbildību mīkstinošus un pastiprinošus apstākļus, tādējādi ignorējot iepriekš minēto 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmumu, proti, 2.punktā ietverto rekomendāciju, ka tiesai, nosakot sodu, un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu, jāņem vērā izdarītā nodarījuma raksturs un radītais kaitējums, vainīgā personība, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi. Nav pieļaujams, kādu no minētajiem faktiem ignorēt vai pieminēt formāli, neizvērtējot to būtību. Nav pieļaujams, kādam no minētajiem faktiem piešķirt pārāk lielu nozīmi salīdzinājumā ar citiem.¹²⁹

¹²⁸ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 06.04.2017. spriedums. [nav publicēts]

¹²⁹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 15.03.2018.]

Veidojas situācija, ka soda veidi vienādos apstākļos tiek noteikti atšķirīgi, līdz ar to rodas šaubas par taisnīgumu un KL 35.panta noteikto sodu mērķu sasniegšanu, tātad autore atbalsta jau iepriekš izskanējušus ierosinājumus,¹³⁰ izmantojot pēdējo gadu tiesu praksi, izstrādāt attiecīgas vadlīnijas apsūdzības uzturētājiem un tiesai, kas noregulētu taisnīgu soda veidu un mēru izvēlēšanas, vienotu sodu noteikšanas sistēmu, kā arī būtu reāls ieguldījums sodu politikas veidošanā.

Ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas spriedumu persona G tika apsūdzēta KL 180.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. 2018.gada 1.janvārī G, atrodoties alkohola reibumā nozaga 2 pudeles alkohola par summu 19,66 EUR. 2018.gada 6.janvārī G, atrodoties alkohola reibumā, veikalā no tirdzniecības zāles mantkārīgu tieksmju vadīts, nozaga alkohola pudeli 6,29 EUR vērtībā. Un tajā paša dienā, proti 2018.gada 6.janvārī, no cita veikala G nozaga degvīna pudeli par 5,99 EUR. Tātad nedēļas laikā veicot trīs zādzības. Informācija par apsūdzēto – agrāk sodīts 4 reizes, pēdējā sodāmība nav dzēsta, ir deklarēta dzīves vieta, strādā gadījuma darbus, apgādībā esošu personu nav. Tiesa atzina par atbildību mīkstinoši apstākļi vainas vaļširdīgo atzīšanu un izdarītā nožēlošanu visos trīs noziedzīgajos nodarījumos, kā arī to, ka apsūdzētais ir izmantojis tiesības uz sadarbību ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto personu, kas izpaudusies vienkāršāka procesa veida izvēlē. Savukārt atbildību pastiprinoši apstākļi ir, ka noziedzīgie nodarījumi izdarīti alkohola ietekmē, nodarījumi veido nodarījumu recidīvu. Tiesa nosprieda atzīt personu par vainīgu un sodīt ar piespiedu darbu 280 stundu apmērā.¹³¹

Analizējot šo spriedumu, rodas jautājums – trīs noziedzīgi nodarījumi nedēļas laikā, alkohola reibumā, piektā sodāmība – vai tāds sods kā piespiedu darbs 280 stundu apmērā palīdzēs personai turpmāk atturēties no jaunu noziedzīgu nodarījuma izdarīšanas. Tāpat tiesa atzina par atbildību mīkstinošu apstākli to, ka, apsūdzētais ir izmantojis Kriminālprocesa likuma 21.pantā paredzētās tiesības uz sadarbību ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto personu, taču tas ir pretrunā ar 2008.gada 1.jūlijā kopsapulces lēmuma 12.punktu, kur norādīts, ka vienkāršotā procesuālā forma izvēlēšanās krimināltiesisko attiecību noregulēšanā nav atzīstama par atbildību mīkstinošu apstākli, tas varētu tiek ņemts vērā pie soda noteikšanas, jo atbilstoši Kriminālprocesa likuma 499.pantam – viens no kritērijiem, lai krimināllietu varētu izskatīt bez pierādījumu pārbaudes, ir apsūdzētā vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana.

Sava laikā Gratkovska norādīja, ka saucot personu pie kriminālatbildības par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kas veido noziedzīgu nodarījumu atkārtotību, praksē to ļoti

¹³⁰ Liholaja.V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vards. 19.12.2006./Nr.49. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/149555-soda-noteikšanas-principi-likums-un-prakse/> [aplūkots 13.03.2018.]

¹³¹ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 01.02.2018. spriedums [nav publicēts]

bieži vērtē kā vienu izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Protams, šādai interpretācijai nav pamata, bet viedoklis, ka kvalifikācija pēc viena KL panta daļas nozīmē viena noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, jau ir iesakņojies dziļi tiesību piemērotāju apziņā. Teorētiski analizējot kādu kāzusu par noziedzīgu nodarījumu atkārtotību, gan prokurori, gan arī tiesneši parasti pareizi saskata vairākus noziedzīgos nodarījumus. Tomēr, kad jāpauž viedoklis par piespriežamo sodu vai jāpiespriež personai sods par konkrētajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, kas veido atkārtotību, procesa virzītāji izdarīto bieži vērtē nevis kā vairākus, bet kā vienu noziedzīgu nodarījumu. Tāpēc nav retums, ka par vairākiem atkārtoti izdarītiem noziedzīgiem nodarījumiem personai piespriež pārāk vieglu sodu, notiesā nosacīti, piemēro sodu, kas atbilst minimālajam sodam, ko var piemērot par vienu noziedzīgu nodarījumu.¹³²

Attiecībā uz personu G ir redzams, ka tiesa piemēroja pārāk vieglu sodu, kas varētu izskaidrot ar to, ka daudzi tiesneši vēl joprojām KL 46.pantu uztver kā pirms 2012.gada 1.martam grozījumiem un, nosakot soda veidu un mēru, vērtē visu kopā gan izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, gan vainīgā personību, gan atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Izanalizējot spriedumus, autore secināja, ka vairāki spriedumi tika pieņemti, nevērtējot apsūdzētā personību, kā arī nepareizi izprotot KL 46.pantu, jo saskaņā ar KL 46.panta ceturtnās daļas noteikumiem – brīvības atņemšanas sodu par kriminālpārkāpumu un mazāk smagu noziegumu piemēro, ja soda mērķis nav sasniedzams, nosakot kādu no attiecīgā panta sankcijā paredzētajiem vieglāka soda veidiem, savukārt kā personu pie 21 sodāmības var labot tāds sods, kā piespiedu darbi. Kā arī ir būtiski 46.pantu izvērtēt kopumā ar KL 35.panta definēto preventīvo soda mērķi, kuru biežāk ir iespējams panākt, par izdarīto noziedzīgo nodarījumu nosakot inkriminētā panta sankcijā paredzēto bargāko soda veidu – brīvības atņemšana, jo kriminālsodu politika pamatota ar taisnīguma atjaunošanas un prevencijas principiem, kas prezumē tādu krimināltiesisko sodu un līdzekļu piemērošanu, kas atbilst tieši konkrētam gadījumam, tad tiesai, nosakot apsūdzētajam soda veidu, ievērojot KL 46.panta otrajā daļā norādītos soda veidu ietekmējošos apstākļus ir jāizanalizē vainīgas personas personību, kā arī cik tiešam viņš apzinā savu izdarīto noziedzīgo nodarījumu un to nožēlo. Bieži tiek sastapta situācija, ka persona atzīst savu vainu un nožēlo, lai tiesa atzītu to kā atbildību mīkstinošu apstākli un noteiktu mīkstāku sodu, taču grūti spriest, ka persona pie 23.sodāmības var godīgi nozēlot izdarīto noziedzīgo nodarījumu.

¹³² Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255472-kriminalsodu-politikas-reforma-ir-pabeigta/> [aplūkots 16.02.2018.]

Šeit autore piekrīt profesores V. Liholajas teiktajam, ka bieži sodi tiek spriesti pašvaldību interesēs – bezmaksas darbaspēks.¹³³ Bieži sodi tiek piespriesti neadekvāti, neiedziļinoties lietas būtībā, neizanalizējot faktus, bet gan formāli pieņemot minimālos sodus, lai nodrošinātu pašvaldības ar bezmaksas darbaspēku. Autore sliecas domāt, ka tas tiek darīts ar nodomu, jo 10 vai 20 reizes tiesātu noziedznieku pāris mēneši nebrīvē nepārmācīs, viņš jebkurā gadījumā atgriezīsies pie iesāktās nodarbošanās tikai citā, vēl zemākā kvalitātē, jo būs izgājis „īpašas sagatavošanas” kursu ieslodzījuma iestādē. Tad ir labāk, lai strādā pašvaldības labā, tuvāk nākošajai noziedzīgā nodarījuma vietai, vieglāk atrast, tā teikt „acu priekšā”.

Saskaņā ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas 2015.gada 11.februāra spriedumu tika apsūdzēti AF un LS par četrus noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kas paredzēti KL 175.panta otrajā daļā par to, ka AF, personu grupā ar LS pēc iepriekšējas vienošanās, mantkārīgu tiesmju vadīti, svešas kustamas mantas nolaupīšanas nolūkā slepeni nolaupīja cietušajiem piederošās automašīnas. Visas četras reizes bija viens un tas pats scenārijs – AF, realizējot kopīgo noziedzīgo nodomu, kas vērsts uz mantas nozagšanu, domādams, ka viņu noziedzīgas darbības netiek novērotas, ar šķērēm prettiesiski atvēra automašīnas vadītāja puses priekšējās durvis, pēc kā iekāpa automašīnā, apsēdās uz priekšējā vadītāja sēdekļa, ar rokām salauza automašīnas aizdedzes slēdzeni un izrāva elektrovadus, un, tos savienojot, iedarbināja automašīnu, bet LS stāvēja blakus un vēroja apkārtni, lai viņu noziedzīgās darbības netiktu iztraucētas, pēc kā iekāpa automašīnā uz priekšējā pasažiera sēdekļa blakus AF, un viņi no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietas aizbrauca, tādējādi automašīnu nolaupot.¹³⁴

Ir būtiski atzīmēt, ka uz lietas izskatīšanas brīdi persona AF bija iepriekš sešas reizes tiesāta, no kurām divas no sodāmībām uz noziegumu izdarīšanas brīdi bija dzēstas. Savukārt, LS ir Latvijas Republikas pilsonis, kuram ir deklarēta dzīvesvieta, neprecējies, apgādībā esošu personu nav, ir ieguvis 1.līmeņā profesionālo augstāko izglītību, strādā algotu darbu, tiek pozitīvi raksturots darba vietā, kā arī ir saņēmis atzinības rakstus Rīgas celtniecības koledžā, veselības traucējumu viņam nav. Persona uz lietas izskatīšanas brīdi iepriekš nav tiesāta.

Tiesa neatstāja bez ievērības faktu, ka AF ir gribas diktēts lēmums apturēt savu līdzšinējo dzīvesveidu, lai pēc soda izciešanas izskatāmā kriminālprocesā veidotu jaunu uzvedības modeli, taču no apsūdzētā tiesas sēdē sniegtiem paskaidrojumiem un personību raksturojošiem faktoriem, tiesa nebija guvusi pārliecību par to, ka AF, neizciešot reālu brīvības atņemšanas sodu, spēs izveidot kādas pozitīvas pārmaiņas esošajā dzīvesveidā, vērtību organizācijā un racionālā uzvedības korekcijā. Minētais ļāva tiesai secināt, ka sabiedrības drošības nolūkos,

¹³³ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteikšana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

¹³⁴ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2015.gada 11.februāra spriedums [nav publicēts]

tieši konkrētā persona jāizolē no sabiedrības un ierastā dzīvesveida, lai pēc iespējas samazinātu iespējamos riskus fizisko un juridisko personu īpašuma apdraudējumiem, tādēļ apsūdzētajam AF par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem tika noteikts reāls brīvības atņemšanas sods. Savukārt, lemjot jautājumu par apsūdzētajam LS piespriežamā kriminālsoda veidu, tiesa ņēma vērā, ka apsūdzētais ir izdarījis četrus smagus noziegumus, kā rezultātā cietušajiem nodarīts materiālais kaitējums, kas nav atlīdzināts. Ievērojot noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, tiesa atzina, ka vainīgajam par izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem ir nosakāms brīvības atņemšanas sods. Tiesa saskaņā ar KL 47.pantu otro daļu par apsūdzēto AF un LS atbildību mīkstinošu apstākli visos četros noziedzīgos nodarījumos atzina savas vainas vaļširdīgu atzīšanu un izdarītā nožēlošanu. Tāpat tiesa ņēma vērā apstākli, ka apsūdzētie AF un LS ir izmantojuši Kriminālprocesa likuma 21.pantā paredzētās tiesības uz sadarbību ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto personu, kas izpaudies vienkāršāka procesa veida izvēlē, tādā veidā nodrošinot efektīvāku krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, taču to neatzina par patstāvīgu atbildību mīkstinošu apstākli KL 47.panta izpratnē, bet ņēma vērā pie soda noteikšanas kā personību raksturojošu faktoru. Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā, nevis jāpārraksta AF atbildību pastiprinošu apstākli visos četros noziedzīgos nodarījumos atzina to, ka noziedzīgie nodarījumi veido noziegumu recidīvu. Apsūdzētā LS atbildību pastiprinošos apstākļus tiesa nekonstatēja. Tiesa nosprieda AF atzīt par vainīgu visos četros noziedzīgos nodarījumos un saskaņā ar KL 50.panta pirmo daļu, pilnībā saskaitot piespriestos sodus, AF noteica sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības – brīvības atņemšanu uz 2 gadiem 4 mēnešiem. Arī LS atzīts par vainīgu visos četros noziedzīgos nodarījumos un saskaņā ar KL 50.panta pirmo daļu, pilnībā saskaitot piespriestos sodus, LS noteikts galīgais sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības – brīvības atņemšana uz 2 gadiem. Saskaņā ar KL 55.panta pirmo daļu LS brīvības atņemšana noteikta nosacīti, ar pārbaudes laiku 2 gadiem.¹³⁵

Taču par pirmās instances tiesas spriedumu apsūdzētie AF un LS iesniedza apelācijas sūdzības, lūdzot mīkstināt noteikto brīvības atņemšanas sodu, norādot, ka piespriestais sods ir pārāk bargs. Savukārt, LS norāda, ka pirmās instance tiesa nav ņēmusi vērā viņa personību, kā arī to, ka savu darbību prettiesiskumu ir apzinājis un apņēmis novērst cietušo īpašumtiesību apdraudējumu, kompensējot radītos zaudējumus. Tāpat uzskata par nepieciešamu vērst uzmanību uz to, ka visi četri noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti vienas nakts laikā. Apsvērusi apelācijas sūdzību motīvus, iepazīsies ar prokurores viedokli, kā arī pārbaudījusi krimināllietas materiālus, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija konstatēja, ka

¹³⁵ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 11.02.2015. spriedums [nav publicēts]

apsūdzētā AF apelācijas sūdzība ir noraidāma, bet apsūdzētā LS apelācijas sūdzība ir apmierināma un Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 2015.gada 11.februāra spriedums ir atceļams daļā par LS noteikto sodu, motivējot to, ka uz brīdi, kad lieta tiek skatīta Rīgas apgabaltiesā, LS ir atlīdzinājis cietušajiem daļu no radītā kaitējuma. Ņemot vērā minēto, tiesu kolēģija uzskatīja, ka ir pamats par apsūdzētā LS atbildību mīkstinošu apstākli saskaņā ar KL 47.panta pirmās daļas 3.punktu atzīt to, ka viņš labprātīgi atlīdzinājis cietušajiem ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu. Kā arī ņemot vērā to, ka apsūdzētā LS personība kopumā tiek raksturota pozitīvi, ir konstatēti divi atbildību mīkstinošie apstākļi un nav konstatēti atbildību pastiprinošie apstākļi, tiesu kolēģija uzskatīja, ka, nosakot galīgo sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības saskaņā ar KL 50.panta pirmo un trešo daļu, ir piemērojams sodu daļējas saskaitīšanas princips. Līdz ar to piemērota sodu daļēja saskaitīšana un galīgais sods LS noteikts piespiedu darbi uz 350 stundām.¹³⁶

Jebkura stadijā un instancē vainīga persona var atzīt vainu, atlīdzināt cietušajam radīto kaitējumu vai jebkādā veidā gūt papildus mīkstinošus apstākļus, taču autore uzskata, ka apelācijas instancei jāvērtē, kas bija uz pirmās instances tiesas sprieduma pieņemšanas brīdi, jo nereti rodas situācija, ka apsūdzētais rajona tiesā vainu neatzina, bet saņemot diezgan bargu sodu, apgabaltiesā, lai gūtu mīkstinošu apstākli, atzīst vainu, ko var uztvert kā necieņu pret tiesu. Tāpat šajā gadījumā apsūdzētais atlīdzinājis cietušajiem kaitējuma kompensācijas daļu tikai uz lietas izskatīšanu apelācijas instancē. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija nolēma atzīt šo faktu kā atbildību mīkstinošu apstākli, kas pēc autores domām ir pareizi, taču autore uzskata, ka tas nevar būt par pamatu mainīt soda veidu un būtu lietderīgāk samazināt soda mēru, jo sava viedokļa maiņa vai cita mīkstinoša apstākļa gūšana uz laiku, kad lieta tiek skatīta apgabaltiesā, var uzskatīt par tiesas maldināšanu, kā arī necieņu pret tiesu un apsūdzību. Kā arī saskaņā ar Latvijas Republikas Augstākās tiesas tiesu prakses apkopojumu par sodu noteikšanu, saskaitīšanu un aizstāšanu par nepareizu atzīts uzskatīt par atbildību mīkstinošu apstākli to, ka apsūdzētais atlīdzinājis cietušajiem kaitējuma daļu, ja, lai to varētu atzīt kā atbildību mīkstinošu, zaudējums jāatlīdzina pilnībā.¹³⁷

Tai pat laikā 2015.gada 8.jūnijā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija nolēma neatzīt vainas atzīšanu apelācijas tiesā kā atbildību mīkstinošu apstākli, apelācijas instances tiesā apsūdzētais savu vainu nozieguma izdarīšanā, ka paredzēts KL 180.panta pirmajā daļā, atzina pilnībā. Krimināllietu tiesu kolēģijas ieskatā šāds apstāklis nav atzīstams par apsūdzētā

¹³⁶ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 04.06.2015. spriedums [nav publicēts]

¹³⁷ Liholaja V. Tiesu prakse sodu noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem, sodu saskaitīšanā un aizstāšanā. Krimināllikuma 50., 51., 52.pants.Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/Petijums%20par%20sodiem%20KL%2050_51_52_pants.doc [aplūkots 07.04.2018.]

atbildību mīkstinošu apstākli. Vaļsirdīgā atzīšanas un izdarītā nožēlošana kopumā liecina par personas vēlēšanos neizdarīt likumpārkāpumus turpmāk. Apsūdzētais tikai pirmās instances tiesas notiesājošā sprieduma ietekmē atzina savu vainu apelācijas instances tiesā nolūkā panākt soda mīkstināšanu, tādējādi Krimināllietu tiesu kolēģija neguva pārliecību par to, ka apsūdzētais patiesi nožēloja izdarīto.¹³⁸

Augstākā tiesa atzīst, ka par apsūdzētā atbildību mīkstinošu tādu apstākli, kuru nebija konstatējusi pirmās instances tiesa un kuru pirmās instances tiesa, nosakot sodu, nebija ņēmusi vērā, apelācija instances tiesai jāmīkstina apsūdzētajam noteiktais sods. Kā arī Augstākā tiesa atzīst, ka apelācijas instances atzinums, par to, ka pirmās instances tiesa, nosakot sodu, novērtējusi KL 46.panta paredzētos soda noteikšanas vispārīgos principus, ir pretrunā ar pašas apelācijas instances tiesības rīcību, atzīstot par apsūdzētā atbildību mīkstinošu tādu apstākli, ko pirmās instances tiesa nebija konstatējusi, vienlaikus atstājot negrozītu apsūdzētajam ar pirmās instances tiesas spriedumu noteikto sodu. Jaunu KL 46.panta ietverto apstākļu, tostarp KL 47.pantā paredzēto atbildību mīkstinošo apstākļu konstatēšana, ir pamats soda mēra pārskaitīšanai, ja sods bija noteikts, neņemot vērā šos apstākļus.¹³⁹

Šāda atziņā izriet no tiesību doktrīnā paustā viedokļa par KL 46.pantā paredzēto soda noteikšanas vispārīgo principu un KL 47.pantā noteikto atbildību mīkstinošo apstākļu jēgu un nozīmi. Analizējot KL 46.pantu, likumdevējs ir noformulējis noteikumus, kas apzīmēti kā soda noteikšanas vispārīgie principi, un kuri obligāti ņemami vērā, nosakot sodu katrā konkrētā gadījumā, savukārt, analizējot KL 47.pantu, norādīts, ka katram atbildību mīkstinošajam apstāklim ir savs saturs, jēga un ietekme soda noteikšanas procesā, bet no KL 47.panta pirmajā daļā ietvertās norādes “par atbildību mīkstinošiem atzīstami šādi apstākļi” izriet, ka, konstatējot tajā norādītos apstākļus, tie obligāti atzīstami par atbildību mīkstinošiem.¹⁴⁰

Jāatzīmē, ka arī Augstākā tiesa atzīst, ka, konstatējot papildus mīkstinošo apstākli, ir būtiski izvērtēt to, kā arī jāizvērtē tā saturu, jēgu un ietekmi uz soda noteikšanas procesu un ir pamats soda mēra pārskatīšanai, nevis soda veida mainīšanai. Līdz ar to, ir pamats uzskatīt, ka gadījumā, kur apelācijas instance tiesa apsūdzētajam LS nomainot soda veidu, rīkojas nekorekti, un būtu pareizāk pārskatīt un samazināt soda mēru.

Autore, analizējot dažādus spriedumus, konstatēja, ka vairākos spriedumos tika piemērots daļējas sodu saskaitīšanas princips. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa saskaņā ar 2017.gada 7.decembra spriedumu par septiņiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas tika kvalificēti atbilstoši KL 180.panta pirmai daļai un KL 175.panta pirmai daļai, kopumā

¹³⁸ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģija 08.06.2015. spriedums [nav publicēts]

¹³⁹ Latvijas Republikas Augstākā tiesas 17.03.2016. lēmums Nr. SKK-4/2016, krimināllietā Nr. 11370047413 [nav publicēts]

¹⁴⁰ Krastiņš.U., Liholaja.V., 2015, 204.lpp, 208.lpp

piesprieda DB sodu – brīvības atņemšanu uz 11 mēnešiem, taču, piemērojot KL 50.panta pirmo daļu, galīgo sodu noteica, daļēji saskaitot noteiktus sodus, un galīgo sodu noteica brīvības atņemšanu uz 8 mēnešiem. Taču DB ir Latvijas Republikas nepilsonis, ar astoņu klašu izglītību, apgādājamo nav, nestrādā, agrāk tiesāts. Saskaņā ar KL 47.panta otro daļu par apsūdzētā DB atbildību mīkstinošu apstākli atzīts, ka viņš vaļširdīgi atzinies un nožēlo izdarīto. Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu par apsūdzētā DB atbildību pastiprinošu apstākli atzīts tas, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīga nodarījuma recidīvu. Tiesa norādīja, ka ņemot vērā izdarīto noziedzīgo nodarījumu raksturu, smagumu un kaitīgumu, ievērojot KL 35.pantā noteikto soda mērķi, kas ir vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai šī persona un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, turklāt ņemot vērā apsūdzētā DB personību, proti, ka DB ir agrāk sodīta persona, kura izdarījusi jaunus noziedzīgus nodarījumus, kas norāda uz to, ka apsūdzētais ir tendēts uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, un iepriekš izciestie sodi par izdarītajiem noziegumiem nav bijis pietiekams pamats izdarīt secinājumus par līdzšinējas uzvedības nepieļaujamību un pēc iepriekšējo sodu izciešanas nav labojies, bet gan turpinājis izdarīt jaunus noziedzīgus nodarījumus, sods apsūdzētajam nosakāms īslaicīgas brīvības atņemšanas veidā panta sankcijās noteiktās robežās. Piemērojot minēto soda veidu, īslaicīga brīvības atņemšana, tiks panākts KL 35.panta paredzētais soda mērķis. Alternatīvi piemērojamais sods – piespiedu darbs nesasnies soda mērķi konkrētajā gadījumā, jo DB ir iepriekš ticis sodīts ar brīvības atņemšanas sodu, bet secinājumus nav izdarījis. Ņemot vērā, ka DB izdarījis septiņus noziedzīgus nodarījumus, galīgais sods nosakāms atbilstoši KL 50.panta pirmajai daļai, daļēji saskaitot noteiktos sodus.¹⁴¹

Kā skaidroja I.Gratkovska, pamatojot grozījumus KL, esošais KL 50. un 51.pants nenodrošina samērīga un taisnīga soda piemērošanu. Lai novērstu to, ka apsūdzētajam varētu tikt piespriests neadekvāti bargs galīgais sods par vairākiem noziedzīgajiem nodarījumiem, ar likuma grozījumiem tiek mainīti sodu saskaitīšanas principi KL 50. un 51.pantā pēc vairākiem nodarījumiem un spriedumiem pēc līdzības ar Latvijas 1933.gada Sodu likuma 58.pantā noteikto, t.i., ka kopējais soda apmērs vai laiks drīkst pārsniegt maksimālo soda apmēru vai laiku, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem, bet ne vairāk kā par pusi no maksimālā soda apmēra vai laika, kāds paredzēts par smagāko no izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem.¹⁴²

¹⁴¹ Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 08.12.2017. spriedums [nav publicēts]

¹⁴² Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11 Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/255472-kriminalodu-politikas-reforma-ir-pabeigta/> [aplūkots 16.02.2018.]

Autore uzskata, ka soda veids brīvības atņemšana – ir taisnīgi noteikts, taču daļēji saskaitīt sodus var personai par pirmo vai otro noziegumu, jo tad var uzskatīt, ka personas ir kļūdījusies, taču pēc trešās reizēs to var uztvert kā sistēmu, jo noziedzīgi nodarījumi veikti sistemātiski, un ka persona ir agrāk sodīta, tātad to var uzskatīt, ka tiesa nepietiekoši izanalizēja DB personību, saskaitot sodus daļēji. To situāciju, ka vairākos spriedumos ir redzams daļējas saskaitīšanas princips var pamatot ar to, ka pirms 2013.gada 1.aprīļa grozījumiem KL atkārtotība bija kvalificējošā pazīme, taču tagad personas saucamas pie kriminālatbildības un sodāmas par katru noziedzīgu nodarījumu saskaņā ar tām KL normām, kuras bija spēkā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas laikā, tātad bez kvalificējošās pazīmes – atkārtotība. Līdz ar to, autore uzskata, ka šajā situācijā personai, lai sasniegtu soda mērķi, būtu lietderīgāk sodu saskaitīt pilnībā.

Saskaņā ar Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2018.gada 9.janvāra spriedumu AM tika apsūdzēts pēc KL 180.panta pirmās daļas ar īslaicīgu brīvības atņemšanu uz 3 mēnešiem. Saskaņā ar KL 50.panta piekto daļu tiesa pilnīgi pieskaitīja sodu, kas noteikts ar Aizkraukles rajona tiesas 2017.gada 18.decembra spriedumu, un galīgais sods AM noteikts brīvības atņemšana uz 4 mēnešiem un 4 dienām. Nosakot sodu AM galīgo sodu, tiesa ņēma vērā KL 50.panta piektās daļas nosacījumus un uzskatīja, ka, saskaitot AM piespriestos sodus pēc vairākiem spriedumiem, ņemot vērā apsūdzētā personību, ir jāpiemēro pilnīgs sodu saskaitīšanas princips. Savukārt par personību ir noskaidrots, ka AM ir neprecējies, ar pamatizglītību, apgādībā viena nepilngadīga persona, kā arī ir piemērots apsūdzētā statuss citos kriminālprocesos.¹⁴³

Nosakot sodu pēc noziedzīgu nodarījumu kopības saskaņā ar KL 50.panta piekto daļu, tiesa piemēroja pilnīgu sodu saskaitīšanas principu, norādot uz apsūdzētā personību, tātad trūkst izvēlēta pilnīgā soda saskaitīšanas principa motivācija, jo nevarētu teikt, ka ir plaša informācija par personību. Šāda sodu prakse neatbilst Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu kopsapulces 2008.gada 1.jūlija lēmuma 33.punktā norādītajai rekomendācijai, ka “nosakot galīgo sodu pēc vairākiem spriedumiem, tiesai jāmotivē gan galīgā soda neteikšanas kārtības izvēle, gan arī soda apmērs.”¹⁴⁴

Izpētot Tiesu Informatīvajā sistēmā esošos nolēmumus tika konstatēts, ka nereti tiesā ienāk sodu izpildes lietas, kurā Valsts probācijas dienests vēršas tiesā ar iesniegumu par kriminālsoda – piespiedu darbs – aizstāšanu ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, jo piespiedu darbi netiek pildīti. Jāsecina, ka bieži notiesātie neapzinās sava izdarītā noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu arī pēc soda izpildīšanas un nevēlās laboties, kā arī tādu attieksmi var uzskatīt par

¹⁴³ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 09.01.2018. spriedums [nav publicēts].

¹⁴⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 15.03.2018.]

nihilistisku, taču apsūdzēto raksturot kā necienīgu un tādu, kurā izpaužas godbijības trūkums. Tātad tiesai pirms soda veida noteikšanas jāvērtē apsūdzētā personība un viņa uzvedība tiesas sēdē, lai saprastu, vai tā tiešām ir vaļširdīga atzīšanās, kā arī jāvērtē, vai apsūdzētais ar 20 sodāmībām un, 23 gadus atrodoties ieslodzījuma vietā, var patiesīgi nožēlot. Ja tiesa, izvērtējot visus tos apstākļus, konstatējusi, ka vainīgais tiešām vaļširdīgi atzīst savu izdarīto un nožēlo, tad arī piespiedu darbs var būt personībai atbilstošs un efektīvs soda veids.

4.2. Soda veidu un mēru noteikšana par laupīšanu

Saskaņā ar KL 176.panta pirmo daļu par svešas kustamas mantas nolaupīšanu, ja tā saistīta ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu (laupīšana), soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz pieciem gadiem vai ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem. Atbilstoši KL 176.panta otrajai daļai par laupīšanu, ja to izdarījusi personu grupa pēc iepriekšējas vienošanās vai ja tā izdarīta, iekļūstot dzīvoklī vai citā telpā, vai ja tā izdarīta no mantas glabātavas, ietaises, kas savieno glabātavas, vai transportlīdzekļa, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz astoņiem gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem. Saskaņā ar KL 176.panta trešo daļu par laupīšanu, ja tā izdarīta lielā apmērā vai ja to izdarījusi organizēta grupa, kā arī par narkotisko, psihotropo, stipri iedarbīgu, indīgu vai radioaktīvo vielu, sprāgstvielu, šaujāmieroču vai munīcijas laupīšanu, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no trim līdz divpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem. Savukārt saskaņā ar KL 176.panta ceturto daļu par laupīšanu, ja tā izdarīta, lietojot šaujāmieročus vai sprāgstošas vielas, vai ja tā saistīta ar smagu miesas bojājumu nodarīšanu cietušajam, vai ja tā izraisījusi citas smagas sekas, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz piecpadsmit gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas, un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem.

Svarīgākās pazīmes zādzības norobežošanai no laupīšanas ir šo noziedzīgo nodarījumu objekts un objektīvā puse. Zādzības objekts ir īpašuma intereses, bet laupīšana apdraud vienlaikus divus objektus – īpašuma intereses un personu. Ar personas apdraudējumu laupīšanas gadījumā saprot briesmas personas veselībai un dzīvībai. Šīs intereses tiek apdraudētas, ja mantas ieguves nolūkā reāli nodarīts personas dzīvībai un veselībai bīstams kaitējums, vai arī izteikti draudi to darīt.

No krimināltiesību teorijā un praksē izteiktajām atziņām izriet, ka vardarbība laupīšanā var būt vainīgas personas tieša iedarbība uz cietušo personu, lai iegūtu vai paturētu svešu mantu.¹⁴⁵

Autore ievērojusi, ka bieži tiesu praksē vienā un tajā pašā procesā, vai dažādos procesos tiek lietoti gan vārds zādzība, gan laupīšana. Atbilstoši KL tie ir divi dažādi nozieguma veidi, kriminālatbildības panti un dažādi piemērojami sodi. Tāpēc autore nolēma izpētīt tiesas spriedumus, kuros apsūdzētie saukti pie atbildības atbilstoši KL 176.panta attiecīgajai daļai.

Saskaņā ar Jelgavas tiesas 2016.gada 2.februāra spriedumu persona M tiek apsūdzēts KL 176.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. M, būdams alkohola ietekmē, uz ielas satika nepazīstamu vīrieti L un sarunas gaitā lūdza iedot 4 eiro. L labprātīgi iedeva prasītos 4 eiro, pēc kā M ieraudzīja L rokās mobilo telefonu. Persona M palūdza iedot telefonu, jo viņam esot steidzīgi jāpiezvana. L iedeva telefonu, bet, redzot, ka M negrasās zvanīt, baidoties no tā, ka M varētu piesavināties viņa telefonu, paņēma no M rokām savu telefonu, ielika bikšu kabatā un devās prom. M sekoja L, veicot vairākus sitienus ar dūri pa galvu un kaklu, notrieca zemē un atņēma telefonu, nodarot cietušajam L zaudējumus par kopējo summu 184,56 EUR apmērā. Apsūdzētais agrāk divas reizes tiesāts arī par tāda paša rakstura noziegumiem, proti atbilstoši KL 176.panta pirmajai daļai, kā arī viņam ir ļoti daudz spēkā esošu administratīvo sodu. Par apsūdzētā M atbildību mīkstinošu apstākli saskaņā ar KL 47.panta otro daļu atzīta vainas vaļsirdīga atzīšana un izdarītā nožēlošana. Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 12.punktu par apsūdzētā M atbildību pastiprinošu apstākli tiesa atzina to, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola ietekmē. Tiesa nosprieda atzīt par vainīgu personu M un sodīt ar piespiedu darbu 280 stundas, bez mantas konfiskācijas.¹⁴⁶

Tiesa motivēja tādu sodu ar to, ka, ņemot vērā iepriekš minēto, noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, apsūdzētā M personību un viņa kritisko attieksmi pret izdarīto, tiesa uzskata, ka KL 35.pantā noteiktā soda mērķa sasniegšanai, tas ir, lai vainīgā persona tiktu sodīta par izdarīto noziedzīgo nodarījumu un lai tiktu panākts, ka notiesātais un arī citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, apsūdzētajam M nav nosakāmi likumā paredzētie bargākie sodi, kas saistīti ar brīvības atņemšanu. Tiesas ieskatā personas materiālais stāvoklis ierobežo iespēju noteikt naudas sodu, un tādējādi konkrētajā gadījumā apsūdzētajam nosakāms sods piespiedu darba veidā, kas ir adekvāts izdarītajam noziedzīgajam nodarījumam un tas būtu audzinošāks par citiem iepriekš minētā panta sankcijā paredzētajiem sodiem, tas disciplinēs apsūdzēto, turklāt viņa uzvedību piespiedu darbu

¹⁴⁵ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 31.08.2010. lēmumu lietā SKK-408/2010, krimināllietā Nr.11380081509. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3996> [aplūkots 19.03.2018.]

¹⁴⁶ Jelgavas tiesas 02.02.2016. spriedums [nav publicēts]

veikšanas laikā kontroles arī Valsts probācijas dienests, tādējādi samazinot iespēju izdarīt citus likumpārkāpumus, bet vienlaicīgi sniedzot sabiedrībai labumu ar savu darbu. Tāpat tiesa atzīst, ka izolācija no sabiedrības nav mērķtiecīga un tā neradīs pozitīvas pārmaiņas apsūdzētā personībā. Izlemjot jautājumu par nosakāmā soda mēru, tiesa ņem vērā, ka apsūdzētajam M lietā konstatēts viens atbildību mīkstinošs un pastiprinošs apstākļi.

Diez vai tāda motivācija atzīstama par pārliecinošu un pamatotu, tāpat no sprieduma nevar izsecināt, kāpēc tieši tāds brīvības atņemšanas sods sekmēs soda mērķa sasniegšanu, kā arī neraugoties uz to, ka persona apdraudēja cietušā veselību, par noziegumu piespriests sods piespiedu darba veidā, kas atbilstoši autores domām ir pretrunā ar judikatūrā norādīto, ka “pēc Krimināllikuma jēgas atbildību pastiprinoša apstākļa esamība jau pati par sevi nedod iespēju tiesai noteikt panta sankcijā paredzēto minimālo sodu.”¹⁴⁷

Kā arī saskaņā ar KL 41.panta otro daļu vainīgās personas mantiskais stāvoklis ir ņemams vērā, nosakot naudas soda kā pamatsoda apmēru, taču tas nevar būt kritērijs soda veida izvēlei. Nosakot vainīgajam soda veidu, jāievēro KL 46.panta otrajā daļā norādītie soda veidu ietekmējošie apstākļi un apsūdzētā mantiskais stāvoklis nevar būt par iemeslu, lai liegtu viņam piemērot naudas sodu un noteiktu smagāku sodu.¹⁴⁸

Analoģiski apsvērumi par soda veida izvēles kritērijiem attiecināmi arī uz soda veidu - piespiedu darbu. Apstākļi, ka vainīgais izcieš brīvības atņemšanas sodu cietumā, neietilpst to apstākļu lokā, kas saskaņā ar KL 46.panta otro daļu ņemami vērā, nosakot vainīgajam soda veidu. Vienīgais apstākļi, kas liedz piemērot vainīgajai personai piespiedu darbu, norādīts KL 40.panta otrajā daļā, proti, piespiedu darbs nav piemērojams darbnespējīgām personām. Augstākā tiesa 2017.gada 27.septembra lēmumā atzina, ka abu zemāko instanču tiesas, nosakot apsūdzētajam soda veidu, nepareizi piemērojušas KL 46.panta otro daļu un tādējādi pieļāvušas Kriminālprocesā likuma 574.panta 1.punktā norādīto KL pārkāpumu, kura dēļ apelācijas instances tiesas lēmums daļā par apsūdzētajam noteikto sodu atceļams un lieta šajā daļā nosūtāma jaunai izskatīšanai apelācijas instances tiesā.¹⁴⁹

Ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 27.decembra spriedumu persona A tiek apsūdzēts KL 176.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. A izdarīja svešas kustamas mantas nolaupīšanu, kas saistīta ar vardarbību. A, izkāpjot no sabiedriskā transporta, sāka sekot personai B, kura bija izkāpusi no tā paša sabiedriskā transporta un, ejot runāja pa telefonu. A, mantkārīgu motīvu vadīts, nolūkā prettiesiski iegūt svešu mantu, no aizmugures pieskrēja B, satverot viņas rokas, tā ierobežojot kustības un pretošanos, nogāza

¹⁴⁷ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr.SKK-01-74/06, krimināllieta Nr.1089187503 [nav publicēts]

¹⁴⁸ Augstākās tiesas 29.04.2014. lēmums lietā Nr.SKK-150/2014, krimināllieta Nr.11518003013 [nav publicēts]

¹⁴⁹ Augstākās tiesas 27.09.2017. lēmums lietā Nr.SKK-449/2017, krimināllieta Nr.11130032516 [nav publicēts]

zemē, pielietojot fizisku spēku, cenšoties iegūt telefonu. B tika nodarīti miesas bojājumi un nolaupīta kustamā manta. Cietusī B uzturēja prasību kompensēt mantisko zaudējumu par summu 197,50 EUR apmērā un kompensēt morālo aizskārumu 3000,00 EUR apmērā. Apsūdzētais ir agrāk tiesāts 12 reizes. Saskaņā ar KL 47.panta otro daļu tiesa par apsūdzētā atbildību mīkstinošu apstākli atzina savas vainas vaļširdīgu atzīšanu un izdarītā nožēlošanu, savukārt saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli atzina to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Tāpat tiesa ņēma vērā, ka apsūdzētais ir izmantojis Kriminālprocesa likuma 21.pantā paredzētās tiesības uz sadarbību ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto personu, kas izpaudusies vienkāršāka procesa veida izvēlē, tādā veidā nodrošinot efektīvāku krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, taču tas nav atzīstams par patstāvīgu atbildību mīkstinošu apstākli KL 47.panta izpratnē, bet tiek ņemts vērā pie soda noteikšanas, jo atbilstoši Kriminālprocesa likuma 499.pantam viens no kritērijiem, lai krimināllietu varētu izskatīt bez pierādījumu pārbaudes, ir apsūdzētā vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana. Tiesa nosprieda A atzīt par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, un noteikt sodu – brīvības atņemšanu uz 1 gadu 6 mēnešiem ar probācijas uzraudzību uz 2 gadiem. Kā arī noteikt cietušajai kaitējuma kompensāciju par mantisko zaudējumu 197,50 EUR apmērā un morālo aizskārumu 3000 EUR apmērā.¹⁵⁰

Tiesa pamatoja izvēlēto sodu ar lietā esošajiem materiāliem un apsūdzētā tiesas sēdē sniegtiem paskaidrojumiem, personas raksturīgajām īpašībām – apsūdzētais, būdams ekonomiski aktīvā vecumā, bez būtiskiem veselības traucējumiem, tomēr ir persona ar izteikti zemu subjektīvās uzvedības kontroles līmeni, kas savus sociālos aspektus un intereses tendenciozi risina ar prettiesiskām darbībām, neņemot vērā sabiedrībā pastāvošās tiesību normas un sabiedrības intereses kopumā, tā kā konstatējams, ka A kopš 1987.gada ar zināmu regularitāti jau ir 12 reizes sodīta persona par dažāda rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, kuros faktiski ir konstatējams nodarbošanās raksturs. Turklāt ir būtisks fakts, ka jauns noziedzīgs nodarījums šajā lietā ir izdarīts nedzēstas sodāmības laikā, kas norāda uz to, ka iepriekš noteiktais kriminālsods brīvības atņemšanas veidā par analogiska rakstura noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tomēr nav sasniedzis KL 35.pantā definētos prevencijas uzdevumus, un to objektīvi apstiprina soda efektivitātes redzamākais kritērijs – recidīvs. Tāpat tiesa novērtēja, ka apsūdzētajam piemīt zināma veida paškritiska attieksme pret izdarīto un ir gribas diktēts lēmums pēc atbrīvošanās no apcietinājuma iespējami īsā laikā īstenot ekonomisko aktivitāti, lai atlīdzinātu cietušajai nodarīto kaitējumu, taču, tiesas ieskatā, minētais būtiski

¹⁵⁰ Rīgas pilsētas Pārdaugavas 27.12.2017. tiesas spriedums [nav publicēts]

neietekmē apsūdzētā personības novērtējumu un nevar radīt zināmu priekšrocību soda noteikšanā.

Autore piekrīt Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 27.decembra spriedumam, jo uzskata, ka turpmāka recidīva novēršanā un sabiedrības drošības nolūkos apsūdzētajam par izdarīto noziegumu, kas kvalificējas atbilstoši KL 176.panta pirmajai daļai un ir pastiprinošs apstāklis, būtu tiesiski nosakāms tikai un vienīgi brīvības atņemšanas sods. Līdz ar to, apsūdzētajam noteiktais sods piespiedu darba veidā ar Jelgavas tiesas spriedumu nav samērīgs un personu, kura agrāk ir sodīta par tāda rakstura noziedzīgiem nodarījumiem, piespiedu darbi neatturēs no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas.

Tāpat scenārijs ir līdzīgs – fiziska vardarbība, pretošanās ierobežošana, svešas mantas iegūšana, persona nestrādā, bez deklarētas dzīvesvietas, iepriekš tiesāts, taču pirmajā gadījumā sods ir nosakāms piespiedu darba veidā, savukārt otrajā – brīvības atņemšana. Līdz ar to, saskaņā ar autores domām, salīdzinot sodus, secināms, ka sodi ir netaisnīgi un nesamērīgi, kas norāda uz to, ka Latvijā nav vienotas sodu noteikšanas sistēmas. Autore uzskata, ka Latvijā būtu izstrādājamas sodu noteikšanas vadlīnijas, iekļaujot sodu noteikšanu saskaņā ar punktu sistēmu, kurā detalizēti varētu atrunāt katru konstatētu apstākli, veicot elementāru matemātisku aprēķinu, kas, noslēgumā summējot, ļautu noteikt personai atbilstošu soda veidu un mēru.

Saskaņā ar Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas spriedumu persona D atzinusi par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzēta noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. D izdarīja svešas kustamās mantas nolaupīšanu, kas saistīta ar vardarbību. D uz ielas piegāja pie personas E un, mantkārīgu tieksmju vadīts, nolūkā nolaupīt svešu kustamo mantu, pielietojot spēku, ne mazāk kā trīs reizes ar rokām rāva E no pleca somu. Pēc tam D, pārvarot E pretošanos, izrāva viņai somu 139 EUR vērtībā, bet E nokrita uz ielas, tādējādi D ar savām darbībām nodarīja E fiziskas sāpes, t.i., pielietojot vardarbību. Kā arī D ar savām darbībām nodarīja E piederošās mantas 622,47 EUR vērtībā nolaupīšanu. Tā kā E lielāko daļu nolaupīto mantu tiesas procesa laikā atguva, kaitējuma kompensācija nav pieteikta. Apsūdzētais ir 10 reizes sodīts (iepriekšējās sodāmības atbilstoši KL 175. un 180. pantam), personai ir administratīvie pārkāpumi, apgādājamo personu nav, nav reģistrēta deklarēta dzīvesvieta. Saskaņā ar KL 47.panta otro daļu tiesa par apsūdzētā atbildību mīkstinošu apstākli atzina savas vainas atzīšanu un izdarītā nožēlošanu. Tāpat tiesa ņēma vērā, ka apsūdzētais ir izmantojis Kriminālprocesa likuma 21.pantā paredzētās tiesības uz sadarbību ar kriminālprocesa veikšanai pilnvaroto personu, kas izpaudusies vienkāršāka procesa veida izvēlē, tādā veidā nodrošinot efektīvāku krimināltiesisko attiecību taisnīgu noregulējumu, taču norādīja, ka tas nav atzīstams par patstāvīgu atbildību mīkstinošu apstākli KL 47.panta izpratnē, bet tiek ņemts vērā pie soda noteikšanas, jo atbilstoši Kriminālprocesa likuma 499.pantam ir viens no kritērijiem, lai krimināllietu varētu izskatīt bez

pierādījumu pārbaudes, ir apsūdzētā vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana. Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošo apstākli atzina to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Tiesa nosprieda atzīt D par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, un noteikt sodu – brīvības atņemšanu uz 1 gadu 6 mēnešiem ar probācijas uzraudzību uz 2 gadiem.¹⁵¹

Spriedumā norādīts, ka tiesa vērtēja un ņēma vērā, ka apsūdzētais ir vairākkārt sodīta persona par dažāda rakstura noziegumu izdarīšanu un jauns noziedzīgs nodarījums ir izdarīts papildsoda – probācijas uzraudzība – izciešanas laikā, turklāt, būdams atbrīvots pēc soda izciešanas 2016.gada 28.februārī par laupīšanas izdarīšanu, un šajā lietā laupīšana ir izdarīta 2016.gada 12.martā, tas ir, pēc nepilnām divām nedēļām pēc atbrīvošanās, kas norāda uz to, ka iepriekš noteiktie kriminālsodi nav sasnieguši KL 35.pantā definētos prevencijas uzdevumus, ko apliecina soda efektivitātes kritērijs – recidīvs. Ievērojot minēto, tiesa secināja, ka pastāv objektīvs pamats apsūdzētajam noteikt inkriminētā panta sankcijā paredzēto bargāko soda veidu – brīvības atņemšanu.

Autore uzskata, kad noziedzīgs nodarījums ir kvalificējams atbilstoši KL 176.pantam, un noziedzīgs nodarījums veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu vai persona jau bija sodīta par laupīšanu, pat ja sodāmība ir dzēsta, tas tiesai dod pamatu secinājumam, ka sabiedrības drošības nolūkos konkrētā persona ir jāizolē no sabiedrības un ierastā dzīvesveida, nosakot bargāko soda veidu, proti, brīvības atņemšanu, kā arī obligāti nosakāms papildsods – probācijas uzraudzība, lai nodrošinātu notiesātās personas uzvedības uzraudzību pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas, jo sods par katru nākamo izdarīto noziedzīgo nodarījumu nevar palikt vieglāks, tā kā tas ir pretrunā ar taisnīguma principu. Autore uzskata, ka notiesātais ir saņēmis adekvātu sodu par nodarīto, lai arī cietusī ir atguvusi daļu nolaupīto mantu, skaidrs, ka šāds dzīves veids D jau ir pierasts.

Ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 17.oktobra spriedumu persona Ķ tiek apsūdzēts KL 176.panta pirmajā daļā paredzēto divu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā. Ķ izdarīja svešas kustamās mantas nolaupīšanu, būdams alkohola reibumā, mantkārīgu motīvu vadīts, kas saistīta ar vardarbību.

Persona Ķ izdarīja svešas kustamas mantas nolaupīšanu, ja tā saistīta ar vardarbību (laupīšana), šādos apstākļos: Ķ, būdams alkohola ietekmē, pamanījis viņam iepriekš nepazīstamo P, pēkšņi pieskrēja P klāt un, pielietojot fizisku spēku, rāva viņai no pleca somiņu, kuru P turēja un neatlaida. Lai pārvarētu cietušās pretošanos, Ķ ar roku stipri iesita cietušajai pleca rajonā, nodarot fiziskas sāpes. Kad cietusī P nokrita, Ķ izrāva viņai no rokām somiņu,

¹⁵¹ Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 23.08.2016. spriedums [nav publicēts]

sabojājot tai vienu siksnīņu. Pēc kā K ar nozagtām mantām 148 EUR apmērā no notikuma vietas aizbēga un nodarīja P materiālo zaudējumu.

Pēc kāda laika līdzīgi pirmajai situācijai K pamanīja viņam iepriekš nepazīstamo L un mantkārīgu motīvu vadīts, nolēma izdarīt svešas kustamas mantas nolaupīšanu – atņemt L somu. Īstenojot savu nodomu, K pēkšņi pieskrēja L klāt un, pielietojot fizisku spēku, rāva viņai no rokas somu, kuru persona L neatlaižot turēja, līdz nokrita uz zemes. Lai pārvarētu cietušās pretošanos, K turpināja raut cietušajai no rokas somu un vilka L pa asfalta segumu, kura turēja un nelaida vaļā somu, kā rezultātā cietušajai tika nodarītas fiziskas sāpes – saskrāpēti ceļi, plaukstas, vēders un roku delnu augšējā daļa. Tādā veidā K, pielietojot vardarbību, prettiesiski ieguva L piederošo somu, jo izrāva to cietušajai L no rokas, ar tajā esošajām mantām. Pēc kā K ar L nozagtām mantām 104 EUR apmērā no notikuma vietas aizbēga un nodarīja cietušajai materiālo zaudējumu.

Apsūdzētajam uz lietas izskatīšana brīdi septiņi spēkā stājušies notiesājoši spriedumi (sodīts (iepriekšējās sodāmības atbilstoši KL 175., 180. un 185.pantam), neprecējies, apgādājamo personu nav, algotu darbu nestrādā, personai ir reģistrēta deklarēta dzīvesvieta.

Noziedzīgā nodarījumā, kas izdarīts pret cietušo P, saskaņā ar KL 47.panta pirmās daļas 2.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību mīkstinošu apstākli atzina to, ka viņš aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanu. Uz šo apstākli norādot K rīcība, veicot liecību pārbaudi uz vietas, kuras laikā apsūdzētais, atrodoties savā dzīvesvietā, izsniedza tur noslēpto P piederošo mobilo telefonu. Noziedzīgā nodarījumā, kas izdarīts pret cietušo L, tiesa apsūdzētā atbildību mīkstinošus apstākļus nekonstatēja. Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli abos noziegumos atzina to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu. Savukārt noziegumā, kas izdarīts pret cietušo P, saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 12.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošu apstākli atzina to, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola ietekmē. Tā kā K laupīšanā pret cietušo P ir atzīts viens atbildību mīkstinošs apstāklis un divi atbildību pastiprinoši apstākļi, bet laupīšanā pret cietušo L ir atzīts tikai viens atbildību pastiprinošs apstāklis, tad tiesa, ņemot vērā soda noteikšanas vispārīgos principus un Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu kopsapulces 2008.gada 1.jūlija lēmuma 15.punktā norādīto rekomendāciju, kas noteic, ka atbildību pastiprinošu apstākļu esamība ir pamats bargāka soda piemērošanai salīdzinājumā ar sodu, kāds būtu piespriežams, šādus apstākļus nekonstatējot, secināja, ka apsūdzētajam par izdarītajiem noziegumiem ir nosakāms inkriminēto pantu sankcijā paredzētais brīvības atņemšanas sods, kas pietuvināts panta sankcijas zemākajam apmēram, ar mērķi – veicināt apsūdzētā atbildību resocializācijas pasākumu īstenošanā un soda efektivitātes kritēriju sasniegšanā.

Tiesa nosprieda K atzīt par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, kas izdarīts pret P, un noteikt sodu – brīvības atņemšana uz 1 gadu 2 mēnešiem un ar policijas kontroli uz 1 gadu; K atzīt par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā, kas pret L, un noteikt sodu – brīvības atņemšanu uz 1 gadu un ar probācijas uzraudzību uz 1 gadu. Saskaņā ar KL 50.panta pirmo un trešo daļu, daļēji saskaitot piespriestos sodus, K noteikts sods pēc noziedzīgu nodarījumu kopības – brīvības atņemšana uz 2 gadiem un ar probācijas uzraudzību uz 2 gadiem. Saskaņā ar KL 50.panta piekto daļu, šajā spriedumā noteiktajam sodam daļēji pieskaitot sodu pēc Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 2017.gada 10.maija sprieduma, K noteikts galīgais sods pēc noziedzīgu nodarījumu kopības – brīvības atņemšana uz 5 gadiem 6 mēnešiem un ar probācijas uzraudzību uz 3 gadiem.¹⁵²

Tiesa, izvērtējot K personību secināja, ka lai sasniegtu KL 35.panta mērķi, ir nosakāms vienīgais sods – brīvības atņemšanas veidā, jo ar lietas materiāliem objektīvi apstiprinās, ka apsūdzētais ir gados jauns cilvēks, kurš atrodas ekonomiski aktīvā darbspējīgā vecumā, taču K raksturīgās personības īpatnības norāda uz to, ka viņš nav motivēts integrēties sociālā vidē, lai pieņemtu savā dzīvē racionālākus, saprātīgākus un ilgtermiņā adekvātākus lēmumus fundamentālai personības izaugsmei – resocializācijai. Tā vietā viņš savus sociālos aspektus tendenciozi risina ar prettiesiskām darbībām, turpinot personības degradācijas negatīvās tendences. Ievērojot apsūdzētā personību raksturojošās ziņas, tiesa atzina, ka apsūdzētajam ir nosakāms papildsods, lai tiktu realizēta viņa uzraudzība pēc atbrīvošanās no brīvības atņemšanas soda izciešanas iestādes.

Spriedumā noteiktais soda veids ir motivēts, taču nav īsti motivēta galīgā soda noteikšana, kā arī nav paskaidrots, kāpēc tiesa nolēma daļēji saskaitīt piespriestos sodus. Šāda sodu prakse atbilst Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu kopsapulces 2008.gada 1.jūlija lēmuma 31.punktā ietvertajai rekomendācijai, ka, nosakot sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, vispārējos gadījumos vajadzētu piemērot piespriesto sodu daļēju saskaitīšanu. Savukārt galīgā soda noteikšanu, ietverot vieglāko sodu smagākajā, kā arī pilnīgi saskaitot piespriestos sodus, var tikt piemērota īpašos gadījumos,¹⁵³ taču autore uzskata, ka tiesai jāpamato izvēlēta soda veidu un mēru, kā arī saskaitīšanu, kādu izvēlējās tiesa.

Saskaņā ar Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 2017.gada 19.decembra spriedumu V.V. izdarīja svešas kustamas mantas slepenu nolaupīšanu, ja tā saistīta ar vardarbību šādos

¹⁵² Rīgas pilsētas Pārdaugavas 17.10.2017. tiesas spriedums [nav publicēts]

¹⁵³ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomendācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 05.03.2018]

apstākļos: naktī cietušais G.V. iepazinās ar iepriekš nepazīstamu vīrieti V.V., pēc kā abi devās uz cietušā G.V. dzīvesvietu, lai turpinātu lietot alkoholiskos dzērienus. Ieejot cietušā dzīvesvietā, V.V., mantkārīgu motīvu vadīts, nolēma izdarīt svešas kustamas mantas nolaupīšanu un atņemt G.V. piederošas mantas. Īstenojot savu nodomu, V.V., pielietojot vardarbību, pēkšņi uzbruka cietušajam, V.V. izdarīja cietušajam ne mazāk kā 20 sitienus ar dūrēm un kājām pa dažādām ķermeņa daļām, tad saķēra cietušā labās rokas mazo pirkstu un, laužot to uz āru, pieprasīja cietušajam izņemt no kabatām visu naudu un telefonu. Tā kā sāpju dēļ cietušais to nespēja izdarīt, un nevarēja pretoties, tad V.V. pats pārmeklēja cietušā kabatas un no kabatām nolaupīja G.V. piederošās mantas 196,4 EUR vērtībā. V.V. darbību rezultātā G.V. tika nodarīti miesas bojājumi, kas pēc sava rakstura pieskaitāmi pie vidēja smaguma miesas bojājumiem, kas izraisa ilgstošus veselības traucējumus uz laiku virs 21 dienas. Tiesa norādīja, ka saskaņā ar KL 47.panta otro daļu tiesa apsūdzētajam atbildību mīkstinošus apstākļus nekonstatē, taču saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 1. un 12.punktu tiesa par apsūdzētā atbildību pastiprinošiem apstākļiem atzīst to, ka noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu, un noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola ietekmē. Tiesas ieskatā, izvērtējot V.V. fizisko un psihisko stāvokli, kā arī sociālo un tiesisko statusu, ir secināms, ka V.V., būdams ekonomiski aktīvā darbaspējīgā vecumā, bez būtiskiem veselības traucējumiem, tomēr ir persona ar izteikti zemu subjektīvas uzvedības kontroles līmeni, tā kā ir objektīvi apstiprināms fakts, ka kopš 2003.gada apsūdzētajam jau deviņas reizes ir taisīti notiesājoši spriedumi par dažāda rakstura noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu. Jauns tīss smags noziegums šajā lietā ir izdarīts neizciesta papildsoda – policijas kontroles un nedzēstas sodāmības laikā, proti, 2dīvus mēnešu laikā pēc iepriekšējā soda – brīvības atņemšana – izciešanas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar nelikumīgam darbībām ar narkotiskām un psihotropām vielām, kas norāda uz to, ka piespriestais kriminālsods nav bijis pietiekami efektīvs un personībai atbilstošs, tā kā nav sasniegts KL 35.panta definētos ģenerālās un speciālās prevencijas uzdevumus, ko pamato soda efektivitātes kritērijs – recidīvs. Ievērojot minēto, tiesa secina, ka turpmāka recidīva novēršanas un sabiedrības drošības nolūkos, apsūdzētajam par izdarīto noziegumu ir tiesiski nosakāms tikai un vienīgi brīvības atņemšanas sods, atbilstoši personībai, noziedzīgā nodarījuma raksturam un radītajam kaitējumam. Tiesa nosprieda V.V. atzīt par vainīgu KL 176.panta pirmajā daļā paredzētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā, un noteikt sodu – brīvības atņemšana uz 1 gadu un ar probācijas uzraudzību uz 2 gadiem. Saskaņā ar KL 50.panta piekto daļu šajā spriedumā noteiktajam sodam daļēji pieskaitot sodu, kas ir noteikts ar Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 2017.gada 2.oktobra spriedumu, ar kuru V.V. noteikts sods – brīvības atņemšana uz 1 gadu 5 mēnešiem un ar probācijas uzraudzību uz 1 gadu, V.V. noteikst galīgais

sods pēc noziedzīgu nodarījumu kopības – brīvības atņemšana uz 2 gadiem 3 mēnešiem un ar probācijas uzraudzību uz 2 gadiem 6 mēnešiem.¹⁵⁴

Līdz ar to, tā kā kriminālsodu politika ir pamatota un taisnīga, kas prezumē tādu krimināltiesisko sodu un līdzekļu piemērošanu, kas atbilst tieši konkrētam gadījumam, tad nosakot apsūdzētajam soda veidu, ievērojot KL 46.panta otrajā daļā norādītos soda veidu ietekmējošos apstākļus, ir atzīstams ka KL 35.panta definētos preventīvos soda mērķus šajā gadījumā ir iespējams panākt, apsūdzētajam par izdarīto noziedzīgo nodarījumu nosakot inkriminētā panta sankcija paredzēto bargāko soda veidu – brīvības atņemšanu, ar panta sankcijā paredzēto obligāto papildsodu – probācijas uzraudzību, atbilstoši apsūdzētā personībai un noziedzīgā nodarījuma raksturam, taču tiesa sodu noteica bez papildsoda – mantas konfiskācijas, pamatojot ar to, ka lietā nav norādīta apsūdzētajam confiscējamā manta, ka to nosaka KL 42.pants.

Apkopojot un izanalizējot spriedumus, autore secināja, ka vairākos gadījumos tiesas par laupīšanu nosaka reālu brīvības atņemšanas sodu, kas ir taisnīgs, jo laupīšana ir svešas kustamas mantas nolaupīšana, ja tā saistīta ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, līdz ar to tas ir saistīts ar personas veselības apdraudējumu, kas ir būtiskāks par mantisko apdraudējumu. No tā ir secināms, ka tiesas iedziļinās vairāk lietas materiālos, taču Jelgavas tiesas spriedums, ar kuru apsūdzētajam, kurš jau tika sodīts par līdzīgā rakstura noziegumu, nosaka piespiedu darbus ir pretrunā ar Satversmes 92.pantu: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā”,¹⁵⁵ jo sods par katru nākamo izdarīto noziedzīgo nodarījumu nevar palikt vieglāks, tā kā tas ir pretrunā ar taisnīguma principu un lietas taisnīgu izskatīšanu. Vieglāku soda veidu noteikšanu var izskaidrot ar to, ka sodu nosaka tiesa pēc savas subjektīvas pārlicēības, kas izriet no dzīves un darba pieredzes, kā arī ar 2017.gada 1.augusta grozījumiem Kriminālprocesa likumā, ar kuriem ir papildināta 321.¹ panta trešā daļa ar 5.punktu šādā redakcijā: “5) tiek taisīts saīsinātais spriedums.”¹⁵⁶ Saīsinātajā spriedumā tiesa īsti nemotivē piemēroto soda veidu un mēru, taču tā kā pilna sprieduma sastādīšana ir nepieciešama tikai pēc apsūdzētā, aizstāvja, prokurora, cietušā vai pārstāvja lūguma, un, tā kā prakses laikā tika konstatēts, ka lūgumu par pilno spriedumu sagatavošanu un apelāciju iesniedz apsūdzētie, daudzos gadījumos tiesas sāka noteikt vieglāko sodu, lai nesastādītu pilnos spriedumus. Tātad, no vienas puses, tas atviegloja tiesnešu darbu, taču, no otrās puses, tās izraisīja dažādu un nesamērīgu sodu noteikšanu, kā arī šaubas par tiesas godīgumu un taisnīgumu.

¹⁵⁴ Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 19.12.2017. spriedums. [nav publicēts]

¹⁵⁵ Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts 15.02.1922. [29.03.2018.]

¹⁵⁶ Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts 22.06.2017. [29.03.2018], 2017.

Apkopojot pētīto literatūru un praksē iegūtās atziņas, autore pilnīgi piekrīt V.Liholajas pētījumiem un publikācijām, kurās ir pausta atziņa, lai KL 46.pantā minētos principus varētu taisnīgi un atbilstoši piemērot, ir nepieciešams veikt pareizu un precīzu noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, jo nepareiza informācija par noziedzīga nodarījuma raksturu, kaitīgumu un pašu vainīgo personu var novest pie nepareizas principu piemērošanas un gala rezultātā pie nepareizas un nesamērīgās soda piespriešanas. Tagad KL 46.panta otrā daļa paredz, ka, nosakot soda veidu, ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu, radīto kaitējumu un vainīgā personību.

Soda noteikšanas vispārīgo principu galvenais uzdevums ir samērīga soda veida noteikšana apsūdzētajai personai, nepieļaujot nesamērīgi bargu vai nesamērīgi mīkstu sodu piespriešanu. Lai varētu izvairīties no nesamērīgu sodu noteikšanas, jāizstrādā attiecīgas vadlīnijas apsūdzības uzturētājiem un tiesai, kur būtu norādīts precīzs sodu politikas noteikšanas princips. Autores priekšlikums, nosakot soda mēru jāņem vidējo, piemēram, saskaņā ar KL 180.pantu pirmo daļu sodu var noteikt brīvības atņemšanu uz laiku līdz vienam gadam vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu. Ja tiesa nolēmusi, ka ir nosakāms sods brīvības atņemšanas veidā, un tā kā likumā tas ir noteikts līdz vienam gadam, tiesai būtu jāņem vidējo, proti, 6 mēneši un, izvērtējot atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, jāskaita mēnešus vai uz augšu, ja ir atbildību pastiprinošs apstāklis, vai uz leju, ja ir atbildību mīkstinošs apstāklis, taču, ja nav atbildību mīkstinoša apstākļa un atbildību pastiprinoša apstākļa, tad ņem vērā radīto kaitējumu un attiecīgi nosaka soda mēru.

Lietas taisnīgas izskatīšanas būtisks elements ir tiesas piespriešā soda taisnīgums, ko var piesprieš vienīgi tad, ja tiek ņemti vērā visi lietas apstākļi.

Diemžēl praksē vērojama tendence, ka tiesas izvēlas vainīgajām personām piemērot nesamērīgi maigus sodus un tās tikai formāli atsaucas uz KL 46.pantu, neveicot lietas dziļāku izpēti un nevērtējot katru lietu pietiekami individuāli. Autore piekrīt profesores V.Liholajas teiktajam¹⁵⁷, ka pārsvarā kļūdas tiek pieļautas pirmās instances tiesu spriedumos un pārsūdzības iespējas augstākā instancē dod iespēju piemērot samērīgu un taisnīgu sodu, tomēr šāda prakse, kad pirmās instances tiesa lemj kļūdaini un formāli, neveicina tiesas procesa ekonomijas un saprātīga termiņa principu, tādējādi radot šaubas par tiesas procesa efektivitāti Latvijā. Tas pierādīts arī autores pētījumā.

¹⁵⁷ Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista Vārds 17.01.2017/Nr.3. Pieejams: <http://www.juristavards.lv/doc/269965-soda-noteiksana-par-kopibu-veidojosiem-noziedzīgiem-nodarījumiem/> [aplūkots 06.03.2018.]

Autore pilnībā piekrīt un atbalsta, ka KL jāpapildina ar normu, kas paredzētu soda vidējā lieluma noteikšanas kārtību, papildinot likumu ar tiesību principiem, kas precīzāk regulētu soda noteikšanas kārtību gadījumos, ja konstatēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi.

Tā kā ir zināms, ka tiesa reti piemēro vieglāko sodu – naudas sodu, kaut gan to paredz KL, autore aicina likumdevēju izvērtēt KL 35.panta paredzēto pamatsodu uzskaitījumu, piespiedu darbu atzīstot par vieglāku soda veidu, nekā naudas sods, jo savā būtībā naudas sods ietekmē personas mantisko stāvokli un dzīves kvalitāti. Turklāt Latvijā naudas sods kā vieglākais no soda veidiem, tieši personas mantiskā stāvokļa dēļ, faktiski arī netiek piemērots. Tā vietā likuma piemērotājs izvēlas piespriet smagāku sodu – piespiedu darbu. Tāpat autore uzskata, ka likuma piemērotājiem – tiesnešiem un prokuroriem, būtu jāveido vienota tiesu prakse sodu veidu un mēra noteikšanā, proti, likums jāpiemēro atbilstoši likumdevēja gribai un izvirzītajiem mērķim, vadoties no KL 46.pantā noteiktajiem kritērijiem un KL 35.pantā noteiktiem soda mērķiem un sasniedzamo mērķi, neliekot uzsvaru uz kādu no punktu atsevišķi, piemēram, uz personību raksturojošām ziņām. Nevar pastāvēt tāda situācija, ka līdzīgās situācijās, dažādas tiesas piemēro dažādus sodus, kas liek aizdomāties par godīgo un taisnīgo tiesu.

KOPSAVILKUMS

1. Maģistra darbā aplūkotajās kodifikācijās, kas bija spēkā Latvijas teritorijā no 1903.gada, jau bija dažāda izpratne par sodu un tā mērķi, tajās bija ietverti soda veidi un atbildību ietekmējošie apstākļi. Ja 1903.gada Sodu likumos un 1933.gada Sodu likumā nebija iekļauta izsmelīga soda jēdziena definīcija un mērķis (sods pastāvēja, lai sodītu vainīgo), tad KPFSR kriminālkodeksā un LPSR kriminālkodeksā tika noteikts soda mērķis, kas saturēja gan ģenerālo, gan speciālo prevenciju, sodošās un pāraudzināšanas funkcijas pildīšanu, piepildot soda jēdzienu ar saturu. Pieņemot KL, tā 46.pantā divās daļās tika reglamentēti soda noteikšanas vispārīgie principi par soda apmēra noteikšanu atbilstoši KL Sevišķās daļas pantam, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un ņemot vērā KL Vispārīgo daļu, nozīmi piešķirot izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturam un radītajam kaitējumam, vainīgā personībai, atbildību mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem. Pilnveidojot izpratni par soda veida un mēra ietekmējošiem apstākļiem, tika grozīti KL soda noteikšanas vispārīgie principi.

2. KL 46.pantā paredzētie soda noteikšanas vispārīgie principi obligāti jāievēro tiesai, nosakot sodu vainīgajai personai, un prokuroram, sastādot priekšrakstu par sodu. Lemjot par personai piespriežamo soda veidu, jāņem vērā noziedzīga nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, vainīgā personība. Izvērtējot nosakāmo soda mēru, jāņem vērā apstākļi, kas mīkstina vai pastiprina vainīgās personas atbildību. Nosakot sodu, tiesa izvērtē apstākļus un, ja nav iespējams piemērot vieglāko sodu, tikai tad piemēro smagāko – brīvības atņemšanu.

3. Sodu veidu un mēru ietekmējošo apstākļu izpratne ārvalstu kriminālkodeksos ir līdzīga: visos maģistra darbā salīdzināmajos kriminālkodeksos vainīgā soda noteikšanas pamats ir noziedzīgā nodarījuma izdarītāja vaina, savukārt vainīgā soda noteikšanā vērā ņemamie atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi ir reglamentēti šaurākā vai plašākā izklāstā, ietverot tos atsevišķās kriminālkodeksa normās (piemēram, KF KK, Austrijas KK, Šveices KK, KL, Lietuvas KK), vai iekļaujot tos kopā ar soda noteikšanas vispārējiem noteikumiem (Vācijas KK). Salīdzinot ar ārvalstu kriminālkodeksiem, KL ietvertais regulējums par soda veidu un mēru ietekmējošiem apstākļiem ir pietieci detalizēts, vienkārši un saprotami izklāstīts. Iesakāms grozījumos KL aizgūt no KF KK tādu atbildību mīkstinošo apstākļu kā medicīniskas vai citas palīdzības sniegšana cietušajam pēc noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas, jo tas norāda uz vainīgā patiesu izdarītā nožēlošanu, un tādu atbildību pastiprinošo apstākļu, kā noziedzīgais nodarījums izdarīts, izmantojot formas tērpu vai varas pārstāvja dokumentus, iekšlietu sistēmas pārstāvja ar nodomu izdarīts noziedzīgais nodarījums, jo iekšlietu sistēmas un citiem varas pārstāvjiem jābūtu piemērs KL respektēšanā.

4. KL jāpapildina ar normu, kas paredzētu soda vidējā lieluma noteikšanas kārtību, kas precīzāk regulētu soda noteikšanas kārtību gadījumos, ja konstatēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi.

5. Likumdevējam jāizvērtē KL 35.panta paredzēto pamatsodu uzskaitījums, piespiedu darbu atzīstot par vieglāku soda veidu nekā naudas sods, jo savā būtībā naudas sods ietekmē personas mantisko stāvokli un dzīves kvalitāti. Turklāt Latvijā naudas sods kā vieglākais no soda veidiem, tieši personas mantiskā stāvokļa dēļ, faktiski arī netiek piemērots. Tā vietā likuma piemērotājs izvēlas piespried smagāku sodu – piespiedu darbs.

6. Noziedzīga nodarījuma smagumam jāatbilst samērīguma principam, un sods jānosaka atkarībā no tā, kāds kaitīgums nodarīts ar likumu aizsargātajām interesēm. Tiesas uzdevums ir vienmēr izvērtēt to, vai izvēlētais sods ir samērīgs ar noziedzīgu nodarījumu.

7. KL piemērotājiem (tiesnešiem un prokuroriem) jāveido vienota tiesu prakse sodu veidu un mēra noteikšanā: KL jāpiemēro atbilstoši likumdevēja gribai un izvirzītajam mērķim, vadoties no KL 46.pantā noteiktajiem kritērijiem un KL 35.pantā noteiktajiem soda mērķiem, uzsvars jāliek uz personību raksturojošām ziņām un sasniedzamo mērķi.

8. Latvijā jāizstrādā sodu noteikšanas vadlīnijas, iekļaujot sodu noteikšanu pēc punktu sistēmas, kurā detalizēti varētu noteikt, katru konstatētu apstākli, veicot elementāru matemātisku aprēķinu, kas, noslēgumā summējot, ļautu noteikt personai atbilstošu soda veidu un mēru.

9. Bieži tiesas spriedumi ir formāli, tiesa neizskata lietu pēc būtības, netiek pētīti un analizēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi, dažreiz pat atbildību mīkstinoši apstākļi tiek piemēroti nepareizi: nav ņemts vērā, ka katram atbildību mīkstinošajam apstāklim ir savs saturs, jēga un ietekme soda noteikšanas procesā.

10. Analizējot tiesu spriedumus par zādzību vai laupīšanu, kuros ir noziedzīga nodarījuma recidīvs, jāsecina:

10.1. pastāv nevienveidīga tiesību normu piemērošana soda noteikšanā, jo tiesas neizvērtē pilnā apjomā KL 46.pantā ietvertos soda veidu un mēru ietekmējošos faktorus, kā arī nepietiekoši motivē izvēlēto soda veidu un mēru;

10.2. piespiedu darbam ir augstākais audzinošais un sabiedrības labumu sniedzošais raksturs, brīvības atņemšana daudzos gadījumos ir pārāk bargs sods. Taču vairakkārt ar piespiedu darbiem sodītai personai, kura tos neizcieš un tie tiek aizstāti ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, tāds sods kā piespiedu darbi nav lietderīgs sods. Tiesai, spriežot par soda veidu, jāņem vērā, ka iepriekšējās sodāmības saistītas ar līdzīgiem mantiska rakstura nodarījumiem, turklāt to skaits rada priekšstatu par apsūdzētā personību. Tiesas piespriedtais sods par katru

nākamo mantiska rakstura noziedzīgu nodarījumu nevar palikt vieglāks, jo tas ir pretrunā taisnīguma principam;

10.3. neizvērtētas ziņas par laupīšanas vai zādzības raksturu, kaitīgumu un pašu vainīgo personu noved pie nepareizas principu piemērošanas un gala rezultātā pie nepareizas un nesamērīgās soda piespriešanas;

10.4. tiesas motivācija soda veida un mēra izvēlei bieži vien ir formāla – spriedumos tiek citēti KL panti un norādīts, ka nav tiesisko šķēršļu konkrēta soda vai nosacītas notiesāšanas piemērošanai;

10.5. netiek izvērtētas visas sodīšanas iespējas, kas paredzētas KL 175., 176. un 180.panta attiecīgās daļas sankcijā;

10.6. spriedumos nav detalizēti izvērtēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi. Lielākajā daļā šajos spriedumos tiesa par atbildību mīkstinošu apstākli atzina faktu, ka apsūdzētais vainu atzīst un izdarīto nožēlo, par atbildību pastiprinošo apstākli – noziedzīga nodarījuma recidīvs.

IZMANTOTAS LITERATŪRAS UN NORMATĪVO AKTU SARAKSTS

Literatūra

1. Akadēmiskā terminu datu bāze. Pieejams: <http://termini.lza.lv/term.php?term=apel%C4%81cija&list=apel%C4%81cija&lang=LV> [aplūkots 05.03.2018.]
2. Blūma M.; Dzenltis J., Graužinis S., Kajke V., Krastiņš U., Lisagors J., Niedre A., Rudzītis O. Vispārīgā redakcijā Latvijas PSR kriminālkodeksa komentāri. Avots. Rīga, 1982.
3. Dubure V., Fogels A., Fridrihsons I. u.c. Juridisko terminu vārdnīca. Rīga: Nordik, 1998.
4. Džugleja T. Tiesību pamati. RTU, Rīga, 2011.
5. Eglītis V. Ievads konstitūcijas teorijā. Latvijas Vēstnesis, 2006.
6. Gratkovska I. Kriminālsodu politikas reforma ir pabeigta. Jurista Vārds, 19.03.2013. Nr.11.
7. Hamkova.D. Krimināltiesību globalizācijas procesi un kriminālsods. Aktuālās tiesību realizācijas problēmas: Latvijas Universitātes 69.konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2011.
8. Ieslodzījuma vietu darbinieki un kaitējuma mazināšana Papildu modulis, 2008. Pieejams: http://www.tcip.eu/LI.VE/DOWNLOADS/PPT_LAT/3_5_Ieslodz_tie-sievietes_8.ppt. [aplūkots 18.02.2018.]
9. Judins A. Kriminālsods nav valsts atreibība par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Jurista Vārds 19.03.2013./Nr.11.
10. Judins A. Probācijas uzraudzība un dzimumnoziedzumu recidīvs. Jurista Vārds, 31.08.2010./Nr.35.
11. Judins A. Tiesību ierobežošana Latvijas krimināltiesībās. Jurista Vārds, 11.10.2005./Nr.38.
12. Kalašnikovs V. Kriminālatbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi. Promocijas darbs, Rīga: LU, 2016.
13. Krastiņš U. Kriminālsods un citi kriminālie piespiedu ietekmēšanas līdzekļi. Jurista Vārds 13.03.2007./Nr.11.
14. Krastiņš U. Latvijas Krimināllikuma tapšana, attīstība un perspektīva. Juridiskā zinātne, LU žurnāls Nr1., 2010.
15. Krastiņš U., Liholaja V. Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa. (I-VIII¹ nodaļā) Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
16. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs. 1.grāmata. Vispārīgā daļa. Rīga: Firma "AFS", 2007.

17. Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināltiesības. Vispārīgā daļa. Trešais papildinātais izdevums. Zinātniskais redaktors prof. U.Krastiņš - Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2008.
18. Kriminālatbildība. Tiešsaiste:
http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_2/Kriminaltiesibas_Vispariga_dala/Kriminalatbildiba.pdf [aplūkots 21.02.2018]
19. Krimināllikuma un Kriminālprocesa likuma jaunās redakcijas komentāri. Jurista Vārds, 19.03.2013./Nr.11.
20. Krimināltiesības. Pieejams:
http://home.lu.lv/~lilze/NLK/bakalauri_2/Kriminaltiesibas_Vispariga_dala/jaunizdalmater.pdf [aplūkots 28.02.2018]
21. Levits E. Latvijas tiesiskā iekārta transformācijas procesā // Likums un Tiesības, Nr.1.1999.
22. Levits E. Par tiesiskās vienlīdzības principu // Latvijas Vēstnesis 08.05.2003, Nr. 68 (2833) rubrika: Latvija un ES.
23. Liholaja V. Par sodu taisnīgumu un samērīgumu. Jurista vārds, 11.02.2014 /Nr.6.
24. Liholaja V. Soda noteikšana par kopību veidojošiem noziedzīgiem nodarījumiem. Jurista vārds, 17.01.2017/Nr. 3.
25. Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds. 19.12.2006./Nr.50.
26. Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds. 12.12.2006./Nr.49.
27. Mincs P. Krimināltiesību kurss. Vispārējā daļa. Ar U.Krastiņa komentāriem. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005.
28. Mincs P., Ehlers H., Jakobi P., Lauva J., Soda likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem. Atkārtots izdevums, Rīga, 2016.
29. Niedre A. Par krimināltiesībām, tuvojoties Eiropas kritērijiem. Latvijas Vēstnesis Nr.4 (2391), 2001.
30. Notiesāto personu sadalījums pēc tiesas noteiktajiem soda veidiem (skaitļos). Centrālās statistikas datubāzes statistika, 2017.
Pieejams:data.csb.gov.lv/pxweb/lv/Sociala/Sociala_ikgadsabkart/SK0080.px/table/tableViewLayout2/?rxid [aplūkots 06.03.2018]
31. Pakalne L., Lieģis I. Nepieciešamība pieņemt grozījumus Krimināllikumā. 28.09.2010.
Pieejams: http://www.tm.gov.lv/lv/jaunumi/tm_info.html?news_id=3618 [aplūkots 13.02.2018]
32. Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 05.05.2009./Nr.18.
33. Pūriņa V. Samērīguma princips kriminālsoda piemērošana. Jurista Vārds, 03.09.2013./Nr.36.

34. Reigase A. Kriminālsoda - piespiedu darbs- saturs un mērķis. Jurista vārds, 09.09.2008./Nr.34.
35. Reigase. A. Piespiedu darbs krimināltiesībās. Likums un realitāte. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2010.
36. Statistikas pārskats par notiesāto personu skaitu 2016.gadā. Pieejams: https://www.ta.gov.lv/LV/publikacijas_un_statistika_1509/statistikas_dati_58/notiesato_personu_skaits_243 [aplūkots 16.03.2018]
37. Šileikiste L. Tiesības uz cerību: mūža ieslodzījums Latvijā. Jurista Vārds, 09.04.2013./Nr.14.
38. Tiesu sistēma. Tiešsaiste: <https://www.tiesas.lv/tiesu-sistema>. [aplūkots 09.02.2018]
39. Zuļķis J. Taisnīgs sods un sodāmība, 2017. Jurista vārds 23.05.2017./Nr.22.
40. Ashworth A. Principles of Criminal Law. Third edition. Oxford: Oxford University Press, 1999.
41. Dubber M., Homel T. Criminal Law. A Comparative Approach. Oxford: Oxford University Press, 2014.
42. Hirsch Von A. Proportionality in the Philosophy of Punishment. Critneand Justice, Vol. 16, 1992.
43. Koch H, Magnus U & Winkler von Mohrenfels P: IPR und Rechtsvergleichung. Ein Übungsbuch zum Internationalen Privat- und Zivilverfahrensrecht und zur Rechtsvergleichung. 4. Auflage. C.H. Beck, München 2010.
44. Rene David, Traite elementair de droit civil compare (1950), modified in rene david & camille jauffret-spinosi, les grands systemes de droits contemporains, 1992.
45. Rudinsky F.M. Civil Human Rights, 2017. Tiešsaiste: <https://books.google.lv/books?id=wK00DwAAQBAJ&pg=PT53&lpg=PT53&dq=A.Esmen+rights&source=bl&ots=s5kprNBCDI&sig=XksGnVw5roxqPNod5e9oYelz8xU&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwjKtq7hg9zYAhVEXiwKHdlqCUsQ6AEIKzAA#v=onepage&q=A.Esmen%20rights&f=false> [aplūkots 22.02.2018]
46. Wessels J., Beulke W. Strafrecht, allgemeiner Teil: [die Straftat und ihr Aufbau]. 42. Auflage. Heidelberg: C.F. Müller, 2012.
47. Zvaigert K., Kotz H., Introduction to the Comparative Law in Private Law, Vol. I, 2000.
48. Наумов А.В. Практика применения Уголовного кодекса Российской Федерации. Комментарий судебной практики и доктринальное толкование. Под ред. Г.М.Резника. Москва: Волтерс Клувер, 2005.
49. Оскаве К. Сравнительное правоведение в схемах. Общая и особенная части. Учебно-практическое пособие, Москва: Дело, 2002.

Normatīvie akti

1. Latvijas Republikas Satversme: LV Pieņemts 15.02.1922. [05.03.2018.]
2. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts 17.06.1998. [01.01.2018 red.]
3. Krimināllikums: LV likums Pieņemts 17.06.1998. [01.01.2012. red.]
4. Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts: 13.12.2012. [06.03.2018.]
5. Grozījumi Krimināllikumā: LV likums. Pieņemts: 19.11.2009. [18.03.2018.]
6. Grozījumi Krimināllikuma: LV likums. Pieņemts: 08.12.2005. [25.03.2018.]
7. Grozījumi Kriminālprocesa likumā: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005. [09.03.2018.]
8. Tiesībsarga likums: LV likums. Pieņemts: 06.04.2006. [01.01.2007.red.]
9. Valsts probācijas dienesta likums: LV likums. Pieņemts: 18.12.2003. [01.01.2004.red.]
10. 1903.gada 22 marta Sodu likumi. Tulkojums ar paskaidrojumiem par Sodu likumu piemērošanu Latvijā. Otrais izdevums. Rīga, 1925.
11. 1933.gada 24.aprīļa Sodu likums, Rīga, 1934.
12. KPFSR Kriminālkodeks. Ar pārgrozījumiem līdz 1940.gada 15.novembrim. Rīga: Latvijas PSR Tieslietu Tautas Komisāriāta izdevums. 1940.
13. Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss. Rīga: Avots. 1984
14. Kārtība, kādā nosakāma alkohola koncentrācija asinīs un izelpotajā gaisā un konstatējams narkotisko vai citu apreibinošo vielu iespaids: Ministru kabineta 2005.gada 11.janvāra noteikumi Nr.15. Latvijas Vēstnesis, 2005, Nr.8.
15. Kriminālsodu politikas koncepcija: Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.6. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file36425.doc>
16. Bundesgesetz vom 23. Jänner 1974 über die mit gerichtlicher Strafe bedrohten Handlungen (Strafgesetzbuch – StGB) StF: BGBl. Nr. 60/1974 (NR: GP XIII RV 30 AB 959 S. 84. BR: S. 326. NR: Einspr. d. BR: Einspr. d. BR: 1000 AB 1011 S. 98.) Stand der Gesetzesgebung: 21.09.2017. [Austrijas Kriminālkodekss]. Pieejams: www.jusline.at/gesetz/stgb/gesamt [aplūkots 21.03.2018]
17. Declaration of Independence. Pieejams: <https://www.archives.gov/founding-doc> [aplūkots 16.03.2018]
18. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. [Lietuvos Republikas Kriminālkodekss] Pieejams: www.infolex.lt/portal/start_ta.asp?act=doc&fr=pop&doc=66150 [aplūkots 12.03.2018]

19. Schweizerisches Strafgesetzbuch vom 21. Dezember 1937 (Stand am 1. März 2018) [Šveices Kriminālkodekss] Pieejams: www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19370083/index.html#fn-#index1-1 [aplūkots 14.03.2018]
20. Strafgesetzbuch zuletzt geändert durch Art.1 Gv.30.10.2017 I3618 [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://dejure.org/gesetze/StGB> [aplūkots 16.03.2018]
21. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ в последней редакции, действующей с 19.02.2018 года. [Krievijas Federācijas kriminālkodekss]. Pieejams: www.logos-pravo.ru/ugolovnyy-kodeks-rf-uk-rf [aplūkots 18.03.2018]

Juridiskās prakses materiāli

1. Latvijas Republikas Satversmes tiesas 09.09.2008. spriedums lietā Nr. 2008-10-01. Pieejams: <http://www.satv.tiesa.aov.lv/?lang=l&mid=19> [aplūkots 17.02.2018]
2. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 27.04.2001. lēmums lietā Nr.SKK-140. [nav publicēts]
3. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 03.10.2006. lēmums lietā Nr. SKK-647. [nav publicēts]
4. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 12.03.2007. lēmums lietā Nr. SKK32/07 [nav publicēts]
5. Augstākās tiesas Senāta 08.11.2007. lēmums lietā Nr. SKK-J-571/2007 [nav publicēts]
6. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 11.06.2008. lēmums lietā Nr.SKK-313/2008, krimināllietā Nr.11515001207. [nav publicēts]
7. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 2008.gada 1.jūlija kopsapulces lēmuma rekomndācijas vienveidīgai tiesību normu piemērošanai sodu noteikšanai. Pieejams: www.at.gov.lv/lv/judkatūra/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi/. [aplūkots 11.02.2018]
8. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 31.08.2010. lēmums lietā SKK-408/2010, krimināllietā Nr. 11380081509, Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3996> [aplūkots 13.03.2018]
9. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 21.12.2010. lēmums Lietā SKK - 597/2010 Pieejams: <http://www.at.gov.lv/files/arohive/department2/2010/skk%20597.doc> [aplūkots 03.03.2018]
10. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Kasācijas instances Krimināllietu departamenta 19.06.2012. lēmums lietā SKK-244/2012. Pieejams:

05.03.2018]

11. Augstākās tiesas 22.06.2012. lēmums lietā Nr. SKK-127/2012 [nav publicēts]
12. Augstākās tiesas 29.04.2014.29 lēmums lietā Nr. SKK-150/2014 [nav publicēts]
13. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 20.05.2014. lēmums lietā Nr.SKK-347/2014, krimināllieta Nr.11181045213 [nav publicēts]
14. Augstākās tiesas 16.06.2014. lēmumu lietā Nr. SKK-0154/2014 [nav publicēts]
15. Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 19.09.2014. lēmums lietā Nr.SKK-417/2014. krimināllieta Nr.11514006512 [nav publicēts]
16. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 27.02.2015. lēmums Lietā Nr.SKK-48/2015. Pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3684> [aplūkots 15.02.2018]
17. Latvijas Republikas Augstākā tiesas 17.03.2016. lēmums Nr. SKK-154/2016, krimināllietā Nr. 11370047413, pieejams: <http://www.at.gov.lv/downloadlawfile/3617> [aplūkots 18.03.2018]
18. Augstākās tiesas 27.09.2017. lēmums lietā Nr.SKK-449/2017, krimināllieta Nr.11130032516 [nav publicēts]
19. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums lietā Nr.SKK-01-74/06, krimināllieta Nr.1089187503 [nav publicēts]
20. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas 2006.gada 18.marta spriedumā (lieta Nr.PAK-231) [nav publicēts]
21. Latgales apgabaltiesas 30.12.2003. spriedums lietā Nr.1840001703 [nav publicēts]
22. Rīgas apgabaltiesas 14.12.2006. spriedums lietā Nr. KA-04-0746-06/17 [nav publicēts]
23. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 04.06.2015. spriedums [nav publicēts]
24. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesu kolēģijas 08.06.2015. spriedums [nav publicēts]
25. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 11.02.2015. spriedums [nav publicēts]
26. Jelgavas 02.02.2016. tiesas spriedums [nav publicēts]
27. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesa, 28.02.2016. spriedums [nav publicēts]
28. Rīgas pilsētas Kurzemes priekšpilsētas tiesas 28.06.2016. spriedums [nav publicēts]
29. Rīgas pilsētas Zemgales priekšpilsētas tiesas 02.08.2016.spriedums [nav publicēts]
30. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 02.03.2017. spriedums [nav publicēts]
31. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 06.04.2017. spriedums [nav publicēts]
32. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 17.10.2017. spriedums [nav publicēts]
33. Rīgas pilsētas Vidzemes priekšpilsētas tiesas 08.12.2017. spriedums [nav publicēts]
34. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 19.12.2017. spriedums. [nav publicēts]

35. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 27.12.2017. spriedums [nav publicēts]
36. Rīgas pilsētas Pārdaugavas tiesas 05.01.2018. spriedums [nav publicēts]
37. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 09.01.2018. spriedums [nav publicēts].
38. Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 01.02.2018. spriedums. [nav publicēts]
39. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un augstākās tiesas krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. 2007/2008. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/iudikatura/tiesii-prakses-apkopioumi/kjiminaltiesibas/> [aplūkots 15.02.2018]
40. Likumprojekta „Grozījumi Krimināllikumā”, pieņemts 13.12.2012., sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija) Pieejams: www.titania.saeima.lv/LIVS11/SaeimaLIVS11.nsf/0/F8EAF0BB07FCB67AC225793300488419?OpenDocument#_ftn4. [aplūkots 18.02.2018]
41. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesu palātas tiesnešu 25.04.2008. kopsapulces lēmums Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesnesu-kopsapulcu-lemumi> [aplūkots 20.02.2018]
42. Liholaja V. Tiesu prakse sodu noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem, sodu saskaitīšanā un aizstāšanā. 2016. Pieejams: http://at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2016/Petijums%20par%20sodiem%20KL%2050_51_52_pants.doc [aplūkots 21.02.2018]

Dokumentārā lapa

Maģistra darbs “Sodu veidu un mēru ietekmējošie apstākļi” izstrādāts Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantojot tikai tajā norādītos informācijas avotus un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autore: _____ Jolanta Mančinska
personiskais paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: **prof. Dr.iur. Valentija Liholaja** _____
personiskais paraksts *datums*

Recenzents: _____
vārds, uzvārds *personiskais paraksts*

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā 20.04.2018.

Metodiķe: _____
vārds, uzvārds *personiskais paraksts*

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.2018., prot. Nr. _____

Komisijas sekretāre: _____
vārds, uzvārds *personiskais paraksts*